

Joustava perusopetus

JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen

Opetusministeriön julkaisuja 2007:15

Ulla Numminen

Najat Ouakrim-Soivio

Joustava perusopetus

JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen

Opetusministeriön julkaisuja 2007:15

Ulla Numminen & Najat Ouakrim-Soivio

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet
Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen
PL / PB 29, 00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi>

<http://www.minedu.fi/julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Kalle Lahtinen
Yliopistopaino / Universitetstryckeriet 2007

ISBN 978-952-485-358-3

ISBN 978-952-485-359-0 (PDF)

ISSN 1458-8110

Opetusministeriön julkaisuja / Undervisningsministeriets publikationer 2007:15

Tiivistelmä

Numminen, U. & Ouakrim-Soivio, N. 2007. Joustavaan perusopetukseen – JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen.

Kirja *Joustavaan perusopetukseen – JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen* on syntynyt opetusministeriön vuonna 2006 käynnistämän *koulupudokkaiden aktivointi*-hankkeen yhteydessä. JOPO-toiminnan tarkoituksena on tukea nuoria saamaan peruskoulunsa päätökseen ja ehkäistä koulutuksesta pois jäämistä peruskoulun jälkeen. Toimintaa kutsutaan nimellä *joustava perusopetus* (JOPO). Se tapahtuu perusopetuksen yhteydessä ja yleisopetuksen tavoittein ja sisällöin, mutta työskentelymuodoissa on otettu käyttöön joustavia toimintamalleja ja opetusta sovitetaan oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin ja tilanteisiin. Samalla pyritään varmistamaan nuorelle koulutuspaikka toisen asteen koulutuksessa. Opetuksessa painotetaan toiminnallisia työmuotoja ja opiskelua työpaikoilla, aidoissa työympäristöissä. Periaatteena on yhteinen koulu kaikille -teema.

Toiminnassa tehostetaan moniammatillista, eri organisaatioiden yhteistyötä, johon osallistuvat peruskoulut, kuntien nuoriso-, sosiaali- ja terveystoimi sekä ammatilliset oppilaitokset, lukiot ja mahdolliset nuorten työpajat. Myös vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä lisätään ja erilaisin työmuodoin pyritään tukemaan vanhempia näiden kasvatustyössä.

Joustava perusopetus on tarkoitus vakiinnuttaa uutena perusopetuksen toimintamallina ja se on tarkoitettu nuorille, jotka opiskelussaan hyötyisivät toiminnallisista ja työpainotteisista työmuodoista. Toimintaan osallistuu lukuvuonna 2006 – 2007 yhteensä 27 kuntaa eri puolilta Suomea ja lukuvuonna 2007 – 2008 JOPO-ryhmiä ryhmiä on kaikkiaan 75. Opetusministeriö tukee kunkin ryhmän toimintaa kahden lukuvuoden ajan. Koulutuksen järjestäjät ovat sitoutuneet vakiinnuttamaan toiminnan.

Joustavalla perusopetuksella on vaikutusta paitsi nuorten opiskeluun, myös kunnan ja koulujen toimintaan sekä opettajien työhön. Joustavan perusopetuksen tavoitteita voidaan näiden ryhmien näkökulmista tarkastella seuraavasti: *Nuorten kannalta* tavoitteena on ehkäistä koulumotivaation heikkenemistä ja koulusta putoamista sekä puuttua varhain havaittuihin ongelmiin. Samalla edistetään toisen asteen koulutukseen siirtymistä yksilöllisellä tuella. *Koulujen kannalta* tavoitteena on kehittää opiskelumuotoja, jotka perustuvat toiminnallisuuteen sekä käytännöllisten ja työpainotteisten oppimisympäristöjen hyödyntämiseen. Samalla edistetään koulun ja työelämän yhteistyötä. *Opettajien kannalta* tavoitteena on antaa valmiuksia varhaisen puuttumiseen tähtäävissä

työmuodoissa sekä kehittää opettajien taitoja moniammatillisessa yhteistyössä. *Kuntien kannalta* tavoitteena on edistää eri hallinnonalojen kuten koulutoimen, nuorisotoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä.

Joustava perusopetus järjestetään peruskoulun yhteydessä, noin 10 oppilaan *ryhmässä*, johon ohjataan luokkien 7 – 9 oppilaita. Ryhmä opiskelee yhdessä noin kaksi vuotta peruskoulun päättymiseen asti. Ryhmään voi kuulua myös lisäopetuksen (10. luokan) oppilaita.

Opetuksessa noudatetaan *perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita*, mutta opetusjärjestelyt poikkeavat perinteisestä. Ryhmän opetus järjestetään osaksi koulussa ja osaksi työpaikoilla tai muissa oppimisympäristöissä ohjattuna opiskeluna. Muita oppimisympäristöjä voivat olla erimuotoiset leirikoulut, opinto- ja työpaikkakäynnit, koulutuskokeilut tms. Opetussuunnitelman pohjalta muokataan koulussa ja työpaikoilla opiskeltavat oppimistehtävät ja sovitetaan ne kullekin oppilaalle sopiviksi.

Ryhmän opetuksesta ja muusta toiminnasta vastaa *tiimi*, johon kuuluvat koulun rehtori, ryhmän opettaja tai erityisopettaja sekä kunnan osoittama päätoiminen nuorisotyöntekijä tai sosiaalityöntekijä. Opetuksen suunnittelussa tehdään yhteistyötä peruskoulun muiden opettajien ja työpaikoilla opiskelua ohjaavien kanssa. Nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän tehtävät keskittyvät erityisesti nuorten sosiaalisen kasvun tukemiseen, perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä muuhun tuki- ja neuvontatyöhön sekä työpaikkaverkoston kehittämiseen. Opettaja vastaa opetuksesta ja arvioinnista normaaliin tapaan.

Työpaikoilla ohjauksesta vastaa työpaikan työntekijä, työpaikkaohjaaja, joka toimii oppilaan opastajana ja tukena. Koulu perehdyttää työpaikkaohjaajat ohjaustehtävään. Työpaikalla suoritettavista oppimistehtävistä sovitaan työpaikan kanssa. Luokan opettaja ja nuorisotyöntekijä vierailevat työpaikoilla ja seuraavat opiskelun toimivuutta. *Työpaikkajaksojen oppimistehtävät* arvioidaan. Työpaikkojen kanssa tehdään sopimukset.

Yksilöllisin järjestelyin huolehditaan riittävästä oppilaanohjauksesta, erityisesti ammatinvalinnanohjauksesta, jolla pyritään varmistamaan toisen asteen *jatko-opiskelupaikan* saaminen. Jokaisella oppilaalla on koulun päättyessä jatkosuunnitelma. Nivelvaiheen tueksi kehitetään tukitoimia yhteistyössä paikkakunnan tai alueen toisen asteen oppilaitosten kanssa.

Rehtoreille, opettajille ja nuorisotyön tai sosiaalitoimen työntekijöille järjestetään valtakunnallista ja alueellista täydennyskoulutusta, jonka tarkoituksena on tukea hankkeen käynnistymistä ja vakiinnuttamista. Joustavaan perusopetukseen liittyy seuranta- ja arviointitutkimus, jonka loppuraportti valmistuu elokuussa 2008.

Asiasanat: Koulupudokas, joustava perusopetus, toiminnalliset ja työpainotteiset menetelmät, työpaikkaopiskelu perusopetuksessa.

Sammandrag

Numminen, U. & Ouakrim-Soivio, N. 2006. Mera flexibilitet i den grundläggande utbildningen - att inleda JOPO-verksamhet och att få den att rota sig.

Boken om JOPO-verksamhet (på finska: joustava perusopetus) har kommit till i samband med ett projekt som undervisningsministeriet inledde år 2006 i syfte att *motverka skolavbrott*. Syftet med JOPO-verksamheten är att stöda unga att gå ut grundskolan och att motverka att elever avbryter sin skolgång efter grundskolan. Verksamheten kompletterar den normala utbildningsverksamheten, dess mål och innehåll. Vissa flexibla verksamhetsmodeller tas i bruk och elevernas individuella behov och situationer beaktas. Samtidigt är syftet att säkerställa att den unga personen deltar i utbildning på andra stadiet. Verksamhetsinriktade arbetsformer och studier i äkta arbetsmiljö gynnas. Det övergripande temat är En gemensam skola för alla.

Fokus ligger på yrkesövergripande samarbete mellan olika organisationer. Grundskolor, representanter för ungdoms-, social- och hälsovårdsväsendet, läroinrättningar inom yrkesutbildningen, gymnasier och verkstäder för unga personer deltar. Samarbetet med föräldrarna intensifieras också. På olika sätt strävar man efter att stödja föräldrarna i deras uppfostran.

Målgruppen är unga personer som i sin utbildning gynnas av verksamhetsinriktade arbetsformer med inslag av praktiskt arbete. Läsåret 2006 – 2007 deltog totalt 27 kommuner i olika delar av landet. Läsåret 2007 – 2008 uppgår JOPO-gruppernas antal till 75. Undervisningsministeriet stöder varje grupp under två läsår. Utbildningsanordnarna har för sin del förbundit sig att göra verksamheten mera permanent.

Flexibla utbildningsarrangemang inom den grundläggande utbildningen inverkar på kommunens och skolornas verksamhet samt lärarnas arbete. *Från de ungas perspektiv* är syftet att motverka att skolmotivationen försvagas samt skolavbrott. Problemen uppmärksammas i ett tidigt skede. Stöd på individuell nivå gör det enklare för eleven att inleda utbildning på andra stadiet. *Från skolornas perspektiv* är syftet att ta fram aktivitetsbaserade studieformer och att utnyttja inlärningsmiljöer där den unga lär sig med hjälp av praktiskt arbete. Samarbetet mellan skolan och arbetslivet intensifieras. Från lärarnas perspektiv handlar det bl.a. om ökade möjligheter att uppmärksamma problem i ett tidigt skede. Lärarnas yrkeskunskaper byggs ut till att omfatta yrkesövergripande satsningar. *Från kommunernas perspektiv* främjas ett samarbete mellan olika förvaltningsgrenar, t.ex. skol-, ungdoms- samt social- och hälsoväsendet.

En flexibel grundläggande utbildning ordnas i grundskolan, i en *grupp* med cirka 10 elever. Eleverna går på klass 7 – 9. Gruppen följs åt i cirka två fram tills dess att elever-

na har gått ut grundskolan. Eventuellt deltar elever inom påbyggnadsundervisningen (klass 10) i gruppens arbete.

Grunderna inom den grundläggande utbildningens läroplan är riktgivande. Utbildningsarrangemangen skiljer sig dock från traditionell utbildning. En del av utbildningen ges i skolan och en del på arbetsplatser eller i andra inlärningsmiljöer i form av handledda studier. Lägerskolor, studie- och arbetsplatsbesök, utbildningsexperiment o.dyl. är också aktuella. Stoffet i läroplanen formas till inlärningsuppgifter i skolan och på arbetsplatserna. De anpassas skilt för varje elev.

Skolans rektor, gruppens lärare eller speciallärare och en heltidsanställd inom kommunens ungdomssektor eller inom socialväsendet bildar ett *team* som ansvarar för utbildning och övrig verksamhet. De övriga lärarna i grundskolan och de personer som på arbetsplatserna har hand om handledningen samarbetar när undervisningen planeras. Ungdomssektorns eller socialsektorns representant skall rikta in sig på att stöda den ungas tillväxt i socialt avseende, på att samarbeta med familjerna och på övrigt stöd- och rådgivningsarbete. Arbetsplatserna skall bilda ett nätverk. I normal ordning ansvarar läraren för undervisning och utvärdering.

På *arbetsplatserna* ansvarar en arbetstagare i handledande uppgifter för vägledning och stöd. Skolan informerar handledarna om hur de vägleder eleverna. De inlärningsuppgifter som eleven skall klara av på en arbetsplats kommer man överens om skilt för sig. Klassläraren och ungdomsarbetaren besöker arbetsplatserna och följer upp elevens inläring. *Inlärningsuppgifterna under arbetslivsperioderna* utvärderas. Avtal ingås med arbetsplatserna.

De individuella arrangemangen omfattar elevhandledning för att trygga att *elev* *går vidare i sina studier*. När skolan slutar skall varje elev fortsatt utbildning utstakad för sig. En smärtfri övergång från ett skolstadium till ett annat förutsätter samarbete mellan läroanstalterna på andra stadiet på en viss ort eller i en viss region.

Kompletterande utbildning erbjuds rektorer, lärare och representanter för ungdoms- eller socialsektorn på landsomfattande nivå eller på regionbasis. Också detta hjälper till att starta projektet och att köra in det. Uppföljning och utvärdering sammanställs i augusti 2008.

Ämnesord: skolavbrott, flexibla metoder inom grundläggande utbildning, verksamhetsinriktade metoder, metoder med fokus på praktiskt arbete, studier på arbetsplatsen inom grundläggande utbildning

Abstract

Numminen, U. & Ouakrim-Soivio, N. 2007. Joustavaan perusopetukseen – JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen.

The book *Joustavaan perusopetukseen – JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen* (Towards flexible basic education - adoption and establishment of the system) is a product of a national dropout activation programme initiated by the Ministry of Education in 2006. The flexible basic education project, which in Finnish goes under the acronym JOPO (from flexible basic education), is one action in the programme. It seeks to support young people in finishing their basic schooling and applying for further education or training after school. All the JOPO activities are integrated into basic education and conform to its aims and content but apply flexible action models and instruction adjusted to individual needs and situations. At the same time, efforts are made to ensure that school-leavers find a place in post-compulsory education or training. The JOPO teaching uses action-based forms of work and on-the-job learning at authentic workplaces. It follows the principle of the same school for all.

The JOPO action steps up multi-professional cooperation between organisations, such as comprehensive schools, local youth, social and health services, and vocational institutes, upper secondary schools and possible youth workshops. JOPO includes intensified cooperation with parents and various work forms geared to support them in parenting.

The plan is that flexible basic education will be established as a new, permanent action model in basic education. JOPO is intended for young people who would benefit from action- and work-based forms of learning and teaching. In the school year 2006 – 2007 the JOPO activities are carried out in 27 municipalities in different parts of the country and in 2007 – 2008 there will be approximately 75 JOPO groups. The Ministry of Education supports the activities of each group for two school years. Education providers are committed to making it a permanent form of activity.

JOPO influences not only young people's study but also local and school activities and teachers' work. The aims of the JOPO action can be examined in terms of these groups as follows: *As regards the pupil*, the aim is to prevent the deterioration of school motivation and dropout and intervene in problems at an early stage and at the same time to use individual support to help pupils finish their basic education and continue in further training. *As regards the school*, the aim is to develop individual activity-based forms of learning and the use of hands-on learning environments, which promotes cooperation between the school and the world of work. *As regards the teacher*, the aim is to promote their capabilities to use and develop work forms based on early in-

tervention and to develop their skills in multi-professional cooperation. *As regards local authorities*, the aim is to promote cooperation between different administrative sectors, e.g. the school, youth, social and health services.

Flexible JOPO instruction is given in connection with ordinary basic education in groups of 10 to which 7th-9th year pupils are assigned. The group studies together for a couple of years until the end of school. The group may also include pupils who have opted for a voluntary 10th year.

The instruction follows the *basic education core curriculum*, but applies non-traditional forms of teaching. The instruction is partly given in school and is partly guided learning in workplaces or in some other learning environments, such as different school camps, study and workplace visits, trial forms of education, etc. The learning assignments to be carried out at school or at the workplace are based on the core curriculum and adapted to each pupil individually.

The JOPO teaching and other activities are devised by a *team* consisting of the principal, the teacher or special-needs teacher responsible for the group, and a full-time youth or social worker assigned by the local authority. The instruction is planned in cooperation with other teachers in the school and the on-the-job mentors. The youth or social worker focuses on the pupils' social growth, cooperation with the pupil's family and other supportive and advisory work and on the development of a network of workplaces. The teacher is responsible for instruction and assessment in the ordinary manner.

At the workplace, guidance is the responsibility of an employee, an on-the-job mentor, who is the pupil's tutor and mentor. The school trains the mentors for the guidance work. The work-based assignments are agreed with the workplace. The homeroom teacher and the youth worker visit the workplaces and monitor how the learning works out. The *on-the-job learning assignments* are assessed. Agreements are concluded with the workplaces.

Individual arrangements are made to ensure sufficient pupil guidance, especially careers guidance, which is intended to encourage the pupil to *continue studies* after leaving school. Every JOPO pupil has a follow-up plan when they leave school. Further supportive measures are developed for the transition from school to further education in cooperation with other educational establishments in the municipality or in the region.

National and regional in-service training is provided for the principals, teachers and youth and social workers in support of the launching and establishment of JOPO activities. The JOPO action includes monitoring and evaluation, the final report will come out in August 2008.

Key words: Dropout, flexible education, action and work-based methods, work-based learning in basic education

Sisältö

Esipuhe	13
Johdanto	14
1 Joustava perusopetus – taustaa ja lähtökohtia	16
1.1 Koulupudokkaat – ongelman hahmottelua	17
1.2 Nuorten tukeminen ja kouluhyvinvointi painoalueena	18
2 Joustava perusopetus – toiminnan tavoitteita	20
2.1 Mitä joustava perusopetus on?	20
2.2 Joustavan perusopetuksen tavoitteita	21
2.3 Joustava perusopetus käytännössä – lyhyt toiminnan kuvaus	22
2.4 Perusopetussäädökset ja joustava perusopetus	23
3 Joustava perusopetus – toiminnan aloittamisen ja vakiinnuttamisen edellytyksiä	24
3.1 Koulutuksen järjestäjän toimenpiteet	25
3.2 Strateginen suunnittelu	25
3.3 Hallinnolliset toimenpiteet	25
3.4 Taloudellisten ja henkilöresurssien suunnittelu	28
3.5 Koulun toimenpiteet	29
4 Opetuksen suunnittelu	30
4.1 Opetussuunnitelma joustavassa perusopetuksessa	31
4.2 Joustavuus perusopetussäädöksissä	32
4.3 Opetussuunnitelman joustoelementit	32
4.4 Opetussuunnitelman laatiminen joustavaa perusopetusta varten	36
4.5 Lukuvuosisuunnitelma	37
5 Opetuksen toteuttaminen	42
5.1 Työn organisointi joustavassa perusopetuksessa	44
5.2 Koulussa tapahtuva opetus	44
5.3 Työpaikat oppimisympäristöinä	47
5.4 Oppimissuunnitelman laatiminen oppilaille	55
5.5 Maahanmuuttajataustaiset oppilaat joustavassa perusopetuksessa	57

6 Oppilaan arviointi joustavassa perusopetuksessa	62
6.1 Oppilaan arvioinnin säädöspohja	63
6.2 Oppilaan arviointi joustavassa perusopetuksessa	64
7 Oppilaan tukeminen joustavassa perusopetuksessa	71
7.1 Kodin ja koulun yhteistyö joustavassa perusopetuksessa	72
7.2 Ohjauksen järjestäminen joustavassa perusopetuksessa	73
7.3 Tukiopetus	74
7.4 Oppilashuolto ja moniammatillinen yhteistyö	75
7.5 Nuorisotyöntekijä opettajan työparina	76
8 Oppilaiden valinta joustavaan perusopetukseen	78
8.1 Oppilasvalinnan edellytyksiä ja kriteereitä	79
8.2 Valintaprosessi	79
9 Oppilaan saattaminen nivelvaiheiden yli	83
9.1 Koulutuksen nivelvaiheet	83
9.2 Alaluokilta yläluokille	84
9.3 Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen	86
9.4 Lisäopetus nivelvaiheen ratkaisuna	90
9.5 Ammatilliseen koulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus	91
10 Henkilöstön kehittäminen	92
10.1 Henkilöstön osaamisen kehittäminen	93
10.2 Täydennyskoulutus	95
11 Joustava perusopetus: toiminnan arviointi	96
11.1 Arviointimalleja	97
11.2 Laadulliset ja määrälliset indikaattorit	100
Viitteet	101
Lähteet	103
Liitteet	107

Esipuhe

Joustavaan perusopetukseen – JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen -kirjan tehtävänä on antaa työvälineitä kunnille, kouluille ja opettajille joustavan perusopetuksen käynnistämisessä ja vakiinnuttamisessa. Kirjassa on hyödynnetty kokemuksia ja hyviä käytäntöjä, joita joustavan perusopetuksen ensimmäisen vuoden kokemuksista on saatu kunnissa ja kouluissa.

Kirjaan liittyvällä CD-levykkeellä on pyritty vastaamaan joustavaa perusopetusta koskeviin usein esitettyihin kysymyksiin.

Kiitämme kaikkia niitä joustavan perusopetuksen kunnissa ja kouluissa toimivia henkilöitä, jotka ovat suurenmoisella innolla olleet kehittämässä joustavaa perusopetusta ja joiden työn tuloksia olemme voineet tässä julkaisussa hyödyntää. Myös Omaura-toiminnasta on tähän työhön saatu arvokkaita kokemuksia. Kiitämme Omaura-opettajia Timo Liikasta ja Jukka Onttosta heidän rakentavista kommentteista kirjan viimeistelyvaiheessa.

Kiitämme lämpimästi opetusneuvos Irmeli Halista ja erityisluokanopettaja Kari Rajaorkoa heidän käyttöömmme antamastaan ajasta ja asiantuntemuksesta kirjan kirjoitusvaiheessa.

Kirjoittajat

Johdanto

Suomalaisen peruskoulun hyvistä ja kansainvälisestikin arvostetuista tuloksista huolimatta osa nuorista jättää peruskoulun kesken tai jättyy pois toisen asteen koulutuksesta. Toisen asteen koulutukseen ei pääse ilman perusopetuksen suorittamista, ja ilman ammatillista tutkintoa työpaikan saaminen on vaikeaa tai miltei mahdotonta. Nämä nuoret saattavat olla vaarassa syrjäytyä koulutuksesta ja työstä ja sen seurauksena laajemminkin yhteiskunnan toiminnoista.

Opetusministeriö käynnisti vuonna 2006 toiminnan, jonka tarkoituksena on tukea nuoria saamaan peruskoulunsa päätökseen ja ehkäistä koulutuksesta pois jäämistä ja keskeyttämistä toisen asteen koulutuksessa. Varhaisella puuttumisella ja tuella pyritään tarttumaan nivelvaiheen ongelmiin jo ennen nivelvaihetta, perusopetuksen ylimmillä luokilla.

Toimintaa kutsutaan nimellä *joustava perusopetus*, lyhenteenä JOPO. Se järjestetään perusopetuksen yhteydessä ja yleisopetuksen tavoittein ja sisällöin. Työskentelymuodoissa on otettu käyttöön joustavia toimintamalleja ja opetusta sovitetaan oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin ja tilanteisiin joustavasti. Yksi toiminnan lähtöolettamuksista onkin, että perusopetusta ohjaavissa säädöksissä ja opetussuunnitelman perusteissa on huomattavasti enemmän yleisopetukseen soveltuvaa jouston varaa kuin mitä yleensä on käytetty tavanomaisessa koulutyössä.

Joustava perusopetus-toimintaan osallistuu lukuvuonna 2006 – 2007 yhteensä 27 kuntaa eri puolilta Suomea. Vuonna 2007 toimintaa

laajenee siten, että uusia kuntia tulee mukaan 31. Yhteensä joustavan perusopetuksen ryhmiä on lukuvuonna 2007 – 2008 kaikkiaan 75. Opetusministeriö tukee kunkin ryhmän toimintaa kahden lukuvuoden ajan. Koulutuksen järjestäjät ovat sitoutuneet vakiinnuttamaan joustavan perusopetuksen toimintamallina.

Opetusministeriön tarkoituksena on laajentaa joustavaa perusopetusta uusille paikkakunnille ja vakiinnuttaa toiminta asteittain. Joustavassa perusopetuksessa kehitettyjen toimintamallien arvioidaan laajenevan muillekin paikkakunnille, koska samantyyppisiä koulupudokkuuteen liittyviä ongelmia on runsaasti eri puolilla maata.

Tässä kirjassa tarkastellaan sitä, millaisia mahdollisuuksia voimassa olevat opetustoimen säädökset ja opetussuunnitelman perusteet antavat joustavien toimintamallien kehittämiseen ja käyttöön ottamiseen. Selvitetään myös sitä, miten joustava perusopetus otetaan huomioon paikallista ja koulukohtaista opetussuunnitelmaa laadittaessa, miten opetus- ja työmuotoja kehitetään ja millaista moniammatillista yhteistyötä toiminta edellyttää.

Kirjan liitteenä on CD-levy, jolla on kuvattu runsaasti joustavasta perusopetuksesta saatuja kokemuksia, toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä. Aineisto perustuu kysymyksille, joita joustavasta perusopetuksesta on usein esitetty.

Kirjan ja esimerkkien on tarkoitus olla apuna, kun joustavaa perusopetusta kunnissa ja kouluissa aloitetaan ja vakiinnutetaan.

Joustavan perusopetuksen soveltamista käytännössä on esitetty seuraavan tapauskuvauksen avulla.

Mitä joustava perusopetus on? Tapauskuvaus

Jaakolla oli alaluokilla ollut jonkin verran häiritsevää käyttäytymistä, lyhytjännitteisyyttä. Joistakin aineista hän oli hyvin kiinnostunut, matematiikka, kuvataide sujuivat hyvin. Muista aineista hän ei paljon piitannut ja läksyt jäivät usein tekemättä. Taitava luokanopettaja kuitenkin hallitsi tilanteen.

Ongelmat alkoivat lisääntyä Jaakon siirtyessä seitsemännelle. Myöhästymisiä, poissaoloja ja läksyjen laiminlyömistä. Suoriutuminen eri aineissa oli epätasaista. Joulutodistus oli heikko. Yhteyttä otettiin kotiin, mutta tilanne ei korjaantunut. Äitikään, yksinhuoltaja ei tuntunut oikein hallitsevan tilannetta. Koulupsykologin tutkimuksissa ei tullut ilmi perusteita erityisopetukseen siirtämiselle. Koulukuraattori ehdotti lopulta JOPO-ryhmää.

Alkuun asia ei kiinnostanut Jaakkoa yhtään. JOPO-ryhmään tutustuminen kuitenkin muutti tilanteen. Poika tuli haastatteluun ja kirjoitti sivun mittaisen perustelun – elämänsä pisimmän yhtäjaksoisen tekstin – siitä, miksi halusi JOPO-ryhmään. Haastattelussa sovittiin, että Jaakko hoitaa 7. luokan loppuun asiallisesti. Koulunkäynti parani hieman ja todistusnumerot nousivat.

JOPO-ryhmässä Jaakko oli edelleen aktiivinen, mutta keskittyminen koulutyöhön oli vaikeaa. Leirikoulu sen sijaan sujui hyvin ja Jaakon sosiaalisuus tuli hyvin esiin. Äiti tuli mukaan vanhempainryhmään ja vähitellen perheen sisäinen tilannekin alkoi parantua.

Ensimmäinen työpaikkajakso oli huoltoasemalla. Jaakko innostui tehtävistä, mutta ei saanut niitä tehtyä loppuun ja jäi lopulta pois työstä. Jakso jouduttiin keskeyttämään ja lopuksi aikaa etsittiin uusi paikka. Seuraava työpaikkajakso varastolla alkoi sujua paremmin. Jaakko sai opastajakseen hyvän ohjaajan, joka oli aidosti kiinnostunut pojasta. Kolmas työpaikkajakso ravintolatyössä oli menestys. Työ oli vaihtelevaa, Jaakko viihtyi ja sai enemmän vastuutakin vähitellen sekä kiitosta työstään.

Samaan aikaan alkoi myös koulumenestys hiljalleen parantua, vaikka keskittyminen oli edelleen ajoittain vaikeaa. Oppimistehtävät työpaikoilla tulivat tehdyksi. Jaakko tuntui saavan paremman otteen elämänsä. Lopulta Jaakko sai kohtalaisen hyvän päättötodistuksen ja hakeutui ravintola-alan koulutukseen ammattioppilaitokseen.

Sielläkään alku ei oikein sujunut. Ensimmäinen jakso oli teoriaopiskelua, ja Jaakko alkoi taas olla poissa koulusta. Asia kuitenkin huomattiin ja Jaakko sai tukea opinto-ohjaajalta ja omalta tutoropiskelijaltaan. Kun työpaksot alkoivat, ongelmia ei juuri enää ollut. Ravintola-alan opettaja totesi kysyttäessä, että juuri tällaisia aktiivisia ja oma-aloitteisia oppilaita me tänne haluammekin.

1 Joustava perusopetus – taustaa ja lähtökohtia

Suomalaisesta peruskoulusta on tullut menestystarina. Koulutus on kansainvälisesti arvostettua erityisesti Pisa-tulosten ansiosta. Oppilaiden oppimistulokset ovat huippuluokkaa. Tyttöjen osaaminen eri oppiaineissa on parempaa kuin poikien, mutta silti pojatkin ovat kansainvälisesti vertaillen menestyneet hyvin. Vaikka koulujen ja oppilaiden välillä on eroja, ne ovat keskimäärin pienempiä kuin muissa maissa. Kansainvälisiin vierailijoihin on tehnyt erityisen vaikutuksen perusopetuksen tasa-arvoisuus. Oppilaita ei jaotella tai luokitella osaamistason mukaan, ja erityisopetus pyritään järjestämään muun opetuksen yhteydessä. Lähes kaikki suorittavat peruskoulun oppimäärän, ja valtaosa oppilaista hakeutuu peruskoulun jälkeen jatkokoulutukseen ja suorittaa vähintään toisen asteen tutkinnon.

Vaikka peruskoulun tulokset ovat yleisesti ottaen hyvät, on järjestelmässä myös kehittämistarpeita. Ne liittyvät erityisesti peruskoulun ylimpiin luokkiin sekä peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheeseen. Ongelmat näkyvät nuorten elämässä, koulun arjessa ja tilastoissa.

1.1 Koulupudokkaat – ongelman hahmottelua

Koulupudokkailla tarkoitetaan tiukassa mielessä nuoria, jotka jäävät vaille peruskoulun päättötodistusta. Laajemmassa mielessä koulupudokkailla viitataan myös nuoriin, jotka eivät aloita toisen asteen koulutusta tai aloitettuaan sen keskeyttävät ja jäävät näin ilman ammatillista tutkintoa. Suomessa koulupudokkuutta koskeva keskustelu, hankkeet ja tutkimus ovat pääosin keskittyneet toisen asteen koulutukseen ja nivelvaiheeseen ¹.

Tässä kirjassa koulupudokkuutta tarkastellaan erityisesti *perusopetuksessa* ja tästä näkökulmasta myös nivelvaiheeseen liittyvänä kysymyksenä. Tarkastelu koskee paitsi nuoria, joilla on uhka peruskoulun keskeyttämiseen, myös sellaisia mahdollisia koulupudokkaita, joiden koulunkäynti on ongelmallista tai jotka eivät eri syistä sopeudu tavanomaiseen yläluokkien opetukseen. Oppilaalla saattaa myös olla oppimisvaikeuksia.

Koulupudokkaiden aktivoinnilla pyritään tukemaan nuoria peruskoulun loppuun saattamisessa ja varmistamaan jokaiselle jatko-opiskelupaikka toisen asteen koulutuksessa. Toimintamuotoja kehitetään joustavassa perusopetuksessa.

Peruskoulussa annetulla opetuksella ja ohjauksella on vaikutusta siihen, miten hyvin nuoret saavat tietoa työelämästä ja ammasteista, toisen asteen koulutusvaihtoehdoista ja ammatillisista tutkinnoista sekä missä määrin he hakeutuvat tai jättävät hakeutumatta toisen asteen koulutukseen. Arvioiden mukaan tässä on runsaasti puutteita ².

Suomessa peruskoulun päättötodistusta vaille jääminen eli koulupudokas- tai drop-out -ilmiö ei kansainvälisesti vertaillen ole kovin suuri ongelma. Ilman peruskoulun päättötodistusta jää vuosittain noin 300 nuorta.

Edellä mainittu luku ei kuitenkaan kuvaa ongelman koko laajuutta. Koulunkäyntiongelmat, kuten epäsäännöllisyys ja koulutyön laiminlyönti voivat näkyä nuorten päättötodistuksen

tasossa. Osalle oppilaista jää puutteita perusopiskelutaidoissa tai/ja joissakin aineissa niin, että ne vaikeuttavat jatko-opintoihin pääsemistä tai niissä selviytymistä. Nuori ehkä ”ajautuu” sellaiselle ammattikoulutuslinjalle, johon pääsee, mutta joka ei vastaa hänen toiveitaan. Seurauksena on huono opiskelumotivaatio ja keskeyttämisalttius. Edelleen osa nuorista on nk. alisuoriutujia, jotka saavat todellista suoritustasoaan heikomman päättötodistuksen pääosin juuri koulunkäynnin laiminlyömyksen vuoksi. Koulupudokkuuteen liittyvät ongelmat näkyvät myös peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa, sillä peruskoulun päättäneistä noin 1 100 ei hakeudu – ainakaan heti – toisen asteen koulutukseen ja noin 3 000 jättää toisen asteen koulutuksen aloittamatta.

Nuorten itsensä kannalta kaikki edellä kuvatut tilanteet saattavat vaikeuttaa aikuistumista ja kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan. Osalla nuorista on vaara jäädä kokonaan koulutuksen ulkopuolelle ja syrjäytyä sitä kautta myöhemmin myös työelämästä. Keskeyttämisaara on suurin nuorilla, joilla on heikko sosiaalinen tausta tai heikko koulumotivaatio ja jotka eivät ehkä saa koulunkäyntiinsä perheen tukea.

Nivelvaiheen ongelmat näkyvät myös toisen asteen koulutuksessa. Lukuvuonna 2003 – 2004 toisen asteen ammatillisen koulutuksen keskeytti 12 500 opiskelijaa eli noin 11 % opiskelijoista, joista arviolta puolet (noin 6 000 nuorta) pian koulutuksen aloittamisen jälkeen. Lukiossa vastaavasti keskeyttäneitä oli 4 100 eli 3,8 % opiskelijoista (taulukko 2). Toisen asteen tutkinnon suorittaa noin 85 % ikäluokasta eli 15 % jää ilman tutkintoa.

Yhteiskunnan näkökulmasta kysymys on kansalaisten osallisuudesta ja hyvinvoinnista, mutta myös siitä, että osa pienenevästä ikäluokasta saattaa jäädä pysyvästi pois työvoimasta.

Edellä olevien taulukoiden luvut eivät tilastointitavoista johtuen ole suoraan laskettavissa yhteen. Ne antavat kuitenkin kuvan nivelvaiheen ongelman suuruusluokasta. Kysymys olisi siis noin 10 000 oppilaasta, joilla on jonkinlaisia ongelmia peruskoulusta toisen asteen koulutukseen siirryttäessä. Vaikka laskelma voidaan kyseenalaistaa, osoittaa se ongelman laajuuden.

Toisaalta on kuitenkin huomautettu, että nuoren itsensä kannalta toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen saattaa olla hyvin perusteltu asia eikä suinkaan välttämättä merkitse syrjäytymistä.³ Kysymyksessä voi olla esimerkiksi vaihtoehdoisen elämäntavan valinta tms.

1.2 Nuorten tukeminen ja kouluhyvinvointi painoalueena

Kouluhyvinvointi on opetusministeriön strategisena linjauksena vuosina 2006–2011, ja siihen liittyy laaja joukko lasten ja nuorten koulunkäyntiä ja oppimista tukevia toimenpiteitä.⁴ Vuonna 2005 valmistuivat myös kouluhyvinvointityöryhmän muistio⁵ sekä perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheen kehittämistä pohtineen työryhmän muistio.⁶

Valtioneuvosto osoitti vuoden 2006 budjetissa määrärahaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevien tukemiseksi. Opetustoimessa asianomaista määrärahaa osoitettiin koulupudokkaiden aktivointi-toimintaan, jota sittemmin ryhdyttiin kutsumaan toimintamuotoa paremmin kuvaavalla nimellä joustava perusopetus eli JOPO

Valtion vuoden 2007 talousarviossa on puolestaan painoalueena kouluhyvinvointi, joka sisältää useita lasten ja nuorten tukemiseen liittyviä toimintamuotoja. Talousarviossa ohjataan lisää määrärahaa myös joustavan perusopetuksen kehittämiseen.

Paitsi kansallisella tasolla huoli nuorista, koulupudokkaista ja nuorten saattamisesta koulutuksen nivelvaiheen yli näyttäisi olevan myös kunnissa painoalueena. Sitä osoittaa se, että uutta toimintamuotoa koskevia hakemuksia tuli vuonna 2005 opetusministeriöön melko lyhyestä hakuajasta huolimatta 77 ja toiminta käynnistyi 27 paikkakunnalla. Osa toiminnasta on seudullista. Hakijoiden määrästä päätellen ongelma on kunnissa merkittävä, mutta toisaalta kunnat pitävät tärkeänä ehkäistä koulusta putoamista ja nuorten syrjäytymistä ja etsivät tähän uusia toimintamuotoja. Vuonna 2006 hakemuksia tuli vastaavasti 47 kappaletta, joista opetusministeriö valitsi 31 uutta kuntaa.

Taulukko 1. Koulutuksen keskeyttäminen toisen asteen koulutuksessa 2003 – 2004. Keskeyttämisistä noin puolet ajoittuu ensimmäiseen lukuvuoteen.

Koulutuksen keskeyttäminen toisella asteella 2003 – 2004	Lukumäärä
Keskeytti lukiokoulutuksen	4 097
Keskeytti ammatillisen koulutuksen	12 508

Taulukko 2. Mahdollisia koulupudokasriskejä kuvaavia lukuja (2005). (Lähteet: TK ja OPH).

Kuvaus	Lukumäärä
Oppivelvollisuuden laiminlyöneet	60
Perusasteelta eronneet ilman päättötodistusta tai päättötodistuksen kanssa	178
Jättää hakematta yhteisvalinnassa.	1 129 *)
Perusasteelta pyrkineet, jotka eivät aloita opintoja toisen asteen koulutuksessa, vaikka ovat sinne hakeneet:	
- Peruuttaneet paikan	1 702
- Keskeyttäneet ennen 20.9. laskentapäivää	180
Ei jatka opintoja perusasteen jälkeen	3 073

*) Lukuun sisältyy myös oppilaita, jotka ovat hakeneet sellaiseen koulutukseen, joka ei ole mukana yhteisvalinnassa (mm. talouskoulu, valmentava opetus).

2 Joustava perusopetus – toiminnan tavoitteita

2.1 Mitä joustava perusopetus on?

Joustavalla perusopetuksella eli JOPolla tarkoitetaan toimintamuotoja, joilla ehkäistään peruskoulun keskeyttämistä ja nuorten jäämistä vaille päättötodistusta. Samalla varmistetaan nuorelle koulutuspaikka toisen asteen koulutuksessa. Toiminnassa on kysymys peruskoulun toimintatapojen ja opetusmenetelmien kehittämisestä niin, että ne vastaavat nykyistä paremmin nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Nuorten koulunkäynnin tukemiseksi käynnistetään oppilaan yksilöllisistä elämäntilanteista lähteviä opetusjärjestelyjä noudattaen kuitenkin perusopetuksen opetussuunnitelmaa. Opetuksessa painotetaan toiminnallisia työmuotoja ja opiskelua työpaikoilla, aidoissa työympäristöissä.

Lisäksi kehitetään nuorten tukimuotoja, kuten ongelmien varhaista havaitsemista ja varhaisen puuttumisen keinoja, yksilöllisesti kohdennettuja tuki- ja neuvontapalveluja sekä toiminnallisia ja/tai työpainotteisia opetus- ja työmuotoja.

Toiminnassa tehostetaan niin ikään moniammatillista, eri organisaatioiden yhteistyötä, johon osallistuvat peruskoulut, kuntien nuoriso-, sosiaali- ja terveystoimi sekä ammatilliset oppilaitokset, lukiot ja mahdolliset nuorten työpajat. Myös vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä lisätään ja erilaisin työmuodoin pyritään tukemaan vanhempia näiden kasvatustyössä.

Joustavassa perusopetuksessa sovellettavasta työpainotteisesta toiminnasta on saatu kokemuksia suomalaisesta Omaura-toiminnasta. Kansainvälisiä esimerkkejä ovat yhdysvaltalainen City as School -malli sekä Die Stadt als

Schule -toiminta Berliinissä ⁷ sekä laajemmin ns. Productive Learning -toiminta. ⁸ Malleissa on kehitetty muun muassa työpaikalla tapahtuvaa oppimista perusopetuksen rinnalla, vaihtoehtoisena oppimisen muotona.

2.2 Joustavan perusopetuksen tavoitteita

Joustavassa perusopetuksessa pyritään vaikuttamaan koulun toimintatapoihin ja laajemmin koulun toimintakulttuuriin. Opetuksessa kehitetään toiminnallisia ja työpainotteisia opiskelumuotoja ja oppimisympäristöjä. Tavoitteena on

kehittää ja ottaa käyttöön sellaisia toimintamuotoja, joilla koulut pystyvät kohtaamaan ns. haastavat nuoret. Periaatteena on yhteinen koulu kaikille -teema. Vaikka joustava perusopetus alkaa hankkeena, on se tarkoitus vakiinnuttaa uutena perusopetuksen toimintamallina. On oletettavissa, että perusopetuksessa on huomattavan paljon nuoria, jotka opiskelussaan hyötyisivät toiminnallisista ja työpainotteisista työmuodoista.

Joustavalla perusopetuksella on vaikutusta paitsi nuorten opiskeluun, myös kunnan ja koulujen toimintaan sekä opettajien työhön. Joustavan perusopetuksen tavoitteita voidaan näiden ryhmien näkökulmista tarkastella seuraavasti : ⁹

Nuorten kannalta tavoitteena on:

- ehkäistä ennakolta koulumotivaation heikkenemistä ja koulutuksesta putoamista sekä puuttua varhain havaittuihin ongelmiin
- tukea peruskoulun loppuun saattamista, edistää toisen asteen koulutukseen siirtymistä yksilöllisellä tuella ja varmistaa jatko-opiskelupaikan saaminen
- antaa nuorille kokemuksia työpainotteisista opiskelumuodoista ja perehdyttää myös työelämään
- elämänhallintataitojen kehittyminen.

Koulujen kannalta tavoitteena on:

- kehittää ja ottaa käyttöön yksilöllisiä opiskelumuotoja, jotka perustuvat toiminnallisuuteen sekä käytännöllisten ja työpainotteisten oppimisympäristöjen hyödyntämiseen
- vakiinnuttaa em. työ- ja opiskelumuodot osaksi peruskoulun toimintaa
- edistää koulujen ja työelämän yhteistyötä
- tuoda moniammatillista osaamista luokkaan
- koulun ulkopuolisten oppimisympäristöjen tehokkaampi käyttö.

Opettajien työn kannalta tavoitteena on:

- edistää opettajien valmiuksia varhaiseen puuttumiseen ja tukeen Ftähtäävien työmuotojen hallinnassa ja kehittämisessä
- kehittää opettajien valmiuksia moniammatilliseen yhteistyöhön oppilaiden tukemisessa
- saada kokemuksia uusista toiminnallisista ja työpainotteisista menetelmistä.

Kunnissa tavoitteena on:

- edistää eri hallinnonalojen kuten koulutoimen, nuorisotoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä oppilaiden kokonaistilanteiden hahmottamisessa ja hallinnassa
- kehittää uusia hallinnonalojen yhteistyöhön perustuvia, kouluhyvinvointia edistäviä toimintamuotoja ja toimintamalleja nuorten tukemiseen
- edistää toiminnan taloudellisuutta ja sosiaalihuollon kustannusten vähenemistä ehkäisemällä nuorten syrjäytymistä

2.3 Joustava perusopetus käytännössä – lyhyt toiminnan kuvaus

Joustava perusopetus¹⁰ järjestetään peruskoulun yhteydessä toimivassa noin 10 oppilaan *ryhmässä*, johon ohjataan luokkien 7–9 oppilaita. Ryhmä opiskelee yhdessä noin kaksi vuotta peruskoulun päättymiseen asti. Ryhmään voi kuulua myös lisäopetuksen (10. luokan) oppilaita.

Opetuksessa noudatetaan *perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita*, mutta opetusjärjestelyt poikkeavat perinteisestä. Ryhmän opetus järjestetään osaksi koulussa ja osaksi työpaikoilla tai muissa oppimisympäristöissä ohjattuna opiskeluna. Muita oppimisympäristöjä voivat olla erimuotoiset leirikoulut, opintokäynnit, työpaikkakäynnit, koulutuskokeilut tms. Opetussuunnitelman pohjalta muokataan koulussa ja työpaikoilla opiskeltavat oppimistehtävät ja sovitetaan ne kullekin oppilaalle sopiviksi.

Jokaiselle yleisopetuksen oppilaalle räätälöidään oma *oppimissuunnitelma* tai henkilökohtainen opetusjärjestelyitä koskeva suunnitelma HOJKS, joka tehdään erityisopetukseen siirretyille tai otetuille oppilaille. Suunnitelmat rakentuvat luokkaopetuksesta ja oppilasta kiinnosta-

vien alojen työpaikkaopinnoista. Työpaikkajaksoja, kestoaltaan noin 4–6 viikkoa, on kahden vuoden aikana noin 8–10. Työpaikkajaksojen aikana päiviä, jolloin opiskellaan koulussa. Oppilasta ohjataan oppimistehtävien kautta asteittain ottamaan vastuuta omasta opiskelustaan.

Ryhmän opetuksesta ja muusta toiminnasta vastaa *tiimi*, johon kuuluvat koulun rehtori, ryhmän opettaja tai erityisopettaja sekä päätoiminen nuorisotyöntekijä tai sosiaalityöntekijä. Opetuksen suunnittelussa tehdään yhteistyötä peruskoulun muiden opettajien ja työpaikoilla opiskelua ohjaavien kanssa. Nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän tai vastaavan henkilön tehtävät keskittyvät erityisesti nuorten sosiaalisen kasvun tukemiseen, perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä muuhun tuki- ja neuvontatyöhön sekä työpaikkaverkoston kehittämiseen. Opettaja vastaa opetuksesta ja arvioinnista normaaliin tapaan.

Työpaikoilla ohjauksesta vastaa työpaikan työntekijä, työpaikkaohjaaja, joka toimii oppilaan opastajana ja tukena, eräänlaisena lähiohjaajana oman työnsä ohessa. Koulu perehdyttää työpaikkaohjaajat ohjaustehtävään. Työpaikalla suoritettavista oppimistehtävistä sovitaan työpaikan kanssa. Luokan opettaja ja nuorisotyöntekijä käyvät työpaikoilla ja seuraavat opiskelun toimivuutta. *Työpaikkajakso-*

jen oppimistehtävät arvioidaan. Työpaikkojen kanssa tehdään sopimukset.

Yksilöllisin järjestelyin huolehditaan riittävästä oppilaanohjauksesta, erityisesti ammatinvalinnanohjauksesta, jolla pyritään varmistamaan toisen asteen *jatko-opiskelupaikan* saaminen. Jokaisella oppilaalla on koulun päättyessä jatkosuunnitelma, jonka toteutumista koulussa pyritään seuraamaan. Nivelvaiheen tueksi kehitetään tukitoimia yhteistyössä paikkakunnan tai alueen toisen asteen oppilaitosten kanssa.

2.4 Perusopetussäädökset ja joustava perusopetus

Lähtökohtana joustavassa perusopetuksessa ovat perusopetusta koskevat yleiset säädökset eli perusopetuslaki ja -asetus (L 628/1998, A 852/1998), perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2004) sekä koulutuksen järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma ja perusopetusasetukseen perustuva vuosittainen suunnitelma (A 852/1998 9 §).

Joustavassa perusopetuksessa eli JOPOssa ei siis poiketa perusopetussäädöksistä. Myös tavoitteet ovat samat kuin perusopetuksessa muutoinkin. Sen sijaan joustavassa perusopetuksessa otetaan tavanomaista enemmän käyt-

töön säädöksiin sisältyvää joustavuutta.

Perusopetussäädökset antavat enemmän mahdollisuuksia yksilöllisiin ja tavanomaisesta poikkeaviin opetusjärjestelyihin kuin usein tullaan ajatelleeksi. Säädöksiin sisältyy kohtia, jotka antavat välineitä joustaviin työmuotoihin ja yksilöllisesti järjestettyyn opetukseen, kuten oppimissuunnitelman laatiminen oppilaalle, oppilaan oma opinto-ohjelma, erityinen tuki ja erityisopetus sekä oppimisympäristöjen monipuolistaminen.

3 Joustava perusopetus – toiminnan aloittamisen ja vakiinnuttamisen edellytyksiä

Perusopetuksen järjestämistapa on aikojen kuluessa muodostunut suhteellisen samanlaiseksi eri puolilla maata ja eri kouluissa. Koulutuksellisen tasa-arvon vuoksi tällainen kehitys on ollut hyvin perusteltua.

Liisa Keltikangas-Järvinen on todennut oppilaiden yksilöllisistä temperamenttipiirteistä kirjoittaessaan ¹¹, että koulumaailmassa ja opetuksesta puhuttaessa korostetaan oppilaan yksilöllisyyden huomioon ottamista. Tosiasiasa Keltikangas-Järvisen mukaan koulussa kuitenkin pyritään pikemminkin samanlaisuuteen, yksilöllisten (temperamentti)erojen häivyttämiseen, koska se on koulun ja luokan toiminnan sujuvuuden kannalta yksinkertaisinta. Tavoitteena tulisi kuitenkin hänen mukaansa olla opetus, joka sallii erilaiset temperamenttierot. Se vaatii opetukselta ja muulta koulun toiminnalta joustavuutta.

Tätä vaatimusta yksilöllisiä eroja sallivista tai tukevista toimintatavoista voidaan pitää joustavan perusopetuksen yleisenä lähtökohtana.

Yhtälailla oppilailla voi olla myös sosiaalisesta taustasta, oppimisvaikeuksista ja tai aikaisemmasta koulunkäyntihistoriasta johtuvia eroja, joihin tarvitaan myös yksilöllisiä opetusratkaisuja.

Joustavan perusopetuksen aloittaminen ja vakiinnuttaminen edellyttää perusopetuksen toimintojen uudenlaista tarkastelua. Siinä kehitetään perusopetuksen yläluokkien toimintatapoja ja opetusmenetelmiä niin, että ne vastaavat nykyistä paremmin nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Erityisesti painotetaan sellaisia toimintamuotoja, joilla voidaan ehkäistä peruskoulun keskeyttäminen ja turvataan siirtyminen toisen asteen koulutukseen. Toiminta vaatii suunnittelua, toimenpiteitä sekä resurssit *koulutuksen järjestäjiltä* että *kouluilta* ja *opettajilta*. Joustavan perusopetuksen vaatiman moniammatillisen yhteistyön vuoksi myös kunnan *muut hallinnonalat* tulevat mukaan kehittämistyöhön ja päivittäiseen toimintaan.

3.1 Koulutuksen järjestäjän toimenpiteet

Joustavassa perusopetuksessa koulutuksen järjestäjänä toimii yleensä kunta, jolla on parhaat edellytykset ottaa huomioon esimerkiksi yhteistyö kunnan eri hallinnonalojen kesken. Seuraavassa asiaa tarkastellaan siis kunnan kannalta. Kunta on vastuussa opetuksen järjestämisestä oppilaiden edellytysten mukaan. Kunta on toisaalta vastuussa myös kuntalaisten, nuortenkin, hyvinvoinnista ja heidän tarvitsemistaan palveluista.

Koulutuksen järjestäjän kannalta joustavan perusopetuksen aloittamisessa ja vakiinnuttamisessa korostuvat seuraavat näkökohdat:

- strateginen suunnittelu
- hallinnolliset toimenpiteet
- opetussuunnitelman vahvistaminen
- ohjausryhmä joustavaa perusopetusta varten

- moniammatillinen yhteistyö ja yhteistyöverkostojen luominen
- taloudellinen ja henkilöstösuunnittelu.

3.2 Strateginen suunnittelu

Joustava perusopetus on yksi kunnan keinoista huolehtia nuorten hyvinvoinnista ja opetuksen järjestämisestä oppilaiden edellytysten mukaan. Joustava perusopetus on myös keino ehkäistä nuorten syrjäytymistä. Pitemmällä aikavälillä ja hieman eri näkökulmasta tarkasteltuna joustava perusopetus voi palvella myös kuntataloutta ja kunnan tai alueen elinkeinopolitiikkaa, jos nuoret sen avulla pystyvät paremmin jatkamaan opintojaan toisen asteen oppilaitoksissa ja sijoittumaan työelämään.

Siksi kunnan on perusteltua kirjata joustavaan perusopetukseen liittyviä tavoitteita ja/tai joustava perusopetus toimintamuotona kunnan strategia-asiakirjoihin, esimerkiksi hyvinvoinnistrategiaan, palvelustrategiaan tms.

3.3 Hallinnolliset toimenpiteet

Opetussuunnitelman vahvistaminen

Joustavassa perusopetuksessa käytetään opetussuunnitelman valtakunnallisia perusteita ja tuntijakoa eikä toimintaa varten tarvita mitään kokeilulupaa tai poikkeamista yleisistä säännöksistä. Eräiden joustavan perusopetuksen toimintamuotojen vuoksi tarvitaan kuitenkin tavanomaisesta poikkeavia ratkaisuja ja tavallista enemmän joustavuutta kuin mitä yleensä on käytetty. Säännökset antavat näihin toimintamalleihin täyden mahdollisuuden.

Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on selvittää, millaisia muutoksia paikalliseen opetussuunnitelmaan pitää tehdä joustavan perusopetuksen vuoksi. Esimerkiksi opetuksen

järjestäminen työpaikkaopiskeluna tai oppilaan oman opinto-ohjelman mukaan opiskeleminen edellyttävät opetussuunnitelman tarkistamista. Koulutuksen järjestäjän selkeät linjaukset ovat tarpeen myös oppilaan oikeusturvan vuoksi. Niitä tarvitaan myös opettajien työn organisoinnissa.

Joustavan perusopetuksen ohjausryhmä

Joustava perusopetus ei kunnassa ole vain yhden koulun asia, vaan se edellyttää yhteistyötä ja yhteistä toimintojen kehittämistä kunnan opetus- ja sivistystoimen, nuorisotoimen, vapaa-aikatoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen kesken. Sen lisäksi yhteistyöhön voivat osallistua seurakunta, poliisi ja kolmannen sektorin yhteisöt. Verkostomainen toiminta on tässä kokonaisuudessa vielä uutta. Monissa kunnissa sitä varten on perustettu *ohjausryhmä*, joka toimii yhteisenä koordinaatio- ja suunnitteluelimenä varsinkin toiminnan alkuvaiheessa. Myös vakiinnuttamisvaiheessa toimintamuotojen arviointi ja edelleen kehittäminen saattavat vaatia yhteistä foorumia. Seuraavassa on muutama esimerkki ohjausryhmästä ja sen tehtävistä.

Joustavan perusopetuksen ohjausryhmään on koottu toimintaan keskeisesti osallistuvia, eri hallinnonaloilla työskenteleviä henkilöitä. Esimerkiksi Vantaan kaupungin JOPO-toiminnan ohjausryhmä koostuu sivistystoimen, nuorisotoimen ja sosiaalitoimen edustajista. Ohjausryhmän muodostavat JOPO-koulun rehtori, erityisopetuksen koordinaattori, aluenuorisosihteerit, koulupsykologi, Länsi-Vantaan oppilaaksiottoalueiden koordinaattorit, sosiaalityön esimies, johtava sosiaalityöntekijä, koulukuraattori ja kouluterveydenhoitaja. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimii koulun rehtori ja sihteerinä projektipäällikkö.

Vantaan JOPO-toiminnan ohjausryhmä on itse asiassa poikkihallinnollinen yhteistyö- ja koordinointiryhmä. Sen tehtävänä on osallistua joustavan perusopetuksen ohjaamiseen ja toi-

mintamuotojen kehittämiseen, päättää oppilaiden ohjaus- ja valintamenettelyistä sekä seurata tavoitteiden ja budjetin toteutumista. Joustavassa perusopetuksessa etsitään uudenlaisia työtapoja, joilla saadaan aikaan tiiviimpi yhteistyö koulujen sekä nuoriso- ja sosiaalityön kesken. Kaikilla toimijoilla on yhteinen tavoite – nuorten elämänhallinnan tukeminen ja onnistuneet jatko-opintovalinnat.

Moniammatillinen yhteistyö ja verkostojen luominen

Kunnalla on koulutuksen järjestäjänä ja toimialojensa puolesta parhaat edellytykset käynnistää sellaista moniammatillista yhteistyötä, jota tarvitaan joustavan perusopetuksen oppilaiden tueksi.

Moniammatillisen yhteistyön avulla pyritään yhdistämään eri alojen osaamista ja ylittämään rajoja, joita palvelujärjestelmän sektorijako aiheuttaa. Moniammatillinen yhteistyö perustuu verkostomaiselle työotteelle. Siinä ongelmaa tai ratkottavaa asiaa pitäisi osata katsoa eri näkökulmista.

Joustavassa perusopetuksessa oppilas ja oppilaan perhe ovat saattaneet olla sosiaalitoimen asiakkaana jo aikaisemmin. Nuori on voinut joutua tekemisiin poliisin kanssa. Myös nuorisotoimen työntekijät ovat voineet tutustua häneen vapaa-aikana. Kullekin sektorille on muodostunut oma, usein kapeakin käsityksensä oppilaan tilanteesta. Moniammatillisessa yhteistyössä saman oppilaan, asiakkaan, ongelmaa pystytään tarkastelemaan yhdessä eri näkökulmista ja ehkä löytämään keinoja, joilla tukea oppilasta ja kehittää koulun ja huoltajien kanssa ratkaisuja oppilaan tilanteisiin.

Moniammatillinen yhteistyö vaatii koulu-yhteisöltä uudenlaista osaamista ja harjoittelua. Se on verraten uusi työmuoto, varsinkin opetustoimessa ja siinä laajuudessa kuin joustava perusopetus edellyttää. Moniammatillisessa yhteistyössä pitää kunkin toimijan yhtäältä tuntea oma erityisalan- sa ja toisaalta pystyä jakamaan tietoa sellaisten kanssa, jotka toimivat vierailta kentillä. Yhteisen

kielen syntyminen vie oman aikansa. Pedagoginen käsitteistö tai opetussuunnitelman ilmaukset voivat muiden hallinnonalojen työntekijöille olla yhtä vieraita kuin sosiaalityön ongelmat kouluilmisille.

Kunnan tehtävänä on huolehtia hallinnonalojen välisen *yhteistyön edellytyksistä* niin, että moniammatillisia, eri ammattiryhmien yhteisiä työmuotoja pystytään kehittämään. Tavoitteena on, että joustavan perusopetuksen oppilaat saavat riittävästi tarvitsemaansa tukea ja heille varmistetaan paikalliset tukirakenteet paitsi koulussa myös koulun ulkopuolella. Juuri tämän tavoitteen vuoksi joustavan perusopetuksen ryhmässä toimii myös nuorisotyöntekijä tai vastaava muu henkilö. Eri hallinnonaloilla joustavan perusopetuksen vaatimaan yhteistyöhön on kunnassa annettava valtuutus ja varattava työntekijöille siihen aikaa.

Joustavassa perusopetuksessa moniammatillinen yhteistyö toteutuu konkreettisimmin kahdella osa-alueella: *oppilashuollossa* ja opettajan työskennellessä pienryhmässä nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän tai vastaavan *työparin* kanssa, joka on toiselta hallinnonalalta siirretty joustavan perusopetuksen ryhmän ohjaamiseen.

Nuorisotyöntekijällä on jo oman koulutuksen ja työkokemuksensa kautta keinoja erilaisten ongelmatilanteiden selvittämiseen sekä ammatillisia valmiuksia perheiden kanssa tehtävään työhön. Myös nuoret kokevat nuorisotyöntekijän roolin ristiriitatilanteissa usein neutraalimmaksi kuin esimerkiksi opettajan, ja myös tästä syystä nuorisotyöntekijällä on tiimin toisena osapuolena mahdollisuus kohdata nuori arkipäivän tilanteissa eri lailla kuin opettajan.

Koska joustavan perusopetuksen ryhmässä työskentelevä nuorisotyöntekijä tai sosiaalityöntekijä on toisen hallinnonalan henkilö, on kunnassa ratkaistava siitä aiheutuvat hallintokysymykset, sovittava hänen työpanoksensa käyttämisestä joustavan perusopetuksen ryhmässä sekä päätettävä käytännön työnjohtokysymyksistä jo suunnitteluvaiheessa. Oppilashuollon ja työparin kanssa työskentelyä käsitellään laajemmin luvussa 7 Oppilaan tukeminen.

Muut yhteistyöverkostot

Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on omalta osaltaan huolehtia muista yhteistyöedellytyksistä, vaikka pääasiallinen toimija verkostotyössä saattaakin monesti olla koulu, jossa joustavaa perusopetusta annetaan.

Keskeisiä yhteistyötahoja ovat *kolmas sektori* ja työpaikkaopiskelun *työpaikat*. Monissa kunnissa on ryhdytty rakentamaan yhteistyöverkostoa myös kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Seurakuntien nuorisotyö, lähi- tai nuorisopoliisi sekä urheiluseurat ovat tiivistäneet yhteistyötään ja kehittäneet toimintamuotojaan esimerkiksi Joensuussa, Hyvinkäällä ja Valkeakoskella.

Joensuussa JOPO-ryhmän toimintaa on tukenut jo suunnitteluvaiheessa tiivis yhteistyö seurakunnan nuorisotyöntekijän kanssa. Yhteistyötä tehdään myös Noljaan seurakunnan diakonin ja opetustoimen sekä seikkailupalveluita tuottavan toimijan kanssa. Alun alkaen yhteistyötä ryhdyttiin rakentamaan henkilökohtaisten suhteiden pohjalta. Nykyisin seurakunnan erityisnuorisotyöhön erikoistunut diakoni on yhden päivän viikossa JOPO-ryhmän käytössä ja sosiaalitoimi antaa työntekijän kahdeksi päiväksi viikossa.

Hyvinkäällä hyvällä yhteistyöllä lähipoliisin kanssa on jo vuosia kestäneet perinteet. Sivistystoimi ja sosiaalitoimi kehittävät yhdessä lähipoliisin kanssa varhaisen puuttumisen toimintamalleja nuorten ongelmatilanteiden ennaltaehkäisemiseen. Nuorten elämänhallintaan liittyviä kysymyksiä käsitellään yhdessä nuorten ja JOPO-toiminnassa mukana olevien tahojen kanssa.

Joustavan perusopetuksen suunnittelussa on käytetty hyväksi usein jo olemassa olevia yhteistyöverkostoja. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on kuvaus joustavan perusopetuksen verkostoista.

3.4 Taloudellisten ja henkilöresurssien suunnittelu

Joustavaa perusopetusta järjestetään yhden kunnan toimintana tai kuntien yhteistoimintana. Opetusministeriö edellyttää, että kunta tai kunnat yhdessä osoittavat toimintaan opettajan lisäksi päätoimisen nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän. Joustava perusopetus edellyttää myös yhteistä suunnittelua kunnan hallinnonalojen, kuten opetustoimen, nuoriso- ja sosiaalitoimen kesken. Yhteistyöverkostoja rakennetaan puolestaan työpaikkojen ja muiden oppimisympäristöinä toimivien paikkojen kanssa.

Joustavan perusopetuksen resurssitarve muodostuu henkilöresursseista ja varsinaisista toiminta- ja kehittämisresursseista. Oheisessa taulukossa on esitetty joustavan perusopetuksen järjestämisestä aiheutuvien kustannusten rakenne.

Joustavasta perusopetuksesta aiheutuvat lisäkustannukset muodostuvat leirikoulujen,

opintokäyntien ja työpaikkajaksojen kuluista. Työpaikkajaksolla työpaikkaohjaajat vastaavat ohjauksesta työnsä ohessa, eikä heille ole yleensä maksettu ohjauksesta erillistä korvausta. Työpaikkaohjaajien perehdytys tai koulutus tehtävään voi kuitenkin aiheuttaa lisäkustannuksia.

Koulupudokkaiden aktivointi -toiminnassa olevat kunnat ovat saaneet joustavan perusopetuksen kehittämiseen 23 000 euroa ryhmää kohden vuodessa. Määrärahaa on voitu käyttää toiminnan kehittämisestä ja järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin, kuten työpaikkaverkoston luomiseen ja ohjaajien koulutukseen sekä joustavan perusopetuksen ryhmän opettajan ja nuorisotyöntekijän sekä koulun rehtorin koulutukseen, sijaiskustannuksiin, matkoihin, työnohjaukseen sekä itse ryhmän opetuksesta aiheutuviin ylimääräisiin kuluihin, kuten leirikouluihin, opintokäynteihin, tutustumiskäynteihin ja asiantuntijavierailuihin.

Taulukko 3. Joustavan perusopetuksen järjestäminen, kustannusrakenne.

Toiminta	Resurssit/Henkilöt	Kustannuksista vastaa
Opetus	Päätoiminen opettaja tai erityisopettaja Aineenopettajat Oppilaanohjaaja	Opetustoimi
Tukitoiminta	Päätoiminen nuorisotyöntekijä, sosiaalityöntekijä tai vastaava Terveystoiminta kuten muillakin oppilailta Kuraattori tarvittaessa	Nuorisotoimi tai sosiaalityöntekijän Terveystoimi Opetustoimi tai sosiaalityöntekijä
Muu toiminta; toiminnan suunnittelu ja kehittäminen, verkostoyhteistyö	Aikaa yhteistyöhön eri hallinnonaloilta Työpaikkaverkostot Työpaikkajaksolla annettava ohjaus Vanhempien kanssa tehtävä työ	Kukin hallinnonala omalta osaltaan Työpaikkaohjaajat vastaavat pääosin ohjauksesta työpaikalla
Toimintaresurssit		
Varsinainen toiminta	Leirikoulut, opintokäynnit ym. Työpaikkajaksot (matkat, ruokailut) Asiantuntijaesitykset luokassa	Opetustoimi
Henkilöstökoulutus	Rehtorin, opettajan ja nuorisotyöntekijän koulutus ja työnohjaus, sijaiskustannukset	Opetustoimi

Kunnan opetustoimi vastaa ryhmän opetuksesta aiheutuvista kustannuksista saaden tähän oppilaskohtaisen valtionavustuksen. Lisäksi kunnan nuorisotoimi tai sosiaalityö on osoittanut päätoimisen nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän JOPO-ryhmän käyttöön. Jotkin kunnat ovat tehneet tässä yhteistyötä seudullisesti tai muiden yhteisöjen, kuten seurakunnan nuorisotyön kanssa.

On myös selvitetty sitä, missä määrin kunnat ovat osoittaneet lisämäärärahaa joustavaan perusopetukseen. Ylimääräiset toimintakustannukset ovat noin 3 000–4 500 euroa ryhmää kohden lukuvuodessa. Niillä on katettu leirit, opintokäynnit ja työpaikkaopiskelu. Tieto perustuu pääosin Omaura-luokkien toimintakuluihin, joilla on jo pitkäaikaisempaa kokemusta työpaikkaopiskelun ja leirikoulujen yms. aiheuttamista ylimääräisistä kustannuksista. Kansainväliseen toimintaan voidaan saada EU-rahoitusta ja oppilasvaihtoon osoitettua määrärahaa.

3.5 Koulun toimenpiteet

Joustava perusopetus edellyttää suunnittelua ja kehittämistyötä myös kouluilta ja opettajilta. Uusi toimintamuoto koskee yhtä ryhmää tai luokkaa, mutta sillä on vaikutusta koko koulun toimintaan. Uudet toimintamuodot edellyttävät opetussuunnitelman tarkistamista ja muokkausta, arvokeskusteluja, ehkä uutta työnjakoa sekä erilaisia käytännön järjestelyjä. Joustava perusopetus tuo kouluun myös uusia, suunnittelua vaativia toimintamuotoja, kuten työpaikkaopiskelu. Seuraavaan on koottu ne asiat tai kohteet, joissa joustava perusopetus koulun tasolla edellyttää yhteistä suunnittelua ja kehittämistoimenpiteitä. Niitä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin seuraavissa luvuissa.

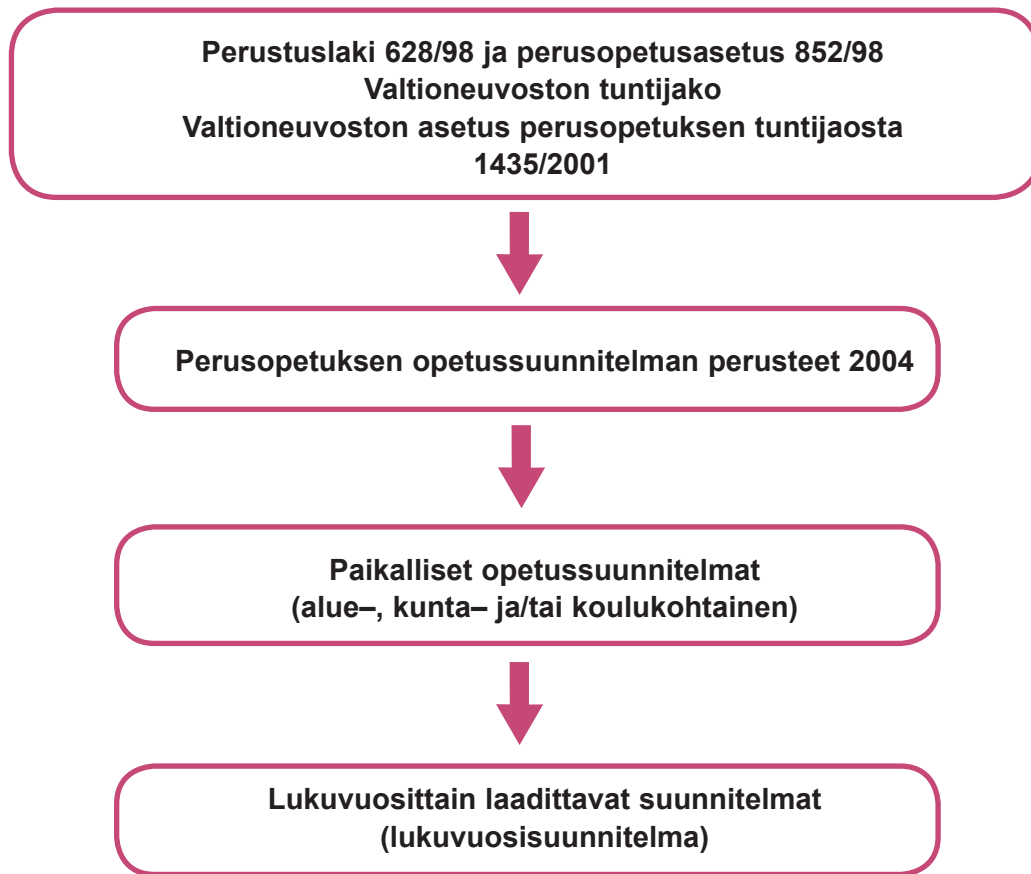
- Paikallinen opetussuunnitelma. Joustavaa perusopetusta koskevat muutokset ja oppilaan arviointi. Näitä asioita tarkastellaan luvuissa 4, 5 ja 6.
- Koulun lukuvuosisuunnitelma (luku 4)
- Opetusjärjestelyt, erityisesti työpaikkaopiskelu (luku 5)
- Moniammatillinen yhteistyö ja yhteistyöverkostot (luku 7)
- Tiedottaminen (luku 8)
- Oppilasvalinta (luku 8)
- Nivelvaiheiden yli saattaminen (luku 9)
- Henkilöstökoulutus ja opettajien osaamisen kehittäminen (luku 10)
- Koulun toiminnan arviointi (luku 11)

4 Opetuksen suunnittelu

Opetuksen suunnittelussa tärkein työväline on opetussuunnitelma. Valtakunnallisella tasolla Opetushallitus vahvistaa opetussuunnitelman perusteet, ja siinä määritellään perusopetuksen valtakunnalliset tavoitteet ja sisällöt.¹² Paikallisen opetussuunnitelman vahvistaa koulutuksen järjestäjä. Paikallisessa opetussuunnitelmassa voi olla koulukohtaisia osioita. Joillakin seuduilla opetussuunnitelma on laadittu seudullisesti, useiden kuntien ja koulujen yhteistyönä.¹³ Opetussuunnitelman ohella koulun toimintaa ohjataan lukuvuosittain tehtävällä suunnitelmalla eli lukuvuosisuunnitelmalla¹. Opetussuunnitelmajärjestelmä on esitetty kuviossa 1.

Tässä luvussa tarkastellaan ensiksi perusopetusta koskeviin säädöksiin ja opetussuunnitelman perusteisiin sisältyvää joustavuutta eli ns. joustoelementtejä. Pohditaan, millaisia mahdollisuuksia ne antavat joustavan perusopetuksen järjestämiseen. Toiseksi selvitetään, miten joustava perusopetus tulisi ottaa huomioon laadittaessa ja kirjoitettaessa paikallista opetussuunnitelmaa ja koulun lukuvuosisuunnitelmaa.

¹ Perusopetusasetus 852/98 § 9.

Kuvio 1. Perusopetuksen opetussuunnitelmajärjestelmä.

4.1 Opetussuunnitelma joustavassa perusopetuksessa

Opetussuunnitelman perusteissa on vahvistettu opetuksen kansalliset tavoitteet, oppiaineet ja tuntijako. Siinä määritetään se, *mitä* perusopetuksessa opetetaan ja opiskellaan. Opetussuunnitelman perusteissa on niin ikään määritelty oppilaan arvioinnin perusteet eli kuvattu se, *mitä* perusopetuksen aikana tulee oppia. ¹⁴ Sen sijaan kouluissa päätetään siitä, *miten* tavoitteet saavutetaan ja *miten* opetus ja koulutyö ylipäätään järjestetään. *Mitä* ja *miten* ovat olennaisia kysymyksiä myös joustavassa perusopetuksessa.

Joustavassa perusopetuksessa ei poiketa opetussuunnitelman valtakunnallisista tavoitteista. Sen sijaan opetusjärjestelyt ja koulutyö poikkeavat monella tavalla tavanomaisesta: joustavassa perusopetuksessa on pyritty ottamaan käyttöön perusopetussäädöksiin ja opetussuunnitelman perusteisiin sisältyvä joustavuus ja pyritty etsimään sellaisia joustavia ja yksilöllisiä työmuotoja ja käytäntöjä, joihin opetussuunnitelman perusteet jo antavat mahdollisuuden.

4.2 Joustavuus perusopetussäädöksissä

Viimeisissä opetussuunnitelmauudistuksissa on säädöksiin lisätty huomattavasti joustavuutta. Syynä ovat yhtäältä olleet yhteiskunnalliset muutokset ja oppimiselle siitä aiheutuvat uudet odotukset. Koulun ei enää ajatella olevan ainoa oppimisen paikka, ja ehkä suurin osa nuorten omaksumista tiedoista ja taidoista opitaankin muualla kuin koulussa. Silti koulun asema on kiistaton tietojen jäsentäjänä ja kulttuuriperinnön siirtäjänä. Myös työelämässä tarvitaan jatkuvasti uudenlaisia taitoja työn sisällön muutosten ja monesti vaihtuvien työsuhteiden vuoksi. Siksi myös oppiminen on jatkuvaa, ja tätä kautta on toteutumassa elinikäisen oppimisen ajatus. Siihen tarvitaan välineitä.

Toisaalta joustavuutta säädöksiin on lisätty myös lasten ja nuorten yksilöllisten ja yhä yksilöllisempien tilanteiden vuoksi. Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä kaikki pyritään viemään yhdessä läpi perusopetuksen. Monille se merkitsee yksilöllistä tukea, kuten erityisopetusta tai muuta tukea.

Havainnollinen esimerkki uusien opetussuunnitelmien joustavuudesta on perusopetuksen lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet¹. Aikaisemmin lisäopetus oli luokkamutoista ja sen tuntijako oli määrätty ainekohtaisesti. Nyt lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteissa annetaan puitteet, joiden pohjalta koulutuksen järjestäjä laatii opetussuunnitelman ja oppilaan opinnot suunnitellaan aina yksilöllisesti. Periaatteessa jokaisella lisäopetuksen oppilaalla voi olla erilainen oppimissuunnitelma, joka on sovitettu oppilaan tarpeiden, aikaisempien opintojen ja tilanteen perusteella. Välttämättä ei tarvita edes kokonaista lisäopetusluokkaa, vaan opetus voidaan järjestää myös yhdelle oppilaalle vastuupettajan ohjauksessa.

4.3 Opetussuunnitelman joustoelementit

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on useita nk. *joustoelementtejä*. Niitä käsitellään seuraavassa tarkastellen erityisesti, mitä mahdollisuuksia ne antavat ns. haastavien oppilaiden opintojen järjestämiseen ja opiskelun tukemiseen.

Oppimiskäsitys

Opetussuunnitelman perusteihin kirjatussa oppimiskäsityksessä¹¹ korostetaan oppimisen yksilöllistä ja yhteisöllistä rakentumista. Vaikka oppimisen yleiset periaatteet ovat kaikilla samat, oppiminen riippuu oppijan aiemmin rakentuneesta tiedosta, motivaatiosta sekä oppimis- ja työskentelytavoista.¹⁵ Oppimisen tilannesidonaisuuden vuoksi oppimiskäsityksessä korostetaan myös monipuolisten oppimisympäristöjen merkitystä. Oppimiskäsitys on siten dynaaminen. Se korostaa oppilaan omaa aktiivisuutta, oppimistaitojen ja työskentelytapojen oppimista sekä elinikäisen oppimisen välineiden saavuttamista.

Opetussuunnitelman perusteissa olevaan oppimiskäsitykseen ovat vaikuttaneet myös laajasti yhteiskunnan muutokset sekä muutinkin kansalais- ja työelämän vaatimukset. Erityisiä haasteita uudelle oppimiskäsitykselle luovat esimerkiksi yhteiskunnassa ja työelämässä ratkaistavien ongelmien kompleksisuuden kasvu, toimintaympäristöjen teknologisuus, kansainvälisyyden lisääntyminen ja verkostoissa toimiminen.¹⁶ Marja Vauras kysyykin haastavasti: Miten kouluopetus pystyy virittämään *motivaation* ja oppimisen potentiaalit kaikissa erilaisissa oppilaissa? Motivaation näkökulmasta omakohtaisen merkityksellisuuden kokemukset

¹ Opetussuunnitelman perusteet 2004. Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallituksen määräys 3/011/2004.

¹¹ Opetussuunnitelman perusteet 2004, 16.

selittävät tehtäväsuuntautunutta oppimista ja ponnistelua.

Joustavalle perusopetukselle edellä mainittu oppimiskäsitys antaa runsaasti mahdollisuuksia. Dynaaminen ja nuorten omaa aktiivista tiedonrakentamista korostava, konstruktivistinen oppimiskäsitys antaa mahdollisuuksia siihen, että tietoja ja taitoja hankitaan myös perinteisestä kouluoppimisesta poikkeavalla tavalla.

Oppimisympäristö

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppimisympäristöt¹ tulee järjestää siten, että ne mahdollistavat monipuolisten opiskelumenetelmien ja työtapojen käytön. Oppimisympäristöjen tulee tukea oppilaan kasvua ja oppimista.

Opetushallituksen Uudistuva perusopetus -julkaisussa¹⁷ todetaan, että oppimisympäristön käsite on keino toteuttaa opetussuunnitelman tavoitteita käytännössä. Oppimisympäristö ei ole yksiselitteinen tai kaikille sama, vaan viime kädessä jokainen oppilas luo oman tulkintansa oppimisympäristöstä.¹⁸ Siten samakin, opettajan suunnittelema fyysinen ja sosiaalinen oppimisympäristö voi olla eri oppilaille hyvin erilainen ja vaikuttaa esimerkiksi oppilaan opiskelumotivaatioon eri tavoin.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet sisältävät ajatuksen konstruktivistisesta oppimisesta, jonka mukaan oppiminen on seurausta oppilaan kvalitatiivisesta ja tavoitteellisesta toiminnasta, jossa hän aiempien tietorakenteidensa pohjalta käsittelee ja tulkitsee opittavaa ainesta. Oppiminen on aktiivista toimintaa, mutta esimerkiksi opettaja voi auttaa oppijaa tukemalla, haastamalla ajattelemaan ja tarjoamalla erilaisia oppimisympäristöjä oppimisen tueksi.

Joustavassa perusopetuksessa oppimisympäristöinä käytetään luokkaopetuksen rinnalla esimerkiksi leirikouluja, opintokäyntejä ja työpaikkajaksoja. Usein joustavaan perusopetukseen tulevia oppilaita ei tavanomainen kouluopetus ole pystynyt motivoimaan. Tavoitteena on löytää tai kehittää oppimisympäristöjä, joissa oppiminen on oppilaalle merkityksellistä. Opiskelussa tulee oppilaan näkökulmasta olla jotakin mieltä tai järkeä, älyllistä aktiivisuutta ja sen täytyy tuntua tärkeältä ja mieltäisältä sekä johtaa oppimiseen, muuten siitä luovutaan. Henkilökohtaisesti koettu mielekkyys ja merkityksellisyys sisältävät sekä affektiivisia että kognitiivisia aineksia, jotka ovat kietoutuneita toisiinsa.¹⁹

Kokemusten mukaan opiskelu aidoissa työympäristöissä täyttää usein tämän kriteerin. Oppimisympäristöjen valinnalla ja muotoilulla pyritään siis ensisijaisesti synnyttämään vahvempaa suuntautumista ja motivaatiota opiskeluun ja koulunkäyntiin sekä tukemaan sitä, että oppilas löytää oman tapansa opiskella. Työpaikkoja oppimisympäristöinä käsitellään lähemmin luvussa 5.

Yhteiset ja valinnaiset aineet ja aihekokonaisuudet

Paikallisessa opetussuunnitelmassa täsmennetään yhteisten oppiaineiden tavoitteet ja sisällöt sekä niiden sijoittaminen eri vuosiluokille tai opintokokonaisuuksiin. Samoin opetussuunnitelmassa päätetään, miten aihekokonaisuudet² toteutetaan eri oppiaineissa ja koulun muussa toiminnassa.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa päätetään lisäksi valinnaiset aineet, niiden laajuus, tavoitteet, sisältö ja vuosiluokat, joilla aineita tarjotaan. Säädöksissä todetaan lisäksi, että

¹ Opetussuunnitelman perusteet 2004, 16.

² Opetussuunnitelman perusteet 2004; Perusopetuslaki (628/1998) 15 §; Perusopetusasetus (852/1998) 11 §.

oppilaalle voidaan antaa opetusta muissakin kuin tuntijaossa mainituissa aineissa. Perusopetuksen opetussuunnitelma voi sisältää myös ammatillisia opintoja.¹

Joustavassa perusopetuksessa paikallinen opetussuunnitelma antaa runsaasti erilaisia joustavia mahdollisuuksia sekä yksilöllisiin että koko luokkaa koskeviin ratkaisuihin. Joustavuutta sisältyy siis yhteisiin aineisiin, aihekokonaisuuksiin ja valinnaisiin aineisiin. Lisää mahdollisuuksia opetuksen joustavaan järjestämiseen antavat yhteisten oppiaineiden valinnaisina opetettavat syventävät tai soveltavat oppimäärät, useasta oppiaineesta muodostetut kokonaisuudet sekä ammatilliset opinnot.

Oppimissuunnitelma

Oppimissuunnitelma¹¹ on suunnitelma oppilaan opinto-ohjelman toteuttamiseksi. Opinto-ohjelma sisältää ne oppiaineet ja aineryhmät, joita oppilas opiskelee lukuvuoden aikana. Oppimissuunnitelmassa kuvataan, miten opetussuunnitelman tavoitteet on tarkoitus saavuttaa. Siinä määritellään myös mahdolliset valinnaiset opinnot ja opiskelun erityiset painoalueet. Oppimissuunnitelmassa kuvataan myös tarvittavat tukitoimet, kuten tukiopeus tai osa-aikainen erityisopeus.

Oppimissuunnitelman tarkoituksena on, että oppilas oppii ottamaan yhä enemmän vastuuta opiskelustaan, sitoutuu siihen ja saa opiskelunsa enemmän tavoitteellisuutta. Oppimissuunnitelman avulla annetaan myös huoltajille tietoa opiskelusta ja sen etenemisestä, jotta he pystyvät tukemaan oppilasta tämän koulutyössä. Oppimissuunnitelmalla voidaan myös eriyttää opetusta ja turvata oppilaalle parhaat edellytykset edetä opinnoissaan. Sitä käytetään myös pohjana oppilaan edistymisen arvioinnissa.

Oppimissuunnitelma voidaan periaatteessa

tehdä kaikille oppilaille, mutta sen laatimisesta päätetään paikallisessa opetussuunnitelmassa. Oppimissuunnitelma tehdään yhteistyössä oppilaan, huoltajan, opettajien ja koulun muiden asiantuntijoiden kesken. Perusopetuksen alkuvaiheessa oppimissuunnitelman laatimisen päävastuu on opettajalla, mutta opintojen edetessä oppilaan osuus valmistelussa voi kasvaa.

Joustavassa perusopetuksessa yksilöllinen oppimissuunnitelma laaditaan jokaiselle oppilaalle, kuten opetusministeriö on edellyttänyt. Jos kyseessä on erityisopetuksessa oleva oppilas, laaditaan HOJKS.

Oppimissuunnitelmassa otetaan huomioon oppilaan aikaisemmin hankkimat tiedot ja osaaminen. Oppimissuunnitelma rakentuu lähiopetuksesta, oppilasta kiinnostavien alojen työpaikkaopinnoista ja mahdollisista tukitoimista. Oppimissuunnitelmassa kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, että se ohjaa oppilasta oppimistehtävien kautta ottamaan asteittain vastuuta omasta opiskelustaan. Sillä ohjataan oppilasta myös pohtimaan jatkosuunnitelmiaan ja selkeyttämään vähitellen ammatinvalintaa ja varmistamaan jatkokoulutuspaikan valintaa.

Oppimissuunnitelma on joustavassa perusopetuksessa työväline, jonka avulla myös huoltajat saavat yksityiskohtaisempaa tietoa oppilaan koulunkäynnistä, työpaikkajaksoista jne. Opettaja, oppilas ja oppilaan perhe tai huoltajat voivat yhdessä asteittain rakentaa oppimissuunnitelmaa ja täsmentää siihen sisältyviä osioita. Tämä työstäminen voi tapahtua prosessinomaisena pitkän ajan kuluessa. Samalla sekä oppilas että huoltajat voivat paremmin sitoutua suunnitelmaan ja muokata sitä sitten suunnitelmien selkeytyessä tai muuttuessa. Oppimissuunnitelmaa yhdessä työstettäessä saatetaan myös löytää oppilaan erityiset kiinnostuksen kohteet tai vahvuudet, joita oppimissuunnitelmassa voidaan ottaa huomioon.

¹ Perusopetuslaki (628/98) 11 § ja 15 §.

¹¹ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 22.

Oppilaan oma opinto-ohjelma

Oppilas tai oppilaat voivat eri oppiaineiden opinnoissa edetä oppilaan oman opinto-ohjelman^I mukaisesti, jos opetus järjestetään vuosiluokkiin jaetun oppimäärän sijasta vuosiluokkiin sitomattomasti. Siitä päätetään paikallisessa opetussuunnitelmassa. Opetussuunnitelmassa päätetään myös opintokokonaisuuksista, joiden suorittaminen on edellytyksenä opinnoissa etenemiseen asianomaisessa aineessa.

Jos oppilas etenee oman opinto-ohjelmansa mukaan, oppimissuunnitelmassa on mainittava opintokokonaisuudet, jotka sisältyvät oppilaan opinto-ohjelmaan, määriteltävä niiden suorittamisjärjestys ja aikataulu sekä mahdolliset erityistavoitteet. On myös määriteltävä ne tiedot ja taidot, jotka ovat edellytyksenä kunkin opintokokonaisuuden opiskelun aloittamiselle.

Joustavassa perusopetuksessa oma opinto-ohjelma on hyvä työväline. Se antaa huomattavasti lisää mahdollisuuksia esimerkiksi työpaikkajaksojen opetuksen järjestämiseen ja opintojen rytmittämiseen. Työpaikkajaksoista voidaan tarvittaessa muodostaa omia opintokokonaisuuksia. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on tästä esimerkkejä.

Työtavat

Yksi joustavuutta lisäävistä tekijöistä opetussuunnitelman perusteissa on se, että työtapojen valinnasta *päättää opettaja*. Työtapojen valinnan kriteerinä on muun muassa, että niiden tulee tukea ja ohjata oppilaan oppimista sekä yksilöllisesti että ryhmässä. Työtapojen valinnalla kehitetään oppimisen, ajattelun ja ongelmanratkaisun taitoja, työskentelytaitoja ja sosiaalisia taitoja sekä aktiivista osallistumista. Oppilaiden

erilaiset oppimistyyliä ja sekä tyttöjen ja poikien väliset että yksilölliset kehityserot ja taustat tulee ottaa huomioon.^{II}

Joustavassa perusopetuksessakin opettaja siis päättää työtavoista, jotka parhaiten tukevat oppilasta. Tässä suhteessa opettajalla on huomattavasti vapautta mutta myös vastuuta. Opettaja voi siis päättää esimerkiksi, opetetaanko jotkin asiat koulussa vai työpaikalla vai kenties leirikoulussa. Opiskelu voi sisältää yksilöllisesti vaihtelevia määriä luokkaopetusta, itsenäistä työskentelyä, projekteja, työpaikkaopiskelua, opintokäyntejä, portfolion laatimista tuotoksista jne. Käytännössä perusteet näille ratkaisuille kirjataan paikalliseen opetussuunnitelmaan tai sen nojalla laadittavaan lukuvuosisuunnitelmaan.^{III}

Oppilaanohjaus ja ohjauksen järjestäminen

Paikalliseen opetussuunnitelmaan tulee sisältyä ohjauksen ja työelämään tutustumisen järjestelyjä koskeva suunnitelma.^{IV} *Joustavassa perusopetuksessa* oppilaanohjauksen sisältöjä ja järjestelyjä tulee soveltaa niin, että ohjaus vastaa niihin erilaisiin ohjaustarpeisiin, joita eri oppilailla on. Ohjauksessa voidaan käyttää hyväksi työpaikkaopiskelua eri yrityksissä ja toimialoilla. Ohjauksen järjestämistä käsitellään laajemmin luvussa 7.

^I Perusopetusasetus (852/1998) 11 §, Opetussuunnitelman perusteet 2004, 19.

^{II} Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 16.

^{III} Perusopetusasetus (852/1998) 9 §.

^{IV} Perusopetusasetus (852/1998) 9 §.

Tukiopetus

Tukiopetus^I mahdollistaa yksilöllisen tuen antamisen oppilaalle tarvittaessa edellyttäen, että tukiopetusresurssia on riittävästi käytettävissä.

Joustavaan perusopetukseen tukiopetus antaa lisää joustavuutta, varsinkin jos oppilaalla on oppimisvaikeuksia tai hänellä on ollut paljon poissaoloja tai hän on muuten jäänyt jälkeen opintosuorituksissaan jo ennen joustavan perusopetuksen ryhmään tuloaan.

Oppilashuolto

Opetussuunnitelmaan tulee sisällyttää oppilashuollon^{II} ja oppilashuoltoon liittyvän yhteistyön järjestämistä koskeva suunnitelma. Tältä osin opetussuunnitelma on laadittava yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa.

Myös oppilashuoltoa voidaan pitää joustoelementtinä. Pyrkimyksenä on käsitellä tarvittaessa yksittäisen oppilaan ongelmia, havaita ne varhain ja etsiä rakentavia ratkaisuja niiden hoitamiseen. Oppilashuollon yhteistyömallit tuovat kouluun myös muiden ammattien osaamista oppilaiden ongelmien käsittelyssä. Oppilashuoltoon on laajasti ottaen katsottava myös oppilaan yksilölliseen tukemiseen tähtäävä työpari luokassa -toiminta. Oppilashuoltoa joustavassa perusopetuksessa käsitellään laajemmin luvussa 7.

Erityisopetus

Osa-aikaista erityisopetusta annetaan oppilaalle, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisasikeuksia ja joka tarvitsee muun opetuksen yhteydessä erityistä tukea oppimisen edellytysten parantamiseksi. Jos oppilas siirretään kokonaan *erityisopetukseen*^{III}, sen tavoitteena on auttaa ja tukea oppilasta siten, että hänellä on tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa oppivelvollisuus edellytystensä mukaisesti yhdessä ikätovereidensa kanssa. Tällöin oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), joka korvaa oppimissuunnitelman.

Joustavassa perusopetuksessa erityisopetus lisää edelleen toiminnan joustavuutta mahdollistamalla oppilaan tarvitsemat yksilölliset sovellukset eri oppiaineissa. Suuri osa joustavan perusopetuksen oppilaista ei kuitenkaan välttämättä tarvitse erityisoppilaan statusta tai hyödy siitä, vaan muut edellä mainitut joustoelementit saattavat riittää oppilasta tukeviin järjestelyihin.

4.4 Opetussuunnitelman laatiminen joustavaa perusopetusta varten

Kuten edellisestä kävi ilmi, opetusta koskevissa säädöksissä ja opetussuunnitelman perusteissa on runsaasti sellaista joustoa, josta usein vain osa on otettu paikallisissa opetussuunnitelmissa ja käytännön koulutyössä käyttöön. Joustavassa perusopetuksessa joustoa tarvitaan erityisesti oppilaiden yksilöllisten tilanteiden ja ongelmien vuoksi.

^I Perusopetuslaki (628/1998) 16 §. Opetussuunnitelman perusteet 2004, 22.

^{II} Opetussuunnitelman perusteet 2004, 10; Valtioneuvoston asetus (1435/2001) 4 §.

^{III} Opetussuunnitelman perusteet 2004, 23–24; Perusopetuslaki (628/1998) 17 §; Perusopetusasetus (852/1998) 15 §.

Monia joustoelementtejä, kuten työtapojen vaihtelua tai monimuotoistamista, voidaan opetuksessa käyttää milloin tahansa, eikä niitä tarvitse välttämättä kirjata opetussuunnitelmaan.

Muilta osin opetussuunnitelmassa tai lukuvuosisuunnitelmassa päätetään siitä, miten toiminta joustavassa perusopetuksessa järjestetään. Varsinkin alkuvaiheessa se selkiyttää toiminnan luonnetta ja sisältöä. Toiseksi se käynnistää koko koulun tasolla keskustelun uudesta toimintamuodosta edellyttäen, että opetussuunnitelma laaditaan kaikkien opettajien yhteistyönä. Kolmanneksi opetussuunnitelmaan kirjatut asiat ohjaavat toimintaa ja antavat sille selkärangkaa. Ei ole epätavallista, että joustavan perusopetuksen toden teolla alettua monia asioita ruvetaan uudelleen kyseenalaistamaan. Neljänneksi opetussuunnitelman toimivuuden arviointi ja edelleen kehittäminen on helpompaa, kun asioista on tehty päätökset.

On kuitenkin huomattava, että opetussuunnitelmassa asioista on päätettävä sellaisella tavalla, etteivät päätökset muodostu esteeksi toiminnan kehittämiseksi. Opetussuunnitelmaa voidaan tarvittaessa tarkentaa lukuvuosisuunnitelmassa. Suunnitelmiin on käytännön toimivuuden vuoksi syytä jättää riittävästi liikkumavaraa, mutta niiden on oltava siinä määrin tarkkoja, että ne takaavat oppilaan ja opettajankin oikeusturvan.

Seuraavaan on koottu niitä asioita, joista opetussuunnitelmassa olisi tarpeen päättää, kun kunnassa tai koulussa järjestetään joustavaa perusopetusta. Luettelo noudattaa opetussuunnitelman sisältö -kohtaa opetussuunnitelman perusteissa. ^I Osa asioista voidaan kirjata lukuvuosisuunnitelmaan, ^{II} jossa säännösten mukaan päätetään opetuksen yleisestä järjestämisestä, opetustunneista ja

opetuksen yhteydessä järjestettävästä muusta toiminnasta sekä työajoista, koulun ulkopuolella annettavasta opetuksesta sekä muista tarpeellisista opetuksen järjestämiseen liittyvistä asioista.

4.5 Lukuvuosisuunnitelma

Koulutuksen järjestäjä laatii lukuvuosittain opetussuunnitelmaa täsmentävän lukuvuosisuunnitelman. ^{III} Se on koulun toimintasuunnitelma, jossa päätetään opetuksen yleisestä järjestämisestä, opetustunneista ja muusta opetukseen liittyvästä toiminnasta, työajoista, koulun ulkopuolella annettavasta opetuksesta ja muista tarpeellisista opetuksen järjestämistä koskevista asioista. Käytännössä lukuvuosisuunnitelmaan kirjataan muun muassa lukuvuoden työaika, toimintaraamit, opetukselle asetetut tavoitteet ja opetuksen järjestäminen, oppilasmäärä ja oppilasryhmät, opetukseen varattu resurssi, lukuvuoden teemat ja tapahtumat, kehittämistoiminta, kodin ja koulun yhteistyö sekä koulun ulkopuolella tapahtuva toiminta.

Lukuvuosisuunnitelman tarkoituksena on toisaalta jäsentää koulun toimintaa, kuvata pääpiirteissään koulun opetusjärjestelyt ja ennakoida niiden valmistelua, toteutusta sekä resursointia. Lukuvuosisuunnitelman avulla kerrotaan myös oppilaan huoltajille tai koulun sidosryhmille siitä, miten koulun opetus, työskentely ja muu toiminta on kyseisenä lukuvuotena tarkoitus toteuttaa.

Koulun lukuvuosisuunnitelma on tarkoitettu eläväksi asiakirjaksi, jota voidaan tarvittaessa täydentää. Esimerkiksi oppilaiden opintokäynnit ja leirikoulut kirjataan lukuvuosisuunnitelmaan jo pelkästään vastuukysymysten vuoksi, vaikka kaikki lukuvuoden aikana tehtävät opintokäynnit eivät aina olekaan vielä tiedossa silloin, kun

^I Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 10.

^{II} Perusopetusasetus (852/1998) 9 §.

^{III} Perusopetusasetus (852/1998) 9 §.

Opetussuunnitelman tarkistus joustavaa perusopetusta aloitettaessa

- **Arvot ja toiminta-ajatus.** Opetussuunnitelmaan kirjataan ne joustavan perusopetuksen arvoihin tuomat muutokset, jotka ovat tulleet esiin kunnan tai koulun yhteisissä arvokeskusteluissa.
- **Yleiset kasvatuksen ja opetuksen tavoitteet.** Joustavan perusopetuksen vuoksi voi olla tarpeen täsmentää tai korostaa opetussuunnitelmassa joitakin kasvatustavoitteita, jotka ovat ao. oppilasryhmän kasvun ja kehityksen kannalta tärkeitä. Opetuksen tavoitteet sinänsä ovat samat kuin muillakin oppilailla.
- **Kieliohjelma.** Joustava perusopetus ei edellytä muutoksia opetussuunnitelmaan.
- **Noudatettava paikallinen opetussuunnitelma.** Joustavassa perusopetuksessa saateetaan työpaikkajaksojen vuoksi poiketa koulussa muuten noudatettavasta opetussuunnitelmasta, esimerkiksi valinnaisaineissa. Ne tulee kirjata paikalliseen tai koulukohtaiseen opetussuunnitelmaan.
- **Toimintakulttuurin, oppimisympäristön ja työtapojen kuvaukset.** Kuvataan joustavassa perusopetuksessa tavalliset oppimisympäristöt, työpaikat, leirikoulut, opintokäynnit ja muut vastaavat.
- **Opetuksen painotukset.** Voi olla tarpeen korostaa työpaikkaopetusta myös painotuksena.
- **Opetuksen eheyttäminen.** Voi olla tarpeen kirjata, että opetuksen eheyttämisessä hyödynnetään työpaikkaopiskelua.
- **Aihekokonaisuuksien toteuttaminen.** Kirjataan, että osa aihekokonaisuuksista toteutetaan työpaikkajaksojen aikana sopiviin aihepiireihin integroituna.
- **Opetuksen tavoitteet ja sisällöt.** Opetuksen tavoitteet ovat samat, mutta sisältöjen toteutus vaihtelee kullakin oppilaalla työpaikkajaksojen mukaan. Kirjataan tarvittaessa, että jotkut oppilaat opiskelevat oman opinto-ohjelman mukaan, sekä kirjataan myös sitä varten laadittavat opintokokonaisuudet.
- **Valinnaisaineiden opetus.** Valinnaisaineisiin voidaan kirjata työpaikkajaksoilla tehtäviä opintokokonaisuuksia, jotka täsmennetään myöhemmin tilanteen mukaan.
- **Tavoitteet oppilaan käyttäytymiselle.** Noudatetaan opetussuunnitelman perusteissa esitettyjä tavoitteita. Joustava perusopetus ei edellytä muutoksia niihin.
- **Yhteistyö esiopetuksen ja muun perusopetuksen kanssa.** Joustava perusopetus ei edellytä muutoksia opetussuunnitelmaan.
- **Kodin ja koulun yhteistyö.** Kirjataan tehostettu, pitkäkestoinen yhteistyö kotien kanssa ja kotien sitouttaminen oppilaan opiskelun tukemiseen.

- **Yhteistyö muiden tahojen kanssa.** Kirjataan yhteistyö nuorisotoimen ja kunnan muiden toimialojen kanssa. Kirjataan yhteistyö toisen asteen oppilaitosten kanssa ja oppilaiden tutustuminen ammatilliseen koulutukseen. Kirjataan myös sellaiset tahot, jotka muodostavat oppilaiden tärkeimmät turvaverkot sekä peruskoulun aikana että välittömästi sen jälkeen.
- **Oppilashuollon suunnitelma ja siihen liittyvän yhteistyön järjestäminen.** Kirjataan tehostettu oppilashuollon järjestäminen, varhainen puuttuminen ongelmiin ja turvaverkkojen rakentaminen joustavan perusopetuksen oppilaille.
- **Oppimissuunnitelman laatimisen periaatteet.** Kirjataan, että kaikille joustavan perusopetuksen oppilaille laaditaan yksilöllinen oppimissuunnitelma tai HOJKS yhteistyössä kotien kanssa.
- **Ohjaustoiminta opiskelun tukena ja työelämään tutustumisen järjestelyt.** Kirjataan tehostettu oppilaanohjaus. Työelämään tutustumiseen kirjataan myös työpaikkajaksot ja niiden merkitys opinto-ohjauksessa. Nuorisotyöntekijän tehtävä ohjaustöinnässä kirjataan.
- **Kerhotoiminnan järjestäminen.** Kirjataan, jos kerhotoiminta katsotaan joustavassa perusopetuksessa tarpeelliseksi esimerkiksi kasvatuksellisista syistä.
- **Tukiopetuksen järjestäminen.** Kirjataan tehostettu tukiopetuksen käyttö ja varhainen puuttuminen oppimisvaikeuksiin.
- **Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetus.** Kirjataan, että joustavassa perusopetuksessa saatetaan tarvita tavallista enemmän resursseja erityistä tukea varten.
- **Eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvien oppilaiden opetus.** Joustavassa perusopetuksessa on usein maahanmuuttajaoppilaita. Kirjataan opetussuunnitelmaan.
- **Oppilaan arviointi.** Kirjataan työpaikkajaksolta saatavan palautteen hyödyntäminen oppilaan arvioinnissa. Voidaan korostaa oppilaan itsearviointitaitojen kehittymistä työpaikkajaksolla. Muuten joustava perusopetus ei edellytä muutoksia opetussuunnitelmaan.
- **Opinnoissa etenemisen periaatteet.** Joustava perusopetus ei edellytä muutoksia.
- **Todistukset.** Oppilaalle voidaan tarvittaessa antaa todistukseen liitteitä, joissa kuvataan opintoja tarkemmin. Joustava perusopetus ei edellytä muutoksia opetussuunnitelmaan.
- **Tietostrategia.** Joustava perusopetus ei edellytä muutoksia opetussuunnitelmaan.
- **Toiminnan arviointi ja jatkuva kehittäminen.** Joustava perusopetus ei periaatteessa edellytä muutoksia. Kirjataan kuitenkin toimintamallin arviointi ja tulosten seuranta vuosittain. Seurataan joustavan perusopetuksen oppilaiden tilannetta muutaman vuoden aikavälillä peruskoulun päättymisen jälkeen mahdollisesti koulun ja nuorisotoimen yhteistyönä.

lukuvuosisuunnitelma vahvistetaan. Suunnitelmaan voidaan tehdä ns. vuosikello tai kalenteriosa, jota tarpeen vaatiessa päivitetään.

Useissa kouluissa lukuvuosisuunnitelman pohjalta laaditaan oppilaille oma lukuvuosio-
pas, johon on merkitty teemapäivät, juhlat ja muut tapahtumat sekä vanhempainillat, mutta myös yhteisvalinnan alkamis- ja päättymispäivät, arviointikeskustelupäivät sekä väli- ja lukuvuositodistusten antamispäivät. Oppilas voi täydentää kalenteria merkitsemällä sinne muita tärkeitä päivämääriä, kuten esimerkiksi luokkat-
tai ryhmäkohtaisesti sovittavat opintokäynnit tai koepäivät.

Toisinaan oppilaille jaettava lukuvuosikalenteri toimii kodin ja koulun viestintävälineenä. Opettajat merkitsevät kalenteriin varatuille sivuille esimerkiksi oppiaineittain koearvosanat, jotka oppilaan huoltaja kuittaa nähdyksi nimi-
kirjoituksellaan. Kalenteriosaan voidaan varata sivut myös poissaoloja ja myöhästymisiä varten.

Lukuvuosisuunnitelma joustavassa perusopetuksessa

Joustavan perusopetuksen näkökulmasta lukuvuosisuunnitelma palvelee sekä JOPO-ryhmää että muuta kouluyhteisöä. JOPO-ryhmän toiminta suunnitellaan ja kirjataan koulun yhteiseen lukuvuosisuunnitelmaan. Joustavassa perusopetuksessa lukuvuosisuunnitelmaan kirjataan käytännön järjestelyt, koulun ulkopuolella annettava opetus, kuten työpaikkajaksot ja niiden ajankohdat sekä niihin sijoittuvat koulupäivät, leirikoulut ja niiden ajankohdat, mikäli ne tiedetään jo lukukauden alussa. Lisäksi kirjataan, että tehdään opetussuunnitelmaa tukevia opintokäyntejä, joilla lisätään toiminnallisuutta ja monipuolistetaan opetusta.

Joustavassa perusopetuksessa lukuvuosisuunnitelmaan kirjataan myös tehostettu ohjaus ja oppilashuollon järjestäminen sekä myös JOPO-ryhmässä työskentelevä opettajan työpari ja mahdollisesti myös työparin työnjakoon liittyviä kysymyksiä sekä edelleen työpaikkaohjaajien osuus oppilaan ohjauksessa työpaikkajaksojen aikana. Myös kansainvälinen toiminta kuvataan.

Lukuvuosisuunnitelmaa voidaan hyödyntää tiedottamisessa. Sen avulla kerrotaan joustavasta perusopetuksesta koulu yhteisön muille opettajille, koulun muille oppilaille ja huoltajille. Koko koulun lukuvuosisuunnitelma on JOPO-ryhmänkin kannalta hyvä työväline, sillä jo sitä laadittaessa joko edellisen lukuvuoden päättyessä tai heti lukuvuoden alkaessa elokuussa voidaan vaikuttaa myös JOPO-ryhmän toimintaan. Lukuvuosisuunnitelma auttaa hahmottamaan JOPO-ryhmän lukuvuoden kulkua sekä arvioimaan sitä, missä määrin toiminnalle asetetut tavoitteet on pystytty saavuttamaan.

Joustavaa perusopetusta aloitettaessa ei koulussa varmastikaan osata ennakoida kaikkia eteen tulevia asioita. Siksi lukuvuosisuunnitelma on varsinkin toiminnan alkuvaiheessa kirjoitettava niin, että sitä voidaan tarvittaessa täydentää. Lukuvuosisuunnitelman sisältö muotoutuu ja täsmentyy ajan kuluessa, kun kokemukset joustavasta perusopetuksesta karttuvat. Jotta lukuvuosisuunnitelma palvelisi mahdollisimman hyvin joustavan perusopetuksen kehittymistä koulussa, voivat koulun rehtori, JOPO-ryhmän opettaja ja nuoriso- tai sosiaalityöntekijä arvioida lukuvuoden päättyessä lukuvuosisuunnitelman

vahvuuksia ja niitä rakenteita, jotka kannattaa säilyttää toiminnan vakiinnuttamiseksi ja vahvistamiseksi.

Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on esimerkiksi joustavan perusopetuksen lukuvuosisuunnitelmasta.

5 Opetuksen toteuttaminen

Joustavaan perusopetukseen tulevilla oppilaila on useimmiten ollut ongelmana pitkäaikaiset luvattomat poissaolot. Tavanomainen kuuntelemiseen, lukemiseen ja kirjalliseen työskentelyyn perustuva kouluopetus ei ole pystynyt motivoimaan heitä opiskeluun. Joustavassa perusopetuksessa joudutaankin panostamaan koulunkäynnin säännöllisyyteen ja etsimään keinoja oppilaiden koulumotivaation parantamiseksi. Siksi siinä pyritään kehittämään opetuskäytäntöjä, -menetelmiä ja oppimisympäristöjä, joissa oppilaat kokevat oppimisensa merkitykselliseksi. Tässä luvussa tarkastellaan:

- oppimisympäristöjä ja perusteita niiden monipuolistamiseen
- toiminnallisten työmenetelmien käyttöä perusopetuksessa
- eräitä luokkaopetuksen erityispiirteitä joustavassa perusopetuksessa
- työpaikkaopiskelua ja sen soveltuvuutta perusopetukseen sekä selvitetään myös, miten työpaikkaopiskelussa on mahdollista saavuttaa perusopetuksen tavoitteet
- oppimissuunnitelman ja oman opiskeluohjelman laatimista oppilaille
- joustavan perusopetuksen soveltamista maahanmuuttajien koulutuksessa.

Oppimisympäristöt perusopetuksessa

Opetussuunnitelman perusteissa oppimisympäristön käsite on otettu keinoksi toteuttaa suunnitelman tavoitteita käytännössä. Oppimisympäristö voidaan määritellä paikaksi, tilaksi, yhteisöksi tai toimintakäytännöksi, jonka tarkoituksena on edistää oppimista. Oppimisympäristö-käsitteellä halutaan kuvata perinteisestä opettajajohtoisesta ja esittävästä luento-opetuksesta poikkeavia opetuskäytäntöjä. Oppimisympäristössä korostuu oppijan oma aktiivisuus ja itseohjattu opiskelu.²⁰ Erno Lehtinen toteaa, että oppimisympäristön käsitteellä halutaan kuvata niiden menettelyiden ja työskentelytapojen kokonaisuutta, joilla pyritään edistämään tarkoituksenmukaista oppimista. Pääpainon tulee olla sanalla oppiminen. Liian usein käsitettä käytetään mekaanisesti kuvaamaan vain jotain yksittäistä tekijää, järjestelyä tai tekniikkaa oppijan toimintaympäristössä, ääriesimerkkinä yksittäinen tietokoneohjelma.²¹

Oppimisympäristö ei ole kuitenkaan yksiselitteinen tai kaikille oppilaille sama, vaan viime kädessä jokainen luo oman tulkintansa oppimisympäristöstä. Siten samakin opettajan suunnittelema fyysinen ja sosiaalinen oppimisympäristö voi olla eri oppilaille hyvin erilainen: oppilaan motivaatiolla ja emootioilla on suuri merkitys sille, miten hän oppimisympäristön kokee. Oppimisympäristön valinnalla ja muotoilulla voidaan myös vaikuttaa oppilaan opiskelumotivaatioon eri tavoin.

Oppimisympäristöt ovat viime vuosina laajentuneet koululuokan ulkopuolelle.²² Uusimmissa oppimiskäsityksissä korostetaan, että suuri osa – ellei suurin osa – oppimisesta tapahtuu muualla kuin koulussa. Samoin korostetaan koulun ja muun yhteiskunnan vuoropuhelua oppimisympäristöjen kehittämisessä. Kouluissa oppimisympäristöinä käytetään yhä useammin esimerkiksi leirikouluja, ympäröivää luontoa, museoita, kirjastoja tai TET-jaksoilla työpaikkoja. Eero Ropo²³ puolestaan määrittelee oppimisprosessia edistävän oppimisympäristön piirteitä seuraavasti:

Oppimisympäristön on oltava päämääräsuuntautunut, riittävän autenttinen, kompleksinen ja todellinen. Edelleen sen on edistettävä dialogisuutta, annettava palautetta ja mahdollistettava jatkuvan prosessin seuranta sekä tarjottava mahdollisuuksia minä orientaatioiden monipuoliseen käyttämiseen.

Opettajan työssä oppimisympäristö-käsitteen laajeneminen merkitsee työn monipuolistumista. Perinteisen opetuksen ohella huomiota on kiinnitettävä myös laajemman oppimista tukevan ympäristön kehittämiseen. Oppimisympäristöjen tutkimusta selvittänyt työryhmä totesi, että työpaikkoja ja työtä oppimisympäristönä on tutkittu vähän ja suosittelee sitä yhdeksi oppimisympäristötutkimuksen uudeksi kohteeksi.

24

Joustavassa perusopetuksessa erilaisten oppimisympäristöjen käytöllä pyritään edistämään oppimista muun muassa herättämällä oppilaiden kiinnostus opittaviin asioihin aidoissa työympäristöissä. Oppimisympäristöjen valinnalla ja muotoilulla pyritään siis ensisijaisesti synnyttämään vahvempaa motivaatiota ja lisäämään tavoitteellisuutta opiskeluun ja koulunkäyntiin sekä tukemaan sitä, että oppilas löytää oman tapansa opiskella. Työpaikkaopintojen merkityksellisyyttä oppilaille lisätään myös siten, että hän pääsee itse vaikuttamaan työpaikkonsa valintaan.

5.1 Työn organisointi joustavassa perusopetuksessa

Oppimisympäristöjen monipuolisuus näkyy myös työvuoden opetuksen rytmittymisessä luokkaopetukseen ja työpaikkaopetukseen sekä muuhun toimintaan, kuten erimuotoiset leirikoulut, opintokäynnit, työpaikkakäynnit ja koulutuskokeilut ammatillisissa oppilaitoksissa. Lukuvuoden alussa opetussuunnitelmaan ja/tai lukuvuosisuunnitelmaan kirjataan eri toimintamuodot, niiden tavoitteet ja ajoitus siinä määrin kuin ne ovat tiedossa ja suunniteltavissa etukäteen.

Kokonaiskuvan saamiseksi seuraavaan on koottu tiedot koulutyön rytmityksestä Kontiolahden koulussa lukuvuonna 2006–2007. Kouluvuosi ja työpäivät jakautuvat elokuussa 2006 tehdyn lukuvuosisuunnitelman mukaan seuraavasti:

- lukuvuodessa on neljä jaksoa
- koulupäiviä eli luokassa tapahtuvaa opetusta on 127 päivää
  - näistä leirikoulupäiviä on 7 päivää
- työpaikkajaksoja on 4
  - työpaikkajaksot kestävät 5–6 viikkoa
  - työpaikkajaksolla työpaikkaopiskelu ja luokkaopiskelu vuorottelevat
  - työpaikkaopiskelupäiviä ovat yleensä tiistai, keskiviikko ja torstai
  - koulupäiviä ovat vastaavasti maanantai ja perjantai
- työpaikkaopiskelupäiviä on lukuvuodessa yhteensä 60
  - työpaikkajaksolla työpaikkapäiviä on 14–18
  - työpaikkajakson aikana on 9–11 koulupäivää.

Yksityiskohtaisemmin lukuvuoden työn organisointia joustavassa perusopetuksessa kuvataan lukuvuosisuunnitelmaesimerkissä kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä.

5.2 Koulussa tapahtuva opetus

Edellä todettiin, että joustavaan perusopetukseen tulevilla oppilailla on usein ollut ongelmana poissaolot ja haluttomuus tavanomaiseen kirjalliseen työskentelyyn. Tämä on erityinen haaste luokkamuotoiselle opetukselle. Miten järjestää luokkamuotoinen opetus, jota oppilaat ovat vältelleet, niin että se saa heidät uudelleen kiinnostumaan opiskelusta.

Jokainen JOPO-ryhmä on erilainen ja ryhmät sinänsäkin ovat heterogeenisiä. Tätä heterogeenisuutta voidaan kuvata esimerkiksi seuraavasti:

Ryhmän heterogeenisuus tekee opetuksen järjestämisestä haastavan. Opetusta joudutaan eriyttämään oppilaiden erilaisen taustan ja lähtötason vuoksi. Käytännössä luokkaopetuksessa voi syntyä tilanteita, joissa jokaisella ryhmän oppilaalla on erilainen opinto-ohjelma, erilaiset

JOPO-luokassa on yleensä noin 10 oppilasta, mutta ryhmä voi koostua yhden luokka-asteen oppilaista tai siinä saattaa olla oppilaita luokka-asteilta 7–9 ja lisäksi lisäopetuksen oppilaita.

Oppilaiden lähtötaso eri aineissa voi vaihdella katkonaisen kouluhistorian vuoksi. Joillakin voi olla suuria aukkoja perustiedoissa ja -taidoissa.

Oppilaiden perhetausta saattaa olla vaikea, eikä nuori saa kotoa riittävää tukea opiskeluunsa. Joillakin on muita sosiaalisia ongelmia, päihteiden käyttöä, rikollisuutta tms.

Pääosa joustavan perusopetuksen oppilaista opiskelee yleisopetuksen opetussuunnitelman mukaan, mutta joukossa saattaa olla erityisoppilaita, joilla on yksilöllinen oppimäärä yhdessä tai useammassa oppiaineessa. Osalla oppilaista voi olla oppimisvaikeuksia. Ryhmissä usein olevilla maahanmuuttajanuorilla voi olla kielellisiä vaikeuksia. Osa oppilaista ei ehkä ole pitkään aikaan käynyt koulua säännöllisesti, jolloin osaaminen ja lähtötaso eri aineissa vaihtelevat suuresti. Joillakin lähtötavoitteena voi olla säännöllisen koulunkäyntirutiinin löytäminen ja hyvät koulukäytänteet.

oppimistehtävät ja erilainen etenemisen tahti.

Oppilaiden vaihtelevasta lähtötasosta johtuen tavanomainen frontaaliopetus ei useinkaan ole edes mahdollista. Myös oppimistehtäviä joudutaan eriyttämään ja oppilaiden lyhytjänteisyyden vuoksi muokkaamaan sopiviksi kokonaisuuksiksi. Huolimatta eriyttämisen tarpeesta ryhmässä tai ehkä juuri siksi ryhmäyttämistä käytetään ryhmän kiinteysttämiseen ja yhteisöllisyyden edellytysten luomiseen.

Osa oppilaista voidaan integroida koulun muihin opetusryhmiin joissakin aineissa, esimerkiksi taito- ja taideaineissa. Tosin integrointi voi olla käytännössä vaikeaa työpaikkajaksojen vuoksi, ellei integrointimahdollisuutta oteta huomioon koko koulun työjärjestyksiä suunniteltaessa. Opetuksen jaksottaminen koulun kaikilla yläluokilla helpottaa oppilaiden integroimista koulun muihin opetusryhmiin esimerkiksi taito- ja taideaineissa.

Joustavan perusopetuksen ryhmän monimuotoisuuden hallinnassa hyvänä työvälineenä on oppimissuunnitelma tai HOJKS, jonka avulla pystytään seuraamaan kunkin yksittäisen oppilaan etenemistä. Oppimissuunnitelman ja HOJKSin laatimista käsitellään kohdassa 5.4.

Työpari luokassa. Luokkaopetuksessa ovat läsnä opettaja ja hänen työparinsa, nuorisotyöntekijä, sosiaalityöntekijä tai vastaava. Työparin tehtäviä ja työnjakoa käsitellään luvussa 7.

Koulussa tapahtuva opetus ja työpaikkaopiskelu

Koulussa tapahtuva opetus ja työpaikkaopiskelu nivoutuvat kiinteästi toisiinsa. Luokkaopetuksessa valmentaudutaan työpaikkaopiskeluun. Oppilaat pohtivat omia kiinnostuksensa kohteita ja ryhtyvät hankkimaan työpaikkaa itsenäisesti tai opettajan avustuksella.

Ennen työpaikkajaksoa hankitaan tietoa työpaikasta ja ehkä toimialasta laajemminkin ja

opetellaan työpaikalla sopivaa käyttäytymistä, pukeutumista jne. Edelleen pohditaan sitä, millaisia asioita työpaikalla voitaisiin oppia, ja suunnitellaan työpaikkatehtävät jo luokassa.

Työpaikkajakson aikana on myös koulupäiviä. Normaalin aineenopetuksen rinnalla tarkistetaan työpaikkajakson yleistä sujumista, työpaikkaopiskelun tavoitteita ja oppimistehtävien etenemistä.

Työpaikkajakson jälkeen tarkistetaan työpaikkatehtävät ja raportit sekä arvioidaan jaksolla opittua. Myös työpaikalla käydään arviointikeskustelut. Reflektointi luokassa vahvistaa työpaikkaopiskelun tavoitteisuutta, ja samalla varmistutaan siitä, että opiskelussa edetään perusopetuksen tavoitteiden suuntaisesti. Palautekeskusteluissa työpaikkajakson kokemuksia vertaillaan ja arvioidaan yhdessä myös koko oppilasryhmän kanssa, jolloin tavoitteena on oppimisen syventäminen. Kokemusten jakaminen samanikäisten, vertaisten, kanssa voi olla olennaista persoonallisuuden kehittymisen kannalta.²⁵ Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on lomakkeita muun muassa työpaikkajaksolla annettavaa arviointia varten.

Toiminnalliset työtavat

Oppimisympäristöjen rinnalla joustavassa perusopetuksessa kiinnitetään huomiota opetusmenetelmien monipuoliseen käyttöön. Lähtökohtana on etsiä sellaisia menetelmiä, jotka saavat kunkin oppilaan kiinnostuksen opiskeluun ja koulunkäyntiin uudelleen heräämään. Monesti tässä tarvitaan työmuotojen ja opetusmenetelmien yksilöllistä soveltamista.

Toiminnallisista työtavoista on haettu keinoja ennen kaikkea opetuksen monipuolistamiseen. Opetuksen havainnollistamisesta ja ilmiökeskeisestä opetuksesta on enää pieni matka kokemukselliseen ja elämykselliseen oppimiseen. Erkki Olkinuora asettaa toiminnalliselle oppimiselle seuraavia vaatimuksia:

- Oppiminen on suunniteltu siten, että sen yhtenä tavoitteena on oppilaan ongelmaratkaisukyvyyn kehittäminen.
- Opetus ja oppimateriaali ovat havainnollistavia.
- Opetuksessa huomioidaan kokemuksellinen ja elämyksellinen oppiminen.
- Opetuksessa huomioidaan erilaiset oppimistavat, kuten tekemällä oppiminen.
- Oppimisprosessia pidetään tärkeänä osana oppimista, ja oppilasta tuetaan ymmärtämään myös oppimisprosessin tärkeys.
- Opetus huomioi ongelmakeskeisen opiskelun ja oppimisen.
- Tutkivan oppimisen menetelmät monipuolistavat sekä opetusta että oppimista.²⁶

Toiminnallisuutta toteutetaan luokkatyöskentelyssä valitsemalla oppilaiden kiinnostukseen, omakohtaiseen työskentelyyn ja tiedonhankintaan perustuvia työmuotoja. Yleinen ratkaisu on myös sijoittaa luokkaopetuksen lomaan leirikoulu-tyyppistä opiskelua, opintokäyntejä tms., joissa voidaan soveltaa toiminnallisia työmuotoja. Toiminnallisiin menetelmiin luetaan myös erilaiset verkko-opiskelu ympäristöt ja niiden tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen, kuten itsenäinen tiedonhankinta, tutkiva työote jne. Myös työpaikkaopiskelun raportit voidaan tuottaa käyttäen toiminnallisia menetelmiä. Raportti voi olla esimerkiksi valokuvakooste, sarjakuva, ääni- tai videotallenne tms. Eräissä JOPO-ryhmissä työpaikkajaksojen kokemuksia ja tuloksia esitetään koulun muille oppilaille.

Joustavassa perusopetuksessa yhdeksi toiminnallisen opetuksen muodoksi on kehitymässä *seikkailu-* tai *elämyspedagogiikka*.²⁷ Seikkailukasvatuksessa kiinnitetään huomiota luonnossa liikkumisen ja luontoelämysten tärkeyteen, kädentaitojen ja selviytymistaitojen ylläpitämiseen ja ryhmätoiminnan sosiaalistaviin vaikutuksiin. Seikkailupedagogiikkaan liitetään lähes aina luonnossa liikkuminen, mutta mikään ei estä järjestämästä esimerkiksi kaupungissa city-leiriä, joka voi omalta osaltaan kehittää samoja taitoja ja osa-alueita kuin eräleiri.

Joustavassa perusopetuksessa seikkailukasvatusta käytetään erityisesti *sosiaalisen kasvatuksen* menetelmänä. Seikkailu- tai elämysleiri tai leirikoulu korostaa toiminnallisuutta, ryhmän merkitystä ja kokemuksellista oppimista. Leiri suunnitellaan siten, että ryhmän jokainen oppilas voi ottaa elämys- tai seikkailuhaasteen vastaan ja suoriutua siitä omien kykyjensä ja taitojensa rajoissa. Parhaimmillaan oppilaat voivat saada itselleen uusia kokemuksia ja elämyksiä ryhmään kuulumisesta ja keskinäisen luottamuksen syntymisestä. Seikkailu voi olla fyysisten rajojen ylittämistä, mutta myös ihmissuhteiden rajojen ylittämistä ja vastuunottoa. Vaativiin seikkailutehtäviin osallistuminen on aina oppilaalle vapaaehtoista. Seikkailutehtävät ja -kasvatus vaativat myös vetäjältä vahvaa asiantuntemusta.

Usein joustavassa perusopetuksessa lukuvouden työ aloitetaan leirikoululla, jossa menetelmänä käytetään seikkailukasvatusta. Seikkailutehtävien ominaisuutena on, että niitä on mahdotonta suorittaa yksin; oppilas tarvitsee ryhmän tukea selviytyäkseen tehtävistä. Siten seikkailukasvatukseen liittyviä arvoja ja ihmisenä kasvamisen ominaisuuksia ovat osallistuminen, vastuunotto ja vastuuntunnon kehittyminen, myötätunto ja sen osoittaminen, suvaitsevaisuus ja erilaisuuden hyväksyminen.

Parhaimmillaan leirikoulu ryhmäyttää oppilaita ja heidän kanssaan työskenteleviä aikuisia, tarjoaa luontevia mahdollisuuksia keskustella erilaisista elämään liittyvistä asioista, myös kipukohdista ja vaikeista asioista, antaa nuorelle mahdollisuuden arvioida omia vahvuuksiaan ja kokea onnistumisen elämyksiä. Se antaa nuorille myös mahdollisuuden kohdata itsensä ja kouluympäristön henkilöt poikkeavassa ja epätavallisessa ympäristössä ja löytää näistä uusia puolia. Oppilaat oppivat tuntemaan myös luokkatoverinsa ja luottamaan niin heihin kuin opettajaan ja työpariinkin. Kokemusten mukaan leiritoiminta voi antaa virikkeitä ja herättää tunteita, joita voidaan hyödyntää lukuvouden aikana eri oppiaineiden tunneilla ja opetuksessa yleensä.

Opettaja ja nuorisotyöntekijä puolestaan saavat leireillä usein lisää tietoa oppilaista ja pystyvät näin syventämään ja monipuolistamaan oppilaantuntemustaan.

Opetushallitus on laatinut leirikouluja varten toimintaohjeiston, joka on osoitteessa www.oph.fi. Leirikoulujen vastuukysymyksiä käsitellään Opettajien ammattijärjestön sivuilla osoitteessa www.oaj.fi.

Myös opintokäyntien yms. avulla monipuolistetaan oppimisympäristöjä. Se ei ole uutta muussakaan opetuksessa, mutta sitä korostetaan vahvasti joustavassa perusopetuksessa. Aidossa ympäristössä perehdytään johonkin oppimistehtävään tai aihekokonaisuuteen. Oppimistehtävät johdetaan aina opetussuunnitelman tavoitteista. Luokkaopetukseen verrattuna oppimisen mielekkyys ja merkityksellisyys syntyy usein aidosta ympäristöstä ja omakohtaisesta tiedonhankinnasta tai kokemuksista tai elämyksellisyydestä.

Opintokäyntien avulla syvennetään nuorten käsityksiä siitä, miten yhteiskunta toimii, mitkä ovat nuorten mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan toimintoihin ja kasvatetaan samalla osallisuutta.

Taulukossa 4 on esimerkinomaisesti opintokäyntien kohteita ja niiden suhdetta opetussuunnitelmaan ja eri oppiaineisiin.

Esimerkkejä

Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on kuvattu esimerkki koulun ja kulttuurilaitoksen yhteistyönä aikaan saadusta oppimisympäristöstä, InnoApajasta, jolla pyritään tukemaan eri oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien opetusta. InnoApajassa yhdistellään koulutyöskentelyä, museokäyntejä ja Internet-pohjaista tiedonhankintaa. Museokäynteihin on rakennettu ohjattuja oppimispolkuja. Vastaavia toimintoja on kehitetty Suomen Tammi-hankkeessa www.oph.fi.

CD-levyllä on toinen esimerkki siitä, miten ottamalla historian opetuksen lähtökohdaksi

oppilaiden autoharrastus voidaan avata ensin aihealueeseen liittyvät historialliset näkökulmat ja sitten edetä yleisempiin historian aihepiireihin. Esimerkki perustuu oppilaiden omaan autoja, autotekniikkaa ja autojen historiaa koskevaan tiedonhankintaan Internetistä. Vastaavia sovelluksia voidaan käyttää muissakin oppiaineissa. Lähtökohtana voivat olla erilaiset nuoria kiinnostavat teemat, kuten musiikki, muoti, pelit, ruoka tms.

5.3 Työpaikat oppimisympäristöinä

Koulu ja työpaikka opiskelupaikkoina

Joustavassa perusopetuksessa *osa oppilaan opiskelusta siirretään* koulusta työpaikoille. Oppilaalla on pitkäkestoisia, 6–8 viikon mittaisia työpaikkajaksoja. Työpaikkaopiskelu on tavoitteellista toimintaa, jota ohjaavat perusopetuksen yleiset tavoitteet ja niiden pohjalta oppilaalle laaditut työpaikkatehtävät eli oppimistehtävät. Työpaikalla tapahtuvaan opiskeluun liittyvät olennaisesti koulupäivät, jotka loittuvat joka viikolle työpaikkaopiskelun väliin. Koulupäivät tarjoavat mahdollisuuden reflektoida työpaikalla opittua. Silloin tarkistetaan myös työpaikkatehtävät eli arvioidaan vaihteittain tavoitteiden saavuttamista, täsmennetään niitä ja asetetaan uusia.

Koulu ja työpaikat ovat opiskelupaikkoina erilaisia monissa suhteissa, mutta sisältävät samojakin piirteitä. Ne antavat mahdollisuuksia samanlaisiin mutta myös toisistaan poikkeaviin opetusjärjestelyihin ja oppimisympäristöihin. Seuraavaan taulukkoon on koottu kouluopiskelun ja työpaikkaopiskelun eroja ja yhtäläisyyksiä.

Taulukko 4. Opintokäyntien kohteita ja niiden tavoitteita. Esimerkkejä.

Oppiaineet, joista oppimistehtäviä voidaan laatia	Opintokäyntien kohteita	Tavoite perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista
Yhteiskuntaoppi ja erityisesti siinä taloustiedon osuus	Pankki, vakuutusyhtiö, paikallinen yritys	Oppilas oppii – tarkastelemaan ja kehittämään osaamistaan vastuullisena kuluttajana ja yhteiskunnallisena toimijana. – yrittäjyyden perusteet ja ymmärtää yrittäjyyden merkityksen yhteiskunnan hyvinvointipalveluiden tekijänä.
Biologia	Vesilaitos ja sen toiminta, vedenpuhdistamo, kierrätyskeskus metsä, suo, pelto, joki tai järvi, lintujen pesimäalue	Oppilas oppii – tunnistamaan kotiseudun ympäristömuutoksia, pohtimaan niiden syitä ja esittämään ongelmien ratkaisumahdollisuuksia. – ymmärtämään ympäristönsuojelun keskeisimmät tavoitteet ja luonnonvarojen kestäväen käytön periaatteet. – tunnistamaan eliölajeja, arvostamaan luonnon monimuotoisuutta ja suhtautumaan myönteisesti sen vaalimiseen.
Historia	Erilaiset museot, muistomerkit, paikkakunnan merkittävät rakennukset tai muut (paikallisesti) merkittävät kohteet, kirjasto	Oppilas oppii – käyttämään erilaisia lähteitä, vertailemaan niitä ja muodostamaan oman perustellun mielipiteensä niiden pohjalta. – hankkimaan ja käyttämään historiallista tietoa.
Yhteiskuntaoppi	Kela, työvoimatoimisto, verotoimisto	Oppilas oppii tuntemaan julkiset palvelut.
Yhteiskuntaoppi, lakitieto	Poliisi, maistraatti	Oppilas tuntee tekojensa oikeudelliset seuraamukset.
Aihekokonaisuus: osallisuus, osallistuminen	Nuorisovaltuusto tai vastaava kunnanvaltuusto, eduskunta	Oppilas – saa käsityksen yhteiskunnallisen tiedon luonteesta. – oppii hankkimaan ja soveltamaan yhteiskuntaa ja talouselämää käsittelevää informaatiota kriittisesti ja toimimaan aktiivisena vaikuttajana.
Oppilaanohjaus	Työvoimatoimisto, ammatilliset oppilaitokset	Oppilas – saa tukea ja ohjausta ammatillisessa suuntautumisessa. – oppii hankkimaan tietoja yhteiskunnasta, työelämästä ja yrittäjyydestä. – oppii etsimään tietoja ja hankkimaan taitoja opiskelua, tulevaisuutta sekä elämää koskevia suunnitelmia ja valintoja varten käyttäen myös tieto- ja viestintäteknologian tarjoamia mahdollisuuksia.
Fysiikka ja kemia	Energialaitos, lämpövoimala, sähkövoimala	Oppilas – oppii tuntemaan luonnonilmiöitä ja prosesseja ja niissä tapahtuvia energiamuutoksia, erilaisia luonnon rakenteita ja rakenneosia. – ymmärtämään ilmiöiden syy-seuraussuhteita.

Taulukko 5. Opiskelu koulussa ja työpaikalla. Eroja ja yhtäläisyyksiä.

Toiminta	Koulussa	Työpaikalla/ työpaikkajaksolla
Toiminnan tarkoitus	Opetus, opiskelu, oppiminen	Tuotteiden valmistus, palvelujen tarjoaminen tms.
Toiminnan jäsentyminen sisällön mukaan	Oppiaineet, aihekokonaisuudet	Työn logiikan mukaan, vaihtelee toimialoittain ja työpaikoittain
Toiminnan ajallinen jäsentyminen	Oppitunnit, välitunnit	Työpäivä, työtehtäväkokonaisuudet, työtehtävät
Opetussuunnitelman tehtävä	Ohjaa koulun työtä	Ohjaa työpaikalla tapahtuvaa opiskelua tai oppimistoimintaa
Opetussuunnitelman noudattaminen	Noudatetaan opetussuunnitelman tavoitteita	Noudatetaan opetussuunnitelman tavoitteita
Oppimissuunnitelma	Joustavassa perusopetuksessa laaditaan kaikille oppilaille. Muussa yleisopetuksessa ei välttämättä laadita kaikille erikseen.	Yksilöllinen oppimissuunnitelma, työpaikkajaksot kirjataan oppimissuunnitelmaan
Oppimisympäristö	Oppimisympäristö muotoillaan opetusjärjestelyjen avulla	Oppimisympäristö muotoillaan oppimistehtävien avulla
Oppilaan oma opinto-ohjelma	Käytetään vuosiluokkiin sitomattomassa opetuksessa, muuten harvoin	Käytetään usein
Työtavat	Opettaja valitsee	Määräytyvät paljolti työpaikan toimintojen mukaan; työtehtäviin osallistuminen, oppimispäiväkirja tms., oppimistehtävät
Oppilaan asema	Oppilas, oppija	Oppilas, oppija, ei ole työsuhteessa työpaikkaan
Opettajan tehtävä	Opettaminen, oppimisympäristöjen muotoilu	Työpaikan toimintojen analysointi oppimisen kannalta, oppimisympäristön muotoilu yhdessä työpaikan henkilöiden kanssa. Ohjaa tai kouluttaa työpaikan henkilöstöä.
Opettajan työn luonne	Luokan, ryhmän opettaminen, yksilöllinen eriyttäminen tarvittaessa. Työskentely työparin kanssa.	Ohjaustyö yhdessä työpaikkaohjaajan kanssa, oppimisen ja tavoitteiden toteutumisen valvonta keskeistä
Ohjaajat	Opettaja, nuorisotyöntekijä	Työpaikkaohjaaja, opettaja, nuorisotyöntekijä

Tiedot, taidot ja oppiminen työssä

Sananlaskun mukaan työ tekijäänsä opettaa. Työtä opitaan tekemällä, työssä harjaantumalla. Tosiasiassa suurin osa ihmisten osaamisesta on käytännössä, työssä tai työtehtävien yhteydessä opittua. Ajatellaan henkilöitä, jotka ovat suorittaneet saman tietotekniikan peruskurssin. Kurssin jälkeen osaaminen on suurin piirtein samanlaista. Toinen joutuu työssään käyttämään tietotekniikkaa päivittäin, toinen ei juuri lainkaan. Jonkin ajan kuluttua osaamisessa voi olla huomattava ero. Työ on kouluttanut tai opettanut ensin mainittua henkilöä, mutta muutos ts. oppiminen on tapahtunut ikään kuin huomaamatta ja helposti ja oppimisprosessia voi olla vaikeata edes kuvata verbaalisesti. Silti oppiminen näkyy muutoksena, parempana osaamisena.

Työn käyttäminen opetuksessa ei ole mitenkään uutta. Uno Cygnaeus korosti kansakoulun opetussuunnitelmassa työn kasvattavaa, sivistävää merkitystä.²⁸ Samoin John Deweyn opetussysteemiin kuului oppiminen työtä tekemällä, learning by doing.²⁹ Yhteisenä tekijänä näissä oli, että työ tuotiin koulun sisään tai yhteyteen. Kouluihin perustettiin verstaiteja, työpajoja tai kasvitarha.

Joustavassa perusopetuksessa edellisiin verrattuna on se ero, että opiskelu tapahtuu työpaikoilla, todellisissa työympäristöissä ja tuottavassa työssä. Työpaikalla opiskelussa lähtökohtana on tekeminen, tuottaminen ja sen kautta kasaantuvat kokemukset ja oppiminen.³⁰ Seuraavalla sivulla olevissa esimerkeissä yksi ja kaksi kuvataan työssä ja työnkautta oppimista.

Tiedollisen oppimisen ja taitojen oppimisen eroa voidaan kuvata myös seuraavasti:

Tietojen omaksumisessa korostuvat kognitiiviset taidot; tiedollisessa oppimisessa kysymys asettuu: *Miten asiat ovat?*

Työpaikkajaksolla oppilaan osallistuessa työhön ja tehdessä työtehtäviä hän joutuu lisäksi asettamaan seuraavia kysymyksiä. *Miten asia on? Miten sen pitäisi olla, että se olisi hyvin? Miten se tehdään kauniisti tai taitavasti?* Hän joutuu aktiivisesti ratkaisemaan työhön ja työn tekemiseen liittyviä kysymyksiä työpaikkaohjaajan avustuksella. Lisäksi hän oppii asioita tarkkailemalla työpaikan toimintaa, sellaistaakin, mikä tekemiseen hän itse ei suoranaisesti osallistu.³³ Tulevaisuuden koulutuksessa tarvitaan yhä enemmän tämän tyyppisiä *miksi*-kysymyksiä, joihin sisältyy myös tietojen soveltaminen käytäntöön.

Opetussuunnitelma ja opiskelu työpaikalla

Perusopetuslain mukaan opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Opetussuunnitelmassa on määriteltävä tarkemmin oppiaineet ja niiden tavoitteet ja sisällöt.

Voidaanko näitä asioita opiskella ja oppia myös työpaikalla? Miten opiskelu järjestetään? Mitä kenkäkaupassa voi oppia? Tarkastellaan asiaa esimerkin avulla.

Oletetaan, että oppilas on valinnut työpaikkajaksollaan työpaikaksi kenkäkaupan. Se herättää helposti kysymyksiä. Onhan kenkäkauppa yhteen tuoteryhmään erikoistunut, ainakin ulkopuolisen silmin kapea-alainen työpaikka. Mitä nyt kukaan voisi kenkäkaupassa oppia? Mitä tekemistä sillä on koulussa opettavien asioiden kanssa? Miten otetaan huomioon eri oppiaineet ja opetussuunnitelman tavoitteet?

Seuraavassa taulukossa tarkastellaan opetussuunnitelman oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien yhtymäkohtia työpaikan toimintoihin.

Esimerkki osoittaa, että työpaikan toimintoilla on runsaasti yhtymäkohtia opetussuunnitelmaan, oppiaineisiin ja aihekokonaisuuksiin. Tätä analyysia voidaan käyttää laadittaessa

työpaikalla tehtäviä oppimistehtäviä ja samalla varmistua siitä, että perusopetuksen tavoitteet ohjaavat työpaikkaopiskelua. Työpaikkatehtävien palautekäsittelyssä ja kokemusten reflektoinnissa puolestaan arvioidaan, miten em. tavoitteet on saavutettu.

On selvää, että työpaikalla opitaan myös paljon sellaista, mitä opetussuunnitelmaan ei ole suoranaisesti kirjattu tavoitteeksi. Vastaavasti työssä myös opitaan asioita, joita koulussa ei voida oppia tai harjoitella kuten työprosessit, palvelutyö ja tuotannollinen työ, työnteon etiikka, työnteon säännöt, työturvallisuus, työyhteisössä, aikuisten ryhmässä toimiminen jne. Tavoitteet liittyvät aihekokonaisuuksiin. Työssä opittujen taitojen tulee näkyä myös oppilaan arvioinnissa.

Edellä kuvatun kaltainen analyysi tehdään muistakin työpaikoista, vaikka sen ei aina tarvitse olla näin perusteellinen. Olennaisempaa on, että kultakin työpaikalta löydetään soveltuvat kiinnkohdat työpaikkatehtävien laatimista varten. Niiden perusteella muotoillaan ne keskeiset ja kullekin oppilaalle soveltuvat oppimisympäristöt, joissa oppilas koulun lisäksi opiskelee. Niiden perusteella laaditaan myös opiskelijan opinto-ohjelman keskeinen sisältö.

Kirjan liitteessä 2. on esitetty toinen esimerkki, jonka aiheena on tuotannollinen työ.

Oppimisympäristöjen muotoileminen työpaikalla

Työpaikalla oppilaan tehtävät muodostuvat itse työpaikan työtehtävistä ja koulussa sovitusta oppimistehtävistä, joiden suorittamiseen hän saa aineksia ja joutuu hankkimaan tietoa työpaikalta.

Vaikka työpaikkojen toiminnoissa on yhteyksiä kouluaineisiin, ei mikä tahansa työpaikka silti sellaisenaan sovellu oppimisympäristöksi. Työpaikkaa ja työtehtäviä on tavallisesti muotoiltava siten, että niistä muodostuu oppilaalle sopivia oppimisympäristöjä, jotka tukevat hänen

oppimistaan ja sen tavoitteisuutta. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on aineistoa työpaikkaopiskelusta.

Esimerkki 1. Kun seppä muokkaa metallia, hän antaa muotoa metallille, hän valmistaa esinettä, esimerkiksi vasaraa. Samalla hän oppii materiaalien erot, mikä on mahdollista tehdä metallista, mikä metalli soveltuu vasaran tekoon, mikä ei. Hän oppii samalla myös itsestään eli sen, mikä on hänelle mahdollista ja mikä mahdotonta. Harjaantumisen myötä hän oppii myös liikuttelemaan näitä rajoja tahtomaansa suuntaan, tekemään yhä haastavampia taotatöitä. Seppä oppii tekemällä, tuottamalla ”by making”.³¹ Hänelle syntyy tuntuma sekä omiinsa että työstettävän kohteen voimiin ja niiden keskinäiseen suhteeseen. Hän oppii itsestään, alkaa tuntea omat mahdollisuutensa ja niiden reaalisuuden.³²

Esimerkki 2. Vastaavasti voidaan ajatella vastavalmistunutta opettajaa. Hänellä on hallussaan tietoa, hän hallitsee oman oppiaineensa, kasvatustiedettä ja ainedidaktiikkaa. Mutta opetusharjoittelusta huolimatta hänellä ei ole vielä kovin paljon opettajan taitoja. Niitä hän oppii tekemällä opettajan työtä. Samalla kun opettaja opettaa ja käyttää esimerkiksi oppimisaan opetusmenetelmiä, hän oppii oppilaista, heidän erilaisista oppimistyyleistään. Edelleen hän oppii lisää työ- ja opetusmenetelmistään ja niiden käytöstä. Hän löytää myös uusia näkökulmia omaan oppiaineeseensa, mitkä asiat ovat olennaisia, mitkä ovat kiinnostavia ja mitkä ehkä voi jättää vähemmälle. Hän oppii ehkä näkemään yhteyksiä muiden oppiaineiden kanssa ja tekemään yhteistyötä aineiden välillä. Suuri osa opettajan osaamisesta on jonkin ajan kuluttua hankittu työssä oppimalla, vaikka sen kuvaaminen verbaalisesti voi olla vaikeaa.

Taulukko 6. Oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien yhtymäkohtia työpaikan toimintoihin. Esimerkki.

Oppiaine	Kenkäkaupan toiminnot
Äidinkieli ja kirjallisuus	Asiakaspalvelu, erilaiset kielikoodit, tuoteselosteet, mainonta ja mainostekstit
Vieraat kielet	Asiakaspalvelu, vieraskieliset asiakkaat, ulkomaisten kenkien tuoteselosteet, sisään osto ulkomaisilta toimittajilta, vieraskielinen työpaikkasana-
Matematiikka	Kassatoiminnot, varastokirjanpito, palkanlaskenta, prosenttilaskut ja käytännön peruslaskutehtävät
Biologia	Ihmisen anatomia: jalat, ryhti, lasten, nuorten ja vanhusten jalat
Maantieto	Kenkien valmistusmaat: Suomi, Kaukoitä, muut maat, globalisaatio kenkäbisneksessä, globaali logistiikka
Fysiikka ja kemia	Kenkien materiaalit, ominaisuudet, hoitoaineet
Terveystieto	Jalkojen hoito, terveelliset vs. epäterveelliset kengät, työpaikkahygienia asiakaspalvelussa, työpaikkaruokailun terveellisyys, liikunta, ruokavalio, tuki- ja liikuntaelinsairauksien ennaltaehkäisy
Uskonto tai elämäkatsomustieto	Työn etiikka, eettiset kysymykset asiakaspalvelussa, lapsityövoiman käyttö jalkinetehtaissa
Historia ja yhteiskuntaoppi	Kenkien historia, kenkätrendit ja kenkämuoti kautta aikojen, kenkäteollisuus Suomessa, esimerkkinä Tampere ja Sievi
Musiikki	Musiikin käyttö liiketoiminnassa, kenkäkaupan taustamusiikki
Kuvataide	Somistaminen, kenkien ym. tuotteiden esillepano, tekstaus, kenkien suunnittelu, eri tekniikoiden hyödyntäminen, muotoilu (jalka esim. saves-ta tai kipsistä), kenkien muotoilu Suomessa ja muissa maissa
Käsityö	Somistaminen, nahan käsittely, kenkien valmistusprosessi
Liikunta	Työpaikkaliikunta, ergonomia ja työskentelyasennot
Kotitalous	Kenkien hoito ja huolto
Oppilaanohjaus	AmmatINVALINTAVAIHTOEHTOJEN POHTIMINEN
Valinnaiset aineet	Ehetyttyjä opintokokonaisuuksia tms.
Aihekokonaisuudet	Kenkäkaupan toiminnot
Ihmisenä kasvaminen	Toimiminen työyhteisössä, toimiminen asiakkaiden kanssa, sosiaalisuus ja sosiaaliset suhteet
Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys	Kenkäkulttuuri Suomessa ja muissa maissa, kehitysmaat
Viestintä ja mediataito	Viestintä kenkäbisneksessä, viestintä kenkäkaupassa, mainonta
Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys	Perehtyminen yritystoimintaan, osallistuminen työyhteisöön, oma panos työyhteisössä
Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta	Kierrätys ja jätehuolto kenkäkaupassa, kenkämateriaalien valinta, kenkien kestävyys, kenkien korjaus ja suutarin työ
Turvallisuus ja liikenne	Kenkien vaikutus liukastumisen ehkäisyssä, kenkien terveellisyys, tuoteturvallisuus
Ihminen ja teknologia	Perehtyminen kengänvalmistukseen, kengänvalmistus teollisesti ja käsityönä, tietotekniikan käyttö kenkäkaupassa ja kenkäbisneksessä

Työtehtävät

Ensiksi työpaikalla on katsottava oppilaalle *sopivat työtehtävät*. Niiden tulee olla monipuolisia ja tarjota oppimisen mahdollisuuksia. Ne valitaan niin, että oppilas suoriutuu niistä yksin tai ohjaajan opastuksella. Toisaalta niiden pitää olla sopivan haastavia, ja asteittain voidaan lisätä vaativuutta ja vastuuta oppilaan kykyjen ja kehittymisen mukaan. Edelleen työpaikan on huolehdittava siitä, että oppilas saa kiitosta työstään ja onnistumisen kokemuksia hyvin suoritetuista työtehtävistä. Oppilaiden kokemusten perusteella on arvioitavissa, että myönteiset kokemukset työpaikkajakoilta lisäävät motivaatiota, joka saattaa heijastua myös luokkatyöskentelyyn ja laajemmin ottaen koko elämähallintaan.

Oppimistehtävät

Toiseksi työpaikalla tehdään *oppimistehtäviä*. Oppimistehtävien laatimista ohjaavat opetussuunnitelman tavoitteet mutta käyttäen hyväksi työpaikan antamia mahdollisuuksia ja näkökulmia, kuten edellä on kuvattu. Oppimistehtävät laaditaan koulussa jo ennen työpaikkajaksoa, tavallisesti yhdessä oppilaan kanssa, ja ne ovat osa työpaikkajaksolle valmentautumista. Oppimistehtäviäkin varten työpaikan oppimisympäristöä on muotoiltava siten, että se antaa mahdollisuuden tiedonhankintaan; on esimerkiksi järjestettävä tilaisuus haastatella työpaikan työntekijöitä, tutustua työpaikan esitteisiin ja muuhun kirjalliseen aineistoon oppimistehtävästä riippuen jne.

Työpaikkaopiskelu ja oppilas

Työpaikkaopiskelu on ymmärrettävä oppimisprosessina, jossa oppilas asteittain oppii ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan ja alkaa etsiä kiinnekohtia ympäröivään yhteiskuntaan. Luokkatunneilla oppilaat pohtivat suuntautumistaan,

saavat oppilaanohjausta ja alkavat vähitellen selkiyttää omia uratoiveitaan.

Työpaikkajakso alkaa työpaikan hankkimisella, jossa oppilasta ohjataan omatoimisuuteen. Osa oppilaista pystyy itse hankkimaan työpaikansa, osa tarvitsee koulun, opettajan tai nuorisotyöntekijän apua. Koululla voi olla tiedossa työpaikkoja tai kokonainen työpaikkaverkosto, jossa ollaan kiinnostuneita ohjaamaan JOPO-oppilaita. Silloinkin oppilas itse käy sopimassa työpaikastaan.

Työpaikkajaksoon valmentaudutaan koulussa. Oppilaat hankkivat tietoa työpaikasta ja toimialasta. Opettaja ja oppilas laativat yhdessä työpaikkatehtävät ja sopivat niiden suorittamisesta. Oppilaan kanssa sovitaan mahdollisesti oppimispäiväkirjan pitämisestä ja raportin laatimisesta ja tavasta, miten ne tehdään. Raportti voi olla kirjallinen, mutta yhtä hyvin posterinä, piirros, sarjakuva, valokuvatuotos, ääni- tai videotallenne tai muu toiminnallinen menetelmin tuotettu raportti. Muotoa tärkeämpää on opitun osoittaminen.

Työpaikkajakson aikana oppilas on työpaikalla tavallisimmin kolmena päivänä viikossa kuusi tuntia kunakin. Oppilas osallistuu työpaikan töihin, jotka on sovitettu hänen osaamiseensa sopiviksi. Työpaikalta edellytetään, että oppilas otetaan mukaan myös muuhun työyhteisön toimintaan, kahvitaukoihin tms. Työpaikkajaksolla oppilas valmistaa myös työpaikkatehtävät ja/tai -raportin ja pitää mahdollisesti myös oppimispäiväkirjaa.

Työpaikalla oppilaalle on nimetty *työpaikkaohjaaja*, joka käytännössä on vanhempi ja kokenempi työntekijä, joka opastaa tulokasta tämän työtehtävissä ja pitää yhteyttä kouluun tarvittaessa. Omaura-luokilla työpaikkaohjaajaa on kutsuttu mentoriksi, mikä kuvaakin hyvin työn luonnetta ohjaajana, opastajana ja neuvonantajana. Työpaikkaohjaajat perehdytetään tehtäväänsä. He myös antavat arvion oppilaan työpaikkajaksosta. Työpaikkaohjaaja ei kuitenkaan ohjaa työpaikalla tehtäviä oppimistehtäviä, vaan se on koulun tehtävä.

Työpaikkajakson aikana opettaja ja/tai nuorisotyöntekijä käyvät seuraamassa jakson suju-

mista, jolloin he saavat myös välitöntä palautetta oppilaan työssä olemisesta, edistymisestä ja mahdollisista hankaluuksista. Asioista on mahdollista keskustella oppilaan kanssa sekä työpaikalla että palata niihin koulupäivien aikana.

Joskus työpaikkajakso epäonnistuu. Oppilas tulee työhön epäsäännöllisesti, jää pois kokonaan, ei tule toimeen työpaikan henkilöiden kanssa tai ei halua tehdä tehtäviään. Jatkon kannalta on kuitenkin tärkeää, että oppilaan ja mahdollisesti yhdessä työpaikankin kanssa selvitetään epäonnistumiseen johtaneet tekijät eli puretaan tilanne. Oppilaalle etsitään uusi työpaikka.

Työpaikkajaksojen alkaessa on varmistettava oppilaiden vakuutusturva. Koulussa tai muussa opetuksen järjestämispaikassa, koulumatkalla ja majoituksessa sattuneen tapaturman hoito on oppilaalle maksuton eli opetuksen järjestäjä

vastaa perusopetuksessa olevien oppilaiden tapaturmien hoidon. Opetuksen järjestäjän edun mukaista on kuitenkin se, että koulut huolehtivat jo etukäteen yhdessä työpaikkojen kanssa siitä, että työpaikka on turvallinen oppimisympäristö oppilaille. Työpaikoilla on vastaavasti selvitettävä oppilaalle perusteellisesti työturvallisuuteen liittyvät kysymykset.

Työpaikan muotoileminen oppimisympäristöksi edellyttää siis seuraavia asioita:

1. *Analyysi työpaikan toiminnoista.* Laaditaan edellisen kaltainen analyysi työpaikan toiminnoista suhteessa oppiaineisiin.
2. *Oppimistehtävät työpaikalla.* Laaditaan em. analyysin ja opetussuunnitelman pohjalta työpaikkajakson aikana tehtävät oppimistehtävät yhdessä oppilaan kanssa. Oppimistehtävät yhden työpaikkajakson aikana rajataan niin, että ne kattavat yleensä vain joitakin aineita. Ne voivat luonteeltaan olla myös projektitehtäviä, joissa yhdistetään eri aineiden tavoitteita.
3. *Työtehtävien valinta* työpaikalla oppilaan osaamiseen sopiviksi ja mahdollisesti asteittain vaikeutuviksi. Niiden tulee myös tarjota monipuolisesti oppimisen mahdollisuuksia. Lisäksi huolehditaan tehtävien palkitsevyydestä ja onnistumisen kokemuksista.
4. *Oppilaan kiinnostus* työpaikkaan ja työpaikkatehtäviin. Koska lähtökohtana on, että oppilas viime kädessä itse tulkitsee oppimisympäristön, oppilaan kiinnostuksen herättäminen ja motivaatio on työpaikkatehtävien ja koko työpaikkajakson toimivuuden kannalta hyvin keskeinen asia. Tehtävän tulisi olla oppilaalle mielekäs ja merkityksellinen, erityisesti koska hän vastaa sen suorittamisesta ainakin osittain itsenäisesti.
5. *Työpaikalla annettava ohjaus.* Ohjauksella perehdytetään työtehtäviin, työturvallisuuteen ja työpaikan sääntöihin. Työpaikkajakson aikana oppilas tarvitsee riittävästi aikuisen ihmisen ymmärtäväistä tukea. Siksi työpaikkaohjaajiksi tulisi löytää tai valita henkilöitä, jotka ovat halukkaita ohjaamaan nuoria. Opettajan ja nuorisotyöntekijän käynnit työpaikoilla antavat toiminnalle jäntevyyttä ja ohjaavat opiskelua tavoitteiden suuntaisesti.
6. *Työpaikkakokemusten reflektointi.* Työpaikkajakson väliin sijoittuvat koulupäivät antavat tilaisuuden reflektoida opittua, tarkistaa työpaikkajakson sujumista, oppimisympäristön toimivuutta ja työpaikkatehtävien edistymistä. Tulokset ja kokemukset kootaan myös työpaikkajakson päätyttyä reflektiota varten.

5.4 Oppimissuunnitelman laatiminen oppilaille

Joustavassa perusopetuksessa kaikille oppilaille laaditaan oppimissuunnitelma tai tarvittaessa HOJKS. Joissakin tilanteissa voidaan myös laatia oma opinto-ohjelma. Nämä eroavat eräissä suhteissa toisistaan:

- Oppimissuunnitelmassa ei poiketa opetussuunnitelman tavoitteista. Oppimissuunnitelmassa määritellään oppilasta varten suunnitellut opetusjärjestelyt ja tukitoimet.
- HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma laaditaan erityisopetukseen siirretyille tai otetuille oppilaille, joilla siis on sitä koskeva päätös. HOJKSissa voidaan poiketa joissakin tai kaikissa aineissa opetussuunnitelman tavoitteista eli opetusta yksilöllistetään oppilaan tilanteen mukaan.
- Oppilaan omassa opinto-ohjelmassa opetus voi edetä vuosiluokkiin jaetun oppimäärän sijasta vuosiluokkiin sitomattomasti. Asiasta on päätettävä opetussuunnitelmassa. Siinä päätetään myös opintokokonaisuuksista, joita oppilas suorittaa eri aineissa. Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelevalle on myös laadittava oppimissuunnitelma.

Oppimissuunnitelma

Oppimissuunnitelma sisältää siis sen, että oppilaat opiskelevat yleisopetuksen tavoitteiden mukaisesti. Oppimissuunnitelma voidaan kuitenkin oppilaiden aikaisemmasta kouluhistoriasta riippuen *räätälöidä yksilöllisesti*. Oppimissuunnitelman avulla oppilasta pyritään ohjaamaan siihen, että hän alkaa asteittain ottaa vastuuta omasta opiskelustaan ja sitoutua siihen.³⁴

Oppimissuunnitelmalla pyritään ennen kaikkea auttamaan oppilasta oman opiskelunsa suunnittelussa ja arvioimisessa sekä ottamaan vastuuta opiskelustaan ja sitoutumaan oppimissuunnitelmaan yhdessä kirjattuihin tavoitteisiin. Tehtävä voi alussa olla vaikea oppilaan heikon koulumotivaation vuoksi. Oppilaan on opittava

pois vanhasta toimintatavastaan, ennen kuin voi omaksua uusia. Prosessi vie aikaa ja vaatii hyvää ohjausta.

Vaikka yksilöllisten oppimissuunnitelmien laatiminen vaatii opettajalta aikaa ja paneutumista jokaisen ryhmässä opiskelevan oppilaan tarpeisiin, toimii oppimissuunnitelma myös opettajan työvälineenä. Sen avulla parannetaan oppilaantuntemusta ja osataan paremmin kiinnittää huomiota kunkin oppilaan yksilöllisiin tilanteisiin, esimerkiksi oppimisvaikeuksiin, ja voidaan seurata kunkin oppilaan etenemistä. Oppimissuunnitelmat toimivat myös opettajan työvälineinä koko opetusryhmän opetuksen eheyttämisessä tai eriyttämisessä. Edelleen yksilölliset oppimissuunnitelmat voivat olla myös oppilaan arvioinnin pohjana verrattaessa oppilaan edistymistä suhteessa aikaisempiin suorituksiin tai taitotasoon.

Yksilöllinen oppimissuunnitelma on myös työväline kodin ja koulun yhteistyössä. Oppimissuunnitelma ja esimerkiksi siihen pohjautuva oppilaan itsearviointi tai väliarviointi voivat luoda perustan sille, miten oppilaan huoltajalle annetaan tietoa opintojen edistymisestä. Tiedon kulun säännöllisyys auttaa huoltajan mahdollisuutta tukea nuoren opiskelua myös kotona. Ongelmatilanteissa, esimerkiksi oppilaan ollessa luvottomasti poissa koulusta tarvitaan välitöntä reagointia ja yhteydenottoa myös kotiin.

HOJKS

Erityisopetukseen siirretyillä oppimissuunnitelman korvaa henkilökohtainen opetusjärjestelyjä koskeva suunnitelma HOJKS. Sen tarkoituksena on opetuksen suunnittelu oppilaan lähtötilanteen ja edellytysten mukaan. Myös oppiainneiden tavoitteita voidaan yksilöllistää ja siitä tehdään erillinen päätös.

Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on lomake oppimissuunnitelman laatimista varten.

Oppimissuunnitelma oman opinto-ohjelman mukaan opiskelevalle

Joustavassa perusopetuksessa on joidenkin oppilaiden kohdalla tarpeen poiketa vuosiluokkiin jaetusta oppimäärästä. Asiasta on päätettävä paikallisessa opetussuunnitelmassa. Siinä määrätään niistä opintokokonaisuuksista, joiden suorittaminen hyväksytysti on edellytyksenä opinnoissa etenemiseen asianomaisessa aineessa.

Oma opinto-ohjelma saattaa olla ratkaisuna erityisesti silloin, kun oppilaan koulunkäynti on ollut hyvin epäsäännöllistä ja eteneminen eri oppiaineissa vaihtelee. Oman opinto-ohjelman avulla voidaan joskus parhaiten tukea oppilasta päättötodistuksen saamisessa, koska siinä on mahdollisuudet joustavimmin asettaa yksilölliset oppimistavoitteet rakentamalla sopivia opintokokonaisuuksia. Esimerkiksi joissakin oppiaineissa

voidaan oppilaalle muodostaa kahden vuosiluokan kokonaisuus.

Tällöinkin oppilaalle laaditaan oppimissuunnitelma, jossa on mainittava opinto-ohjelmaan sisältyvät opintokokonaisuudet, määriteltävä niiden suorittamisjärjestys ja aikataulu sekä mahdolliset erityistavoitteet. Joustavassa perusopetuksessa tällaisia opintokokonaisuuksia voidaan muodostaa myös työpaikkajakoista. Opintokokonaisuuksien määrittely on tarpeen myös arviointia varten.

Muilta osin oppimissuunnitelman laatimiseen sovelletaan edellä esitettyjä periaatteita.

Joustavan perusopetuksen oppilaan oppimissuunnitelmassa on määriteltävä ainakin:

- Ne oppiaineet ja aineryhmät tai opintokokonaisuudet sekä oppisisällöt, joita oppilas opiskelee suunnitelman aikana. Oppimissuunnitelma rakentuu jokaisella oppilaalla yksilöllisesti oppilaan aikaisemmin hankkimien tietojen ja osaamisen pohjalle. Aikaisempien tietojen ja osaamisen tunnistaminen voi olla haastavaa oppilaan katkonaisen kouluhistorian vuoksi.
- Suunnitelma siitä, miten opetussuunnitelman tavoitteet on tarkoitus saavuttaa. Tähän kirjataan koulussa tapahtuva opiskelu ja työpaikkaopiskelu pääpiirteissään.
- Tukitoimet, joiden avulla oppilasta tuetaan oppimistavoitteiden saavuttamisessa, esimerkiksi arvioitu tukiopetuksen määrä ja laatu, osa-aikainen erityisopetus, oppimisvaikeuksien hoitaminen tai muu tuki sekä luokassa toimivan nuorisotyöntekijän antama henkilökohtainen tuki.
- Oppilaan omat tavoitteet. Ne voivat vaihdella yksilöllisesti lähtien elämänhallinnasta, kuten koulunkäynnin säännöllisyydestä tai päihteistä irti pääsemisestä aina omien vahvuuksien tai harrasteiden löytämiseen tai arvosanatavoitteisiin ja jatko-opiskelutoiveisiin.

Oppimissuunnitelmassa voidaan lisäksi kuvata:

- Ylimääräiset tavoitteet, joita voidaan asettaa yhdessä oppilaan kanssa esimerkiksi tämän harrastuksen tai mielenkiinnon kohteiden mukaan. Joustavassa perusopetuksessa nämä tavoitteet voivat liittyä myös esimerkiksi ammatinvalintaan tai toisen asteen opintolinjojen valintaan. Esimerkiksi säännöllinen liikuntaharrastus tai -valmennus voi korvata osan liikuntatunneista. Silloin arviointi tehdään yhdessä harrastuksen vetäjän kanssa.

5.5 Maahanmuuttajataustaiset oppilaat joustavassa perusopetuksessa

Perustietoja ja lähtökohtia maahanmuuttajaoppilaista

Maahanmuuttajaoppilailla tarkoitetaan sekä Suomeen muuttaneita että Suomessa syntyneitä maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria. Toinen ryhmän kuvaamisessa käytetty tapa on äidinkielen perustuva: muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat eli vieraskieliset oppilaat.

Vuonna 2004 vieraskielisiä oppivelvollisuusikäisiä oli Suomessa lähes 16 000. Määrä on

kasvanut vuodesta 1997 lähtien noin 500 oppilaalla vuodessa. Jokaisessa perusopetuksen ikäluokassa on maahanmuuttajataustaisia oppilaita noin 3 %, ja yläluokilla vieraskielisiä oppilaita on vuosiluokkaa kohden keskimäärin 1 800. Suurimmat maahanmuuttajataustaiset oppilasryhmät ovat venäjän- tai somaliankielisiä.

Vuonna 2004 yhteishakuun osallistui perusopetuksen 9. luokan vieraskielisiä oppilaita runsaat 1 800. Heistä haki toisen asteen koulutukseen 95 % eli suurin piirtein sama osuus kuin maan valtaväestöstä. Sen sijaan oppilaitoksiin valittujen määrä oli huomattavasti alhaisempi, vain 69 %, joten noin 30 % jäi vaille jatkokoulutuspaikkaa. Huomiota kiinnittää myös, että lukiioon valittujen osuus oli 34 %, kun se valtaväestössä on 55 % (taulukko 8).

Maahanmuuttajaoppilaille, joiden kielelliset valmiudet eivät ehkä ole kovin vahvat, joustava perusopetus toiminnallisine työtapoineen voi

Joustavassa perusopetuksessa HOJKS laaditaan samaan tapaan kuin muussakin perusopetuksessa, ja sen tulee sisältää seuraavat tiedot:

- Kuvaus oppilaan oppimisvalmiuksista ja vahvuuksista, oppimiseen liittyvistä erityistarpeista sekä näiden edellyttämästä opetus- ja oppimisympäristöjen kehittämisestä
- Opetuksen ja oppimisen pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteet
- Oppilaan opinto-ohjelmaan kuuluvien oppiaineiden vuosiviikkotuntimäärät
- Luettelo niistä oppiaineista, joissa oppilaan opiskelu poikkeaa muun opetuksen mukaisista oppimääristä
- Niiden oppiaineiden tavoitteet ja keskeiset sisällöt, joissa oppilailla on yksilöllinen oppimäärä
- Oppilaan edistymisen seurannan ja arvioinnin periaatteet
- Opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetus- ja oppilashuoltopalvelut, kommunikointitavat sekä erityiset apuvälineet ja oppimateriaalit
- Kuvaus oppilaan opetuksen järjestämisestä muun opetuksen yhteydessä ja/tai erityisopetuksen ryhmässä
- Henkilöt, jotka osallistuvat oppilaan opetus- ja tukipalveluiden järjestämiseen sekä heidän vastuualueensa
- Tukipalveluiden seuranta
- Työpaikkaopiskelun järjestelyt
- Kenelle tietoja saa luovuttaa. Esimerkiksi HOJKSia koskevien tietojen luovuttamiseen luokan nuorisotyöntekijälle tarvitaan vanhempien lupa.

olla hyvä vaihtoehto. Opiskelun työpainotteisuus saattaa myös tukea nuoren kotoutumista, ja työpaikkakokemusten kautta hän voi sopeutua paremmin suomalaiseen yhteiskuntaan. Toisaalta monet maahanmuuttajaryhmät arvostavat perinteiseen tapaan luokassa opettajaohjoisesti järjestettyä opetusta. Eräällä paikkakunnalla on ollut kokemuksia siitä, että nuorten vanhemmat ovat pelänneet työpainotteisen opiskelun asettavan nuoren huonompaan asemaan jatkoopintojen ja koulutuksen arvostuksen suhteen. Maahanmuuttajayhteisön ja -vanhempien informoiminen joustavan opetuksen mahdollisuuksista onkin yksi suurimmista haasteista.

Maahanmuuttajaoppilaiden tarvitseman tuen moninaisuutta voidaan kuvata seuraavasti. Opetushallituksen selvityksen (2003) mukaan valmistavan opetuksen aloittaneista 12–17-vuotiaista 6 % oli luku- ja kirjoitustaidottomia. Perusopetuksessa 75 % maahanmuuttajaoppilaista opiskeli suomen tai ruotsin kieltä toisena kielenä. Vain 77 % maahanmuuttajaoppilaista sai oman äidinkielen opetusta, ja oman äidinkielen opettajilta puuttui yleensä opettajan kelpoisuus. Opetettuja kieliä oli 49. Usein oman äidinkielen opetusta ei voida järjestää, koska opettajaa ei ole saatavissa. Myös omalla äidinkielellä annettava tukiopeutus eri oppiaineissa oli resursoitu puutteellisesti, ja yli puolessa kunnista sitä ei annettu lainkaan, vaikka siihen voidaan saada valtionavustusta. Maahanmuuttajien tukiopeutukseen ovat oikeu-

tettuja ne oppilaat, joiden maahantulosta on kulunut enintään neljä vuotta.

Maahanmuuttajille järjestetään valtion rahoituksella 450–500 tunnin mittaista perusopetukseen valmistavaa opetusta, ja monet kunnat jatkavat opetusta omalla rahoituksellaan noin vuoden mittaiseksi. Vuoden 2004 tietojen mukaan perusopetukseen valmistavaan opetukseen osallistui 1 465 oppilasta.

Maahanmuuttajaoppilaiden lähtötaso, -valmiudet ja -tilanteet vaihtelevat siis suuresti, joten opetusta ja tukitoimia on eriytettävä kunkin oppilaan tilanteen mukaan. Oppilaiden tilanteisiin vaikuttaa ennen kaikkea aikaisempi elämänhistoria. Monet pakolaistaustaiset nuoret ovat asuneet ennen Suomeen tuloa useissa eri maissa eikä heillä ole ollut mahdollisuutta käydä koulua lähtömaissaan. Perheiden vanhimmat pojat, jotka Suomessa ovat vielä yläasteikäisiä, ovat voineet jo vuosia toimia perheen elättäjinä. Koko perheen kotoutumisprosessi ja sen eriaikaisuus näkyvät monin tavoin maahanmuuttajaopetuksen arjessa.

Maahanmuuttajien opetusta koskevat periaatteet

Maahanmuuttajien opetuksessa noudatetaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita,¹ kuitenkin niin, että toiminnassa otetaan huomioon oppilaiden taustat ja lähtökohdat, kuten äidinkieli ja kulttuuri, maahanmuuton syy ja maassaoloaika. Opetuksella on lisäksi erityistavoitteita: sillä tuetaan oppilaan kasvua sekä suomalaisen kieli- ja kulttuuriyhteisön että oppilaan oman kieli- ja kulttuuriyhteisön aktiiviseksi ja tasapainoiseksi jäseneksi.

Kielikoulutukseen kiinnitetään erityistä huomiota. Maahanmuuttajaoppilaalle opetetaan suomea tai ruotsia toisena kielenä, mikäli hänen kielitaitonsa ei ole äidinkielen tasoinen kaikilla kielitaidon osa-alueilla. Mahdollisuuksien mukaan on järjestettävä myös oman äidinkie-

Taulukko 7. Vieraskieliset oppivelvollisuusikäiset perusopetuksessa 2004.

Vieraskieliset oppivelvollisuusikäiset Suomessa vuonna 2004	Lukumäärä
Vieraskielisiä perusopetusikäisiä yhteensä	15 967
perusopetuksen vuosiluokilla 1–6	10 457
perusopetuksen vuosiluokilla 7–9	5 510

(Lähde: Tilastokeskus)

¹ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 36.

Taulukko 8. Yhteishakuun osallistuneiden vieraskielisten oppilaiden (äidinkieli muu kuin suomi tai ruotsi) sijoittuminen yhteishaussa vuonna 2004.

Yhteishakuun osallistuneet 9. luokan oppilaat ja koulumuotoihin valitut	Oppilaita N / %
Yhteishaussa vuonna 2004 olleet perusopetuksen yhdeksännen vuosiluokan oppilaat, joiden äidinkieli muu kuin suomi tai ruotsi	1 836 (100 %)
Yhteishaussa toisen asteen koulutukseen hakeneita vuonna 2004	1 753 (95 %)
johonkin oppilaitokseen valittuja	1 264 (69 %)
lukioon valittiin	34 %
ammattilliseen koulutukseen valittiin	34 %

(Lähde: OPH yhteishakutilastot, TietoEnator)

len opetusta. Oppimisvalmiuksien saavuttamista on muutenkin tuettava. Maahanmuuttajaoppilaille laadittava oppimissuunnitelma voi olla osa oppilaan kotoutumissuunnitelmaa.

Maahanmuuttajien opetuksessa kiinnitetään huomiota myös aikaisempaan oppimishistoriaan, kasvatukseen ja opetusperinteisiin sekä kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön. Siinä otetaan huomioon perheiden kulttuuristausta ja kokemukset lähtömaan koulujärjestelmästä. Huoltajat tutustutetaan suomalaiseen koulujärjestelmään, koulun toiminta-ajatukseen, opetussuunnitelmaan, arviointiin, opetusmenetelmiin sekä oppilaan oppimissuunnitelmaan. Opetuksessa hyödynnetään oppilaan ja huoltajien tietämystä oman kieli- ja kulttuurialueensa luonnosta, elämäntavoista, kielistä ja kulttuureista.

Maahanmuuttajien opetuksessa on käynnistetty toimintoja, jotka koskevat suomen tai ruotsin kielen harjaannuttamista, maahanmuuttajalapsen oman äidinkielen vahvistamista, valmistavaa opetusta sekä henkilökunnan verkostoitumista. Maahanmuuttajien koulutusta koskevia tietoja on saatavissa Opetushallituksen verkkosivuilla www.oph.fi.

Maahanmuuttajille suunnattu joustava perusopetus

Joustavan perusopetuksen ryhmiin on osallistunut maahanmuuttajaoppilaita. Jyväskylässä ja Espoossa ryhmien enemmistö on ollut maahanmuuttajia, mutta muilla paikkakunnilla ryhmissä on ollut yksittäisiä oppilaita. Sekaryhmät näyttäsivät kokemusten mukaan toimivan paremmin ja tukevat selvemmin myös nuorten kotoutumista.

Seuraavassa kuvataan keskeisimpiä kohtia Jyväskylän Huhtaharjun koulussa järjestettyä joustavan perusopetuksen toimintamallista. Maahanmuuttajaopetusta on järjestetty Huhtaharjun koulussa jo entuudestaan, mutta JOPO-ryhmän toiminta alkoi elokuussa 2006. Tärkeimpiä työvälineitä maahanmuuttajataustaisten yläkouluikäisten opetuksessa ovat aiemmin opitun tunnistaminen ja tunnustaminen, työpaikkajakso, toiminnallinen oppiminen sekä oppilaan yksilöllisiin tarpeisiin sovitettu oppimissuunnitelma ja moniammatillinen hallintokuntarajat ylittävä yhteistyö.¹

¹ Seuraava teksti perustuu Pirjo Kainulaisen kuvaukseen Huhtaharjun JOPO-ryhmän toiminnasta.

JOPO-luokan tavoitteena Huhtaharjun koulussa on kehittää uusi toimintamuoto perusopetukseen, löytää vaihtoehtoja yläkouluikäisen maahanmuuttajaoppilaan koulutuspoluksi ja tukea nuoren ja hänen perheensä kokonaisvaltaista kotoutumista yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi. Toiminnassa tuetaan nuoria peruskoulun päättötodistuksen hankkimisessa ja jatko-opiskelupaikan saamisessa.

Opetussuunnitelma ja opintojen yksilöllistäminen

JOPO-luokan oppilaat opiskelevat Jyväskylän kaupungin Huhtaharjun koulun yleisopetuksen opetussuunnitelman mukaan. Joillakin oppilailta on yksilöllistämispäätös, jolloin oppimäärät ovat mukautettuja.

Jokaiselle oppilaalle laaditaan oppimissuunnitelma, erityisopetukseen siirretylle oppilaalle vastaavasti HOJKS. Se rakentuu lähiopetusjaksoista, työpaikkaopinnoista ja työpaikoilla suoritettavista oppimistehtävistä sekä leirikoulujaksoista ja tutustumiskäynneistä. Osa aineista suoritetaan oppimistehtävinä työpaikoilla. Pääpaino on suomen kielen opiskelussa.

Oppilaita integroidaan Huhtaharjun koulussa yleisopetukseen yksilöllisten oppimissuunnitelmien mukaan. Valinnaisaineina voivat olla muun muassa oman kielen ja kulttuurin tukeminen ns. Repputoiminnan³⁵ kautta. Opiskelun ohjausta ja lisätukea on tarjolla ilta-aikaan toteutettavissa Helmiprojektin läksykerhoissa,

missä nuoret voivat saada jopa neljä kertaa viikossa ohjausta ja neuvontaa. Viikoittain lukujärjestykseen sijoitetuilla JOPO-tunneilla ovat ohjaajina kaupungin maahanmuuttajapalvelujen projektityöntekijä ja sosiaalityöntekijä, jotka Jyväskylän JOPO-mallissa toimivat opettajan työparina. JOPO-tunneilla on keskitytty lähinnä maahanmuuttajuuden erityiskysymyksiin, työharjoittelukokemuksiin ja jatkosuunnitelmiin.

Oppilaat opiskelevat suurimman osan aineista omana ryhmänään. Kuvataiteessa ja liikunnassa oppilaat ovat integroituna muihin luokkiin. Integraatiota lisätään asteittain yksilöllisesti. Luokassa on opettaja ja koulunkäyntiavustaja.

Yksilölliset opetusjärjestelyt suunnitellaan JOPO-tiimin, oppilaan ja huoltajien yhteistyönä. JOPO-tiimiin kuuluvat luokanopettaja ja rehtori sekä maahanmuuttajapalveluiden työntekijät.

Työpaikalla opiskelu

Työpaikkajaksot ovat maahanmuuttajanuorille usein ensimmäinen kontakti suomalaiseen työ-
kulttuuriin. Työpaikkajaksot toimivat parhaimmillaan monipuolisena oppimisympäristönä niin perusopetuksen kun kotoutumisenkin näkökulmasta. JOPO-nuori saattaa olla perheen ensimmäinen jäsen, joka tutustuu suomalaiseen työelämään.

Työpaikkajaksot ovat pääsääntöisesti kahtena päivänä viikossa, torstaisin ja perjantaisin. Työpaikkajaksoja lukukaudessa on kaksi eli

kukin jakso kestää noin kaksi kuukautta. Työpaikkoja on ensimmäisen lukukauden aikana löytynyt JOPO-tiimin aikuisten avustuksella. Yksi oppilas on itse etsinyt työpaikan.

Työpaikkaopiskelulla pyritään tukemaan ammatinvalintaa ja jatkokoulutussuunnitelmia. Esimerkiksi yksi oppilaista suorittaa osan työpäivästä tutustumalla palvelualan ammattopiston parturilinjan opiskeluun. Työpaikoilla opiskeltavat oppimistehtävät muokataan opetussuunnitelmassa päätettyjen tavoitteiden ja sisältöjen mukaisesti, pääpaino on suomen kielessä. Oppimistehtävinä on esimerkiksi kerätä työpäivän aikaan opitut suomen sanat ja selittää mitä ne tarkoittavat.

JOPO-tiimi käy työpaikoilla ja seuraa jakson etenemistä. JOPO-tiimi myös perehdyttää työpaikkaohjaajat ennen työharjoittelun aloittamista ja konsultoi ohjaajia harjoittelun kuluessa.

Toiminnallinen ja elämyksellinen oppiminen

Oppimisympäristönä käytetään ympäröivää yhteiskuntaa, ja tavoitteena on toiminnallisen oppimisen kautta tukea kotoutumista. Maahanmuuttajaoppilaille ”kotoutumisoppia” ovat erilaiset vierailut ja tutustumiset. Esimerkiksi suomalaisen oikeusturvaan tutustutaan opintokäynneillä poliisilaitoksella ja kriminaalihuoltolaitoksessa. Näihin käynteihin niveltyy hyvin niin yhteiskuntaopin kuin suomen kielen opiskelua, joita voidaan myöhemmin luokassa jatkaa erilaisilla harjoituksilla.

Leirit ovat myös osa opetusta, leirejä pyritään järjestämään kaksi lukukaudessa. Leireillä tuetaan opintojen edistymistä, ryhmätoimintaa ja kotoutumista, ja niille osallistuu myös maahanmuuttajavanhempia. Vanhemmat osallistuvat myös muihin tapahtumiin ja projekteihin.

Ohjausta järjestetään myös kesälomien aikana yhteistyössä maahanmuuttajapalveluiden työntekijöiden kanssa. Oppilaille on kesäleirejä, kesätoimia ja muuta kesätoimintaa.

Kodin ja koulun yhteistyö

JOPO-tiimi tekee tiivistä yhteistyötä huoltajien kanssa koko kouluajan. Tavallisten arviointikeskustelujen lisäksi huoltajat kutsutaan kuukausittain keskustelemaan ajankohtaisista asioista. Vanhemmilta edellytetään aktiivista osallistumista opiskelun suunnitteluun, tukemiseen, seurantaan ja yhteistyöhön koulun kanssa. Vanhemmat ovat mukana eri toimintamuodoissa, millä pyritään tukemaan kotoutumista.

Haasteena Huhtaharjun koulussa on informoida laajemmin paikkakunnan maahanmuuttajayhteisöä joustavasta perusopetuksesta ja sen suomista mahdollisuuksista maahanmuuttajanuorten koulutuksessa.

6 Oppilaan arviointi joustavassa perusopetuksessa

Joustavan perusopetuksen oppilaan arvioinnin peruskysymyksiä ovat: Kuka arvioi? Miksi arvioidaan? Mitä arvioidaan? Missä arvioidaan? Miten arvioidaan? Miten arviointi ja arvosanat annetaan? Erityisesti on pohdittava työpaikkaopiskelun arviointia ja sen liittymistä muuhun oppilaan arviointiin.

Työpaikkajaksot, leirikoulut, opintokäynnit ja muut tavanomaisesta poikkeavat oppimisympäristöt ja toiminnalliset menetelmät aiheuttavat sen, että oppilaan arviointia joudutaan tarkastelemaan uusista näkökulmista. Oppilaiden vaihtelevista pohjatiedoista ja kouluhistoriasta lähtevät yksilölliset oppimissuunnitelmat saattavat puolestaan johtaa siihen, että arviointia joudutaan jokaisen oppilaan kohdalla soveltamaan eri tavoin.

Seuraavassa kuviossa 2 esitetään ensiksi oppilaan arvioinnin säädöspohja; kuvauksen tarkoituksena on palauttaa mieleen arvioinnin perusteet ja samalla pohtia niiden soveltamista joustavassa perusopetuksessa (kuvio 2).

Kuvio 2. Oppilaan arviointi joustavassa perusopetuksessa.

6.1 Oppilaan arvioinnin säädöspohja

Arvioinnin tehtävänä on ohjata ja kannustaa oppilasta. Sen tulee olla monipuolista ja kohdistua oppimiseen, työskentelyyn ja käyttäytymiseen.

Perusopetuksen oppilaan arviointia ohjataan kolmella säädöksellä: perusopetuslailla, perusopetusasetuksella ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteilla.¹ Oppilaan arviointi jaetaan kahteen tehtäviltään erilaiseen osaan: *opintojen aikaiseen arviointiin ja päättöarviointiin*. Opintojen aikaisen arvioinnin tehtävänä on ohjata ja kannustaa opiskelua ja kuvata, miten hyvin oppilas on saavuttanut henkilökohtaiselle kasvulle ja oppimiselle asetetut tavoitteet.

Päättöarvioinnin tehtävänä on määritellä, miten oppilas on perusopetuksen päättyessä saavuttanut eri oppiaineissa asetetut oppimäärien tavoitteet.

Oheiseen taulukkoon on kerätty keskeisimmät perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa olevat oppilaan arvioinnin kohdat. Joustavaa perusopetusta aloitettaessa on koulussa tarkistettava paikallisen tai koulukohtaisen opetussuunnitelman arviointia koskevat kohdat ja selvitettävä, miten opintojen aikaisessa arvioinnissa otetaan huomioon epätavanomaiset oppimisympäristöt, kuten työpaikkaopiskelu. Myös arviointipalautteen antaminen joustavassa perusopetuksessa on kirjattava opetussuunnitelmaan.

¹ Perusopetuslaki (628/1998), perusopetusasetus (852/1998) 10–14 §§ ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, luku 8 oppilaan arviointi).

6.2 Oppilaan arviointi joustavassa perusopetuksessa

Oppilaan arvioinnin perustana joustavassa perusopetuksessa ovat perusopetuksen tavoitteet, kuten muillakin oppilailla. Opintojen etene-
misen seuraamisessa ja oppilaan arvioinnissa ovat apuvälineinä myös kullekin oppilaalle laadittu oppimissuunnitelma, oma opinto-ohjelma tai HOJKS.

Säännöksissä korostetaan arvioinnin monipuolisuutta. Käytännössä se merkitsee, että arviointi voi perustua luokkatyöskentelyyn tai erilaisiin tuotoksiin ja näyttöihin, eikä arviointi välttämättä edellytä kirjallisia kokeita. Esimerkiksi työpaikkaopiskelun aikana arviointi perustuu usein tuotoksiin, näyttöihin, työtodistuksiin, ja sitä voidaan täydentää täsmentävin keskusteluin.

Koska oppimissuunnitelmat voivat vaihdella aikaisemman kouluhistorian vuoksi huomattavasti, se asettaa erityisiä haasteita myös kun-
kin yksittäisen oppilaan arvioinnille. Hyvän apuvälineenä tässä on portfolio tai arviointikansio, johon oppilas kerää todistuksensa, itsearviointinsa ja esimerkiksi työpaikkajaksoilta saadut työtodistukset ja siellä tehtyjen tehtävien kuvaukset ja tuotoksia.

Arviointikansio antaa opettajalle välineen seurata oppilaan edistymistä. Se on myös oppilaan työkalu, kun hän harjoittelee itsearviointia. Kansiossa olevat edelliset arvioinnit antavat mahdollisuuden oppilaalle palauttaa mieleen edellisten kertojen arvioinnit, ja hänen on helpompi havaita oma kehityksensä tietyn ajanjakson kuluessa.

Arviointikansio on myös kodin ja koulun yhteistyön työväline, jonka avulla oppilaan vanhempien on helpompi seurata lapsen tai nuoren taitojen ja osaamisen kehittymistä.

Arviointi opintojen aikana

Opetussuunnitelman perusteissa on eri oppiaineissa hyvän osaamisen kuvaus, joka määrittelee tason arvosanalle kahdeksan (8). Kuvaus toimii opettajan apuvälineenä ja auttaa opettajaa suhteuttamaan arviointinsa kansallisesti määriteltyyn tasoon. Joustavassa perusopetuksessa noudatetaan samaa hyvän osaamisen kuvausta.

Paikallisessa tai koulukohtaisessa opetussuunnitelmassa on määriteltävä tai kuvattava se, miten oppilas eri oppiaineissa voi saavuttaa hyvän osaamisen tason niissä oppiaineissa tai opintokokonaisuuksissa, jotka opiskellaan esimerkiksi työpaikalla, leirikoulussa tai muussa vastaavassa oppimisympäristössä. Näissä tilanteissa opettaja ei välttämättä ole ainoa arvioija eikä aina edes läsnä seuraamassa oppilaan opiskelua tai suorituksia, vaan arvion voi antaa myös työpaikkaohjaaja tms. Nämä eri osiot on yhdistettävä oppilaan arvioinnissa ja arvosanaa annettaessa. Tätä käsitellään yksityiskohtaisemmin jäljempänä kohdassa Oppilaan arviointi ja arvosanan muodostaminen.

Perusopetusasetuksen (852/1998) 10 §:n mukaan oppilaan opintojen edistymisestä sekä työskentelystä ja käyttäytymisestä on annettava riittävän usein tietoa oppilaalle ja hänen huoltajalleen. Tietojen antamisesta ja niiden ajankohdista päätetään tarkemmin koulun opetussuunnitelmassa. Useissa kouluissa huoltajille lähetetään lukuvuoden alussa tiedote, johon on merkitty erikseen arvioinnin palautuspäivät eli todistuksen antopäivät sekä mahdolliset muut arviointiajankohdat, kuten työpaikkajaksojen päättymisajankohdat.

Taulukko 9. Oppilaan arviointia koskevat säännökset perusopetuksessa. Kooste.

Oppilaan arvioinnin tehtävä	
Arviointi opintojen aikana	Päättöarviointi
<ul style="list-style-type: none"> ohjaa ja kannustaa opiskelua sekä kuvaa, miten hyvin oppilas on saavuttanut kasvulle ja oppimiselle asetetut tavoitteet. 	<ul style="list-style-type: none"> määrittelee, miten hyvin oppilas on opiskelun päättyessä saavuttanut perusopetuksen oppimäärän tavoitteet eri oppiaineissa.
Oppilaan arvioinnin periaatteet	
Arviointi opintojen aikana	Päättöarviointi
<ul style="list-style-type: none"> tulee olla totuudenmukaista ja perustua monipuoliseen näyttöön kohdistuu oppilaan oppimiseen ja edistymiseen oppimisen eri osa-alueilla huomioi arvioinnin merkityksen oppimisprosessissa muodostaa kokonaisuuden, jossa on tärkeää opettajan antama jatkuva palaute on keino, jonka avulla opettaja ohjaa oppilasta tiedostamaan tämän omaa ajattelua ja toimintaansa sekä auttaa oppilasta ymmärtämään oppimistaan huomioi oppilaan edistymisen, työskentelyn ja käyttäytymisen suhteessa opetussuunnitelman tavoitteisiin ja kuvauksiin oppilaan hyvästä osaamisesta huomioi opetussuunnitelmassa määritellyt yleiset ja oppiainekohtaiset arvioinnin periaatteet oppilaalle ja hänen huoltajalleen tulee antaa etukäteen tietoa arvioinnin perusteista ja jälkikäteen pyydettyä on selvitettävä, miten niitä on arvioinnissa sovellettu. 	<ul style="list-style-type: none"> on valtakunnallisesti vertailukelpoista ja kohtelee oppilaita tasavertaisesti perustuu kussakin yhteisessä oppiaineessa oppilaan osaamiseen päättövaiheessa vuosiluokilla 8 ja 9 perustuu varta vasten kaikkiin yhteisiin oppiaineisiin laadittuihin kriteereihin perustuu oppilaan arviointiin perusopetuksen päättöarvioinnin kriteereiden pohjalta ja monipuoliseen näyttöön huomioi työskentelyn arvioinnin, joka sisältyy oppiaineen arvosanaan.
Numeroarviointi	
<p>Numeroarviointia koskevat seuraavat periaatteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> numeroarvosana kuvaa osaamisen taso hyvän osaamisen kuvaus määrittelee tason arvosanalle kahdeksan (8) oppiaineet, aineryhmät ja käyttäytyminen voidaan arvioida numeroilla yhteisten aineiden arvioinnissa tulee todistuksissa käyttää numeroarvostelua viimeistään kahdeksannella vuosiluokalla. 	<ul style="list-style-type: none"> numeroin arvioidaan yhteiset oppiaineet (äidinkieli ja kirjallisuus, toinen kotimainen kieli, ensimmäinen vieras kieli, matematiikka, fysiikka, kemia, biologia, maantieto, terveystieto, uskonto tai elämäntutkimus, historia, yhteiskuntaoppi, musiikki, kuvataide, käsityö, liikunta sekä kotitalous) sekä ne valinnaiset aineet, jotka muodostavat yhtenäisen, vähintään kahden vuosiviikkotunnin oppimäärän.
Sanallinen arviointi	
<p>Sanallista arviointia voidaan käyttää:</p> <ul style="list-style-type: none"> aina numeroarvostelun lisäksi kaikissa yhteisissä oppiaineissa vuosiluokilla 1–7 valinnaisena aineena opetettavan aineen tai aineryhmän arvioinnissa perusopetuslain 25 §:n 2 momentissa tarkoitetun pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien oppilaiden arvioinnissa niiden oppilaiden arvioinnissa, joiden äidinkieli on muu kuin suomen ja ruotsin kieli. Lukuvuositodistuksesta tulee ilmetä, onko oppilas saavuttanut vuosiluokan tavoitteet hyväksytysti kuvaus oppilaan hyvästä osaamisesta tukee opettajaa hänen arvioidessaan oppilaan edistymistä, ja se on arvioinnin perusta kuvattaessa, miten oppilas on saavuttanut tavoitteet sanallisella arvioinnilla kuvataan myös oppilaan edistymistä ja oppimisprosessia 	<ul style="list-style-type: none"> sanallisesti voidaan arvioida oppimäärältään alle kahden vuosiviikkotunnin käsittelevät valinnaiset aineet.
Muita arvioinnissa huomioon otettavia asioita	
<ul style="list-style-type: none"> arviointipalautetta tulee antaa oppilaalle ja hänen huoltajalleen riittävästi ja monipuolisesti tietoa tulee antaa oppilaan edistymisestä, vahvuuksista sekä niistä osa-alueista, joita on kehitettävä arviointipalautetta voidaan antaa välitodistuksin, tiedottein ja arviointikeskusteluissa tai muilla tavoin. 	

Työskentelyn arviointi

Työskentelyn arviointi kuuluu oppilaan oppimistaitojen arviointiin. Se kohdistuu oppilaan taitoon suunnitella, säädellä, toteuttaa ja arvioida omaa työtään. Arvioinnissa otetaan huomioon myös, miten vastuullisesti oppilas työskentelee ja miten hän toimii yhteistyössä toisten kanssa. Työskentelyn arviointi on osa oppiaineen arviointia. Työskentelyä voidaan arvioida myös erikseen.

Joustavassa perusopetuksessa koulun opetussuunnitelmaan on kirjattava se, miten työskentelytaidot eri oppiaineissa arvioidaan. Se voidaan tehdä joko määrittelemällä työskentelymuodot ja erilaiset työskentelytaidot oppiaineittain tai kirjaamalla koulun opetussuunnitelmaan yleisesti ne työskentelytaidot, jotka oppilaalla tulee olla perusopetuksen päättyessä.

Työskentelytaitojen ja taitotason määrittely helpottaa niiden arviointia työpaikkajaksoilla ja kertoo oppilaalle hänen omasta kehittymisestään, työskentelytaitojensa kohentumisesta ja työnteon säännöllisyydestä. Työskentelytaitojen määrittely antaa pohjaa myös työpaikkajaksojen aikana ja päättyessä käytäville arviointikeskusteluille, joihin yleensä osallistuvat oppilaan lisäksi työpaikkaohjaaja, opettaja ja/tai nuorisotyöntekijä. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on kuvaus työskentelytaitojen arviointiin käytettävästä lomakkeesta tai jäsennyksestä.

Käyttäytymisen arviointi

Käyttäytymisen arviointi kohdistuu siihen, miten oppilas ottaa huomioon muut ihmiset ja ympäristön sekä noudattaa sääntöjä. Koulun opetussuunnitelmassa on asetettava oppilaan käyttäytymiselle tavoitteet, jotka perustuvat koulun kasvatustavoitteisiin. Oppilaan käyttäytymistä arvioivat kaikki oppilasta opettavat opettajat.

Joustavassa perusopetuksessa käyttäytymisen arviointia varten saadaan tietoa myös työpaikkajaksoilta. Se, miten käyttäytymisen arviointi otetaan huomioon luokan ulkopuolisisissa tilanteissa, työpaikalla tai muussa oppimisympäristössä, kirjataan etukäteen koulun opetussuunnitelmaan.

Oppimissuunnitelmiin voidaan kirjata yhdessä oppilaan kanssa myös käyttäytymisen tavoitteet. Tämä toimii ikään kuin sopimuksena, johon oppilas koulussa ja työpaikoilla sitoutuu. Työpaikalle sopivaa ja asiallista käyttäytymistä harjoitellaan ennen työpaikkajaksoja jo koulussa, mikä antaa oppilaalle käsityksen hyvän käyttäytymisen kriteereistä. Vastaavasti hyvä ja ystävällinen käytös työpaikalla tulisi ottaa huomioon käyttäytymisen arvioinnissa. Oppilaan käyttäytymisestä tulee antaa riittävän usein tietoja myös huoltajalle.

Oppilaan itsearviointi

Itsearviointin kautta oppilas oppii arvioimaan omaa työskentelyään, oppimistaan sekä kehittymistään suhteessa aikaisempiin saavutuksiinsa. Itsearviointin avulla hän oppii myös säätämään omaa toimintaansa.

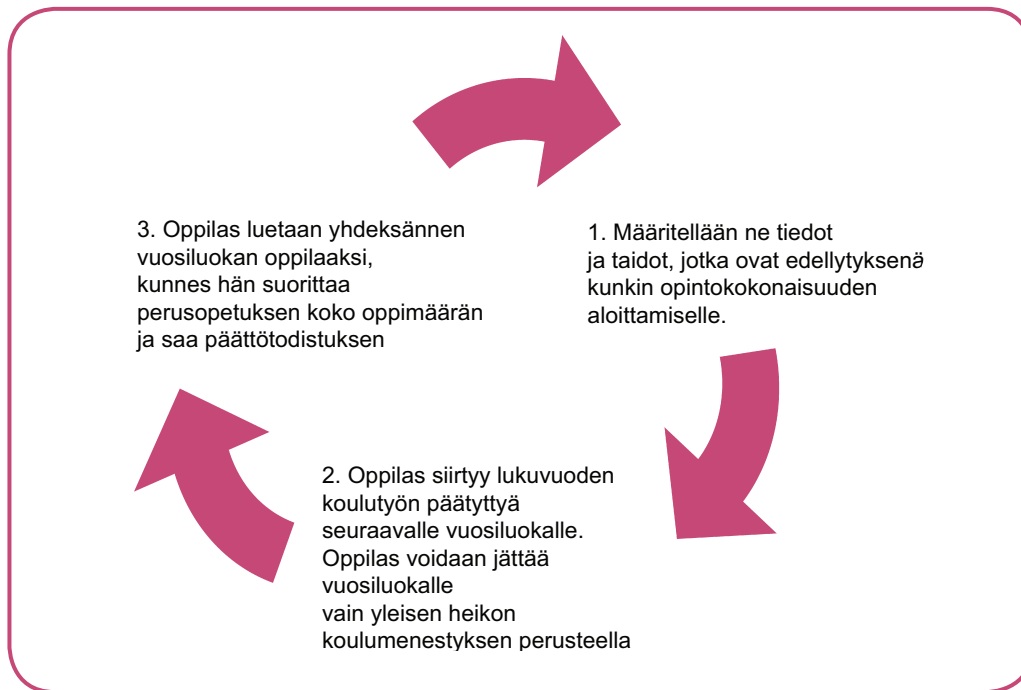
Usein oppilaat ovat omissa arvioissaan kriittisempiä kuin heitä arvioiva aikuinen. Jotta oppilas saisi asianmukaista ja kannustavaa palautetta, joustavassa perusopetuksessa olisi hyvä suunnitella rakenteet ja ajankohdat oppilaiden kanssa käytäviä itsearviointiin perustuvia arviointikeskusteluja varten. Tämä saattaa sopia työpaikkajaksojen päättymisvaiheisiin, jolloin tarkistetaan ja arvioidaan myös työpaikkatehtävät. Yhtä hyvin itsearviointit voivat ajoittua juuri ennen väli- ja lukuvuositodistuksen saamista. Arviointikeskustelu painottuu tuolloin jakson oppimistavoitteiden, työskentelytaitojen sekä koulunkäynnin säännöllisyyden saavutuksiin. Näihin keskusteluihin osallistuivat opettaja, oppilas, nuorisotyöntekijä sekä työpaikkaohjaaja ja joskus myös huoltaja.

Perinteisen itsearviointilomakkeen täyttämisen ja arviointikeskustelun sijaan kouluissa olisi hyvä keskustella siitä, mitä muita työvälineitä itsearvioinnissa voitaisiin käyttää. Keskustelumalleja tarvitaan varsinkin työpaikoilla tehtäviä arviointeja varten. Oppilaat hyötyvät myös ryhmäarvioinneista, jolloin oppilaalla on mahdollisuus peilata omaa osaamistaan ja taitojensa kehittymistä ryhmän muiden oppilaiden työskentelyyn ja toimintaan.

Maahanmuuttajataustaisen oppilaan arviointi

Maahanmuuttajaoppilaiden eri oppiaineiden arvioinnissa otetaan huomioon oppilaan tausta ja vähitellen kehittyvä suomen kielen taito. Oppilaan taitoja ja osaamista voidaan arvioida työpaikkajaksojen yhteydessä, arvioinnissa voidaan käyttää suullisia kokeita, oppilaalle voidaan antaa enemmän aikaa kokeiden tai tehtävien tekemiseen tai hän voi käyttää esimerkiksi kokeissa apuna sanakirjaa tai muita apuvälineitä. Maahanmuuttajataustaisen oppilaan arviointi kohdistuu ennen kaikkea eri oppiaineiden sisällön hallintaan, ei suomen kielen taitotasoon. Tätä eroa on selvennettävä myös työpaikkajaksoilla työpaikkaohjaajien laatimissa arvioinneissa.

Perusopetusasetuksen 10 §:n mukaan maahanmuuttajataustainen oppilas voidaan arvioida sanallisesti koko perusopetuksen ajan päätösarviointia lukuun ottamatta. Tällöin koulun on kuitenkin huolehdittava siitä, että oppilaalla ja hänen huoltajallaan on realistinen kuva oppilaan taidoista ja tiedoista sekä niistä aiheista tai asioista, joissa oppilaan tietojen ja taitojen tulisi vielä kehittyä.

Kuvio 3. Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelevan oppilaan arviointi.

Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelevien arviointi

Oman opinto-ohjelman¹ mukaan etenevän oppilaan suoritukset arvioidaan suhteessa opintokokonaisuuksiin ja niiden tavoitteisiin. Arvosanat annetaan oppiaineittain.

Oppilas siirtyy lukuvuoden koulutyön päätyttyä seuraavalle vuosiluokalle. Yhdeksännellä vuosiluokalla oppilas luetaan asianomaisen vuosiluokan oppilaaksi niin kauan, kunnes hän saa päättötodistuksen tai eroaa koulusta (kuvio 3).

HOJKSin mukaan opiskelevien oppilaiden arviointi

Yleisen oppimäärän mukaan opiskeltavissa aineissa oppilaan suoritukset arvioidaan suhteessa oppimäärän tavoitteisiin ja kuvauksiin hyvästä osaamisesta. Yksilöllisen oppimäärän mukaan opiskeltavissa aineissa arvioidaan oppilaan suoritukset hänelle yksilöllisesti asetettuihin tavoitteisiin perustuen. Näissä arviointi voi olla myös sanallinen kaikilla vuosiluokilla. Myös työpaikkajaksoilla tavoitteet voidaan asettaa yksilöllisesti ja suoritukset arvioidaan sen mukaan.

¹ Perusopetusasetus (852/1998) 11 §; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 13.

Oppilaan arviointi ja arvosanan muodostuminen

Joustavassa perusopetuksessa on etukäteen selvitettävä se, kuinka lähiopetus, työpaikkajaksot ja muu erilaisissa oppimisympäristöissä tapahtuva opiskelu otetaan huomioon kunkin oppiaineen arvioinnissa. Esimerkiksi jonkin oppiaineen arvosana voi muodostua seuraavista osista:

Toimintamuoto	Opiskelua ohjaa
Koulussa tapahtuva opetus	Opettaja, mukana myös nuorisotyöntekijä
Itsenäinen opiskelu, projektityöt, oppimispäiväkirja ym.	Opettaja
Työpaikka, oppimistehtävät, työskentelytavat, säännöllisyys	Työpaikkaohjaaja, ajoittain opettaja ja/tai nuorisotyöntekijä
Leirikoulu, tehtävät, käyttäytyminen, ryhmässä toimiminen	Opettaja, mukana myös nuorisotyöntekijä

Oppilaan arviointi ja arvosanan muodostuminen

Joustavassa perusopetuksessa on etukäteen selvitettävä se, kuinka lähiopetus, työpaikkajaksot ja muu erilaisissa oppimisympäristöissä tapahtuva opiskelu otetaan huomioon kunkin oppiaineen arvioinnissa. Esimerkiksi jonkin oppiaineen arvosana voi muodostua seuraavista osista:

Arvosanan antamisesta vastaa aina *opettaja*, mutta hän saa aineksia arviointiin monista eri toimintamuodoista ja lähteistä, kuten muilta opettajilta, työpaikkaohjaajalta ja nuorisotyöntekijältä. Käytännössä tämä edellyttää sitä, että opettaja on hyvin selvillä oppilaan suorituksista ja saavutuksista eri oppimisympäristöissä.

Työpaikkajaksoilla opettaja ei pysty seu-

raamaan oppilaan päivittäistä työskentelyä, vaan siitä huolehtii työpaikkaohjaaja. Työpaikkajaksojen arviointi voi olla yhteinen arviointikeskustelu tai työpaikkaohjaajan kirjallinen tai suullinen raportointi oppilaan edistymisestä. Työpaikkatehtävät täydentävät sitä.

Myös huoltajille tulee antaa tietoa arvosanojen muodostumisesta. Huoltajien tulee saada tietoa oppilaan arvioinnin periaatteista ja arvosanoista, erityisesti siitä, että arvosanojen muodostumiseen vaikuttavat kokeiden lisäksi myös tuntiaktiivisuus, säännöllinen työskentely, oppilaan työskentelytaidot, työpaikkajaksot ja leirikoulut. Koulussa tulee varmistaa, että työpaikkajaksot ovat opiskelua eikä pelkästään

työtä. Useissa kouluissa näitä asioita käsitellään huoltajien kanssa syksyn vanhempainiljoissa. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on kuvattu oppilaan arvioinnin muodostumista ja arvosanan antamista työpaikkajaksolla.

suoritukset voidaan esittää päättötodistuksen liitteissä. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on lomake työtodistusta varten. Työtodistukset voivat olla oppilaan todistuksen liitteinä.

Todistukset

Joustavassa perusopetuksessa oppilaalle annetaan:

- Lukuvuositodistus lukuvuoden päättyessä
- Erotodistus silloin, kun oppilas vaihtaa toiseen kouluun tai eroaa perusopetuksesta tai ei ole saanut oppivelvollisuutta suoritetuksi oppivelvollisuutensa aikana. Erotodistuksen liitteenä tulee olla koulussa noudatettu tuntijako sekä selvitys opetuksen mahdollisista painotuksista. Erotodistukseen ei merkitä käyttäytymisen arviota.
- Paikallisessa opetussuunnitelmassa tehdyn päätöksen mukaan voidaan lisäksi antaa: Jaksoarviointi tai jaksotodistus kunkin jakson päättyessä, mikäli opetus on jaksotettua.

Päättötodistus annetaan perusopetuksen päättyessä oppilaalle, jonka suoritukset kaikissa numeroin arvosteltavissa aineissa ovat vähintään välttäviä.

Oppilaan todistukset ovat julkisia. Tarkempia säännöksiä niistä on opetussuunnitelman perusteissa.¹ Säädösten mukaan päättötodistukseen voi kuulua liitteitä, esimerkiksi arvio oppilaan käyttäytymisestä ja työskentelystä sekä sanallinen liite alle kaksi vuosiviikkotuntia käsittävistä valinnaisista aineista. Jokaisesta liitteestä tulee ilmetä oppilaan tunnistetiedot. Päättötodistuksen liitteistä ei tule mainintaa päättötodistukseen.

Joustavassa perusopetuksessa todistuksissa noudatetaan samaa käytäntöä kuin muussakin perusopetuksessa. Huomiota on kuitenkin kiinnitettävä päättötodistuksen liitteisiin. Työpaikkajaksot, työtodistukset ja oppilaan muut erityiset

¹Opetussuunnitelman perusteet 2004, 256.

7 Oppilaan tukeminen joustavassa perusopetuksessa

Joustavan perusopetuksen oppilaat tarvitsevat yleensä muita oppilaita enemmän tai tehostetumpaa taikka kohdennetumpaa tukea opiskelussaan. Tukimuodot¹ sinänsä eivät poikkea muusta perusopetuksesta. Opetussuunnitelman perusteissa oppilaan yleisiä tukimuotoja ovat kodin ja koulun välinen yhteistyö, oppimissuunnitelma, ohjaus, tukiopetus, oppilashuolto ja kerhotoiminta.

Joustavassa perusopetuksessa korostuu kuitenkin hallintokuntien välinen yhteistyö ja huomiota kiinnitetään oppilashuoltoryhmän kokoonpanoon ja moniammatilliseen toimintaan. Tukimuotona voidaan lisäksi pitää nuorisotyöntekijän tai vastaavan työskentelemistä luokassa opettajan työparina. Tätä toimintaa kuvataan tässä luvussa jäljempänä. Tuen tarve voidaan havainnollisuuden vuoksi jäsentää yhtäältä oppimisen, opiskelun ja koulunkäynnin tukemiseen ja toisaalta psykososiaaliseen eli kasvun ja kehityksen tukeen (taulukko 10).

¹ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 19.

Taulukko 10. Oppilaan tukeminen joustavassa perusopetuksessa. Tuen tarve ja tukimuodot.

Tuki	Tuen tarve	Tukimuodot
Oppimisen, opiskelun ja koulunkäynnin tuki	Koulun käynnin säännöllisyys	Kodin ja koulun yhteistyö, hallintokuntien yhteistyö, oppilashuoltopalvelut, opettajan työpari luokassa
	Oman opiskelutyylin löytäminen	Yksilölliset ja toiminnalliset opiskelumuodot, oppilaanohjaus, työpaikkaopiskelujaksot
	Opiskelussa eteneminen	Oppimissuunnitelma tai HOJKS, ohjaus, jatkuvan palautteen periaate, arviointikeskustelut
	Oppimisvaikeudet	Yksilölliset opiskelumuodot, tukioetus, osa-aikainen erityisopetus, koulupsykologityö
	Nivelvaiheen kysymykset, siirtyminen toisen asteen koulutukseen	Oppilaanohjaus, henkilökohtainen ohjaus, oppimissuunnitelma, oman jatkosuunnitelman työstäminen, koulutusasteiden ja oppilaitosten yhteistyö
Koulutusväylän ja uranvalinta	Oppilaanohjaus, työpaikkaopiskelun antamat valmiudet, koulutuskokeilut ja tutustuminen ammatillisiin oppilaitoksiin	
Kasvun ja kehityksen tuki	Sopeutuminen ryhmään	Nuorisotyöntekijä luokassa opettajan työparina, ryhmän merkitys, ryhmäytymistä tukevat työmuodot, seikkailukasvatus
	Henkilökohtaiset vaikeudet, sosiaaliset ongelmat	Oppilashuoltopalvelut, oppilashuoltoryhmä, oppilaanohjaus, nuorisotyöntekijän antama yksilöllinen tuki
	Kotiin tai perheeseen liittyvät vaikeudet	Oppilashuollon palvelut, koulun ja kodin yhteistyö

7.1 Kodin ja koulun yhteistyö joustavassa perusopetuksessa

Opetussuunnitelman perusteissa kuvataan kodin ja koulun yhteistyön periaatteet, joiden tarkoituksena on ohjata paikallisen opetussuunnitelman laatimista. Seuraavassa on esitetty ne kohdat opetussuunnitelman perusteissa, joissa koulun edellytetään tekävän yhteistyötä kotien kanssa:

- opetussuunnitelman laatiminen ja sisältö
- kodin ja koulun välinen yhteistyö
- oppimissuunnitelman ja HOJKSin laatiminen oppilaalle

- ohjauksen järjestäminen
- tukioetus
- oppilashuolto
- kerhotoiminta
- maahanmuuttajien opetus
- nivelvaihe ja jatkokoulutuskysymykset
- arviointi opintojen aikana.

Huoltajilla on oikeus saada tietoa esimerkiksi opetussuunnitelmasta, opetuksen järjestämisestä ja oppilashuollosta, mutta heille on annettava myös mahdollisuus osallistua koulun opetus- ja kasvatustyön suunnitteluun.¹ Kodin ja koulun yhteistyön suunnitteluun opetussuunnitelmas-

¹Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 20.

sa osallistuvat myös kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaiset.

Joustavassa perusopetuksessa yhteistyö huoltajien kanssa on vielä tavallistakin tärkeämpää. Joustavan perusopetuksen toimintamallit, kuten pitkät työpaikkajaksot, poikkeavat tavanomaisesta koulunkäynnistä. Vanhemmilla saattaa olla paljon kysymyksiä joustavan perusopetuksen toimintamuodoista, he saattavat olla huolissaan esimerkiksi joustavan perusopetuksen vertailukelpoisuudesta tavanomaiseen perusopetukseen ja pohtia, antaako se samat jatko-opiskelumahdollisuudet jne.

Vanhempien osallistumista joustavan perusopetuksen suunnitteluun voidaan perustella myös sillä, että huoltajat voivat näin paremmin sitoutua uuteen toimintatapaan, ehkä kiinnostuvat sen kautta aikaisempaa enemmän lapsensa koulunkäynnistä ja osaavat myös paremmin tukea sitä. Rakentamalla huoltajien kanssa yhteistyössä nuorta tukevia toimintamalleja pystytään myös turvaamaan, että nuori saa kotoaan tukea peruskoulun jälkeisessä nivelvaiheessa. Kokemusten mukaan vanhemmat yleensä hyväksyvät joustavan perusopetuksen toimintamallit, erityisesti havaittuaan oppilaan koulunkäynnin sujuvan ja motivaation paranevan.

Vanhemmat ja vanhempain verkostot voivat toimia myös voimavarana joustavan perusopetuksen ryhmissä. Huoltajat voivat osallistua leirikouluihin tai muihin tapahtumiin ja tuoda ehkä ammatillista asiantuntemustaan luokan käyttöön.³⁶ Eräissä joustavan perusopetuksen ryhmissä vanhemmille on järjestetty vanhempainiltoja, keskinäisiä tukiryhmiä sekä vanhempien ja nuorten yhteisiä tapaamisia. Toisaalta koulussa saatetaan oppilaan perhetilanteen vuoksi joutua ottamaan yhteyttä lastensuojeluviranomaisiin.³⁷

Eryteisesti joustavan perusopetuksen maa-hanmuuttajaoppilaiden vanhemmat tulisi saada osallistumaan toiminnan suunnitteluun kulttuurierojen vuoksi. Aktiivinen osallistuminen

saattaa auttaa sekä nuorta että vanhempia itseään niin ympäröivän yhteiskunnan kuin opetuskäytäntöjenkin ymmärtämisessä.

7.2 Ohjauksen järjestäminen joustavassa perusopetuksessa

Perusopetuslain (L 628/1998) mukaan oppilaalla on oikeus saada riittävästi tarvitsemaansa henkilökohtaista ja muuta ohjausta. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilaanohjauksen tehtävänä on tukea oppilaan kasvua ja kehitystä, opiskelunvalmiuksia ja sosiaalista kypsymistä sekä elämänsuunnittelun kannalta tarpeellisten tietojen ja taitojen kehittymistä. Ohjaustoiminta muodostaa koko perusopetuksen kestävä jatkumon, jonka toteutumiseen osallistuvat periaatteessa kaikki opettajat yhteistyössä.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa on määriteltävä ohjaustoiminnan periaatteet ja työnjako eri toimijoiden kesken. Siinä kuvataan myös yhteistyö paikallisen työelämän kanssa. Nivelvaiheissa oppilaan siirtymistä tuetaan kouluasteiden ja oppilaitosten rajat ylittävällä yhteistyöllä perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitosten opinto-ohjaajien sekä opettajien kesken.³⁸ Ohjauksen työmuotoja perusopetuksessa ovat henkilökohtainen ohjaus, pienryhmäohjaus, luokkatunnit ja työelämään tutustuminen.

Joustavassa perusopetuksessa oppilaanohjaus on erityisen tärkeää. Ohjaus niveltyy kiinteästi muuhun toimintaan. Normaalia pienempi ryhmä sinänsä mahdollistaa hyvän oppilaantuntemuksen. Ryhmän ohjaukseen ja ryhmäytymiseen panostetaan myös vahvasti tavoitteena saada ryhmästä niin toimiva, että siitä muodostuu oppilasta tukeva tekijä. Erilaiset joustavat toimintamuodot, kuten leirikoulut, antavat runsaasti mahdollisuuksia ja luontevia tilanteita ohjaukseen sekä ryhmässä että yksilöllisesti. Uranvalinnan tukemiseksi ja kokemusten saamiseksi eri koulutus- ja ammattialoilta voidaan

³⁶ Lastensuojelulaki (683/1983) 40 §.

³⁸ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 21 ja 256.

oppilaille järjestää myös tutustumistilaisuuksia tai opiskelujaksoja tai koulutuskokeilua ammatillisissa oppilaitoksissa. Työpaikkajaksot jo sinänsä toimivat keinona tutustua eri ammatteihin.

Ohjauksen työnjako joustavassa perusopetuksessa

Oppilaanohjauksen työnjako joustavassa perusopetuksessa voi poiketa tavanomaisesta. Käytännössä ohjauksesta huolehtivat pääosin *opettaja* ja *nuorisotyöntekijä*; heillähän on läheisin suhde oppilaaseen. Pienessä ryhmässä ohjaus voidaan niveltää luontevasti luokka- tai työpaikkatilanteisiin. Opettajan työparina luokassa toimiva *nuorisotyöntekijä* tai sosiaalityöntekijä osallistuu erityisesti oppilaan psykososiaaliseen ohjaukseen, johon hänellä onkin oman ammattitaitonsa tuomaa osaamista. Koska luokassa toimii kaksi henkilöä, voi kumpi tahansa tarvittaessa irrottautua luokkatilanteesta myös henkilökohtaiseen ohjaukseen. Joustavassa perusopetuksessa erityisesti psykososiaalinen eli kasvun ja kehityksen ohjaus voidaan integroida muuhun kasvatukseen ja opetukseen luokkatilanteissa, leirikouluissa jne.

Työpaikalla tapahtuvasta työtehtävien ohjauksesta vastaavat pääosin *työpaikkaohjaajat*. Opettaja ja nuorisotyöntekijä vastaavat yhdessä työpaikkajaksoista ja ohjauksen järjestämisestä niillä. Työpaikkajaksojen aikana on mahdollista kiinnittää huomiota myös uranvalinnan kysymyksiin.

Oppilaanohjaajan tehtävä joustavassa perusopetuksessa on kahtalainen. Toisaalta oppilaanohjaaja voi osallistua ohjaukseen luokan opettajan ja nuorisotyöntekijän kanssa. Toisaalta hän voi toimia ohjauksen asiantuntijana ja eräänlaisena konsulttina, joka asiantuntemuksellaan tukee opettajaa ja nuorisotyöntekijää näiden antamassa ohjauksessa.

Joustavassa perusopetuksessa tulisi suun-

nitella etukäteen myös ohjaus perusopetuksen tai toisen asteen nivelvaiheissa ja sopia sitä koskevasta yhteistyöstä muiden oppilaitosten kanssa. Sen tarkoituksena on ehkäistä oppilaan jäämistä pois jatkokoulutuksesta ja helpottaa alkutaipaletta uudessa koulumuodossa.

Ohjaus ja sitä koskeva työnjako voidaan joustavassa perusopetuksessa sopia monella tavalla. Työn- ja vastuiden jako kirjataan opetussuunnitelmaan.

7.3 Tukiopetus

Tukiopetus on eriyttämisen muoto, jolle on ominaista yksilöllinen ohjaus ja ajankäyttö sekä yksilölliset tehtävät. Tukiopetus tulee aloittaa heti, kun oppimisvaikeudet on havaittu, jotta oppilas ei jäisi pysyvästi jälkeen opinnoissaan. Ennen kuin oppilaan menestyminen oppiaineessa tai aineryhmässä arvioidaan heikoksi, hänellä tulee olla mahdollisuus osallistua tukiopetukseen.¹ On korostettava, että opinnoissa tilapäisesti jälkeen jääneellä tai muutoin erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on oikeus saada tukiopetusta.

Joustavassa perusopetuksessa tukiopetuksen tehtävä ja tavoitteet eivät poikkea muusta perusopetuksesta. Tukiopetustarpeen varhainen havaitseminen ja tukiopetuksen antaminen heti tarvittaessa ovat joustavassa perusopetuksessa vielä tavallistakin olennaisempia asioita, koska vaarana on muutoinkin oppilaiden koulunkäynnin keskeytyminen tai koulumotivaation heikkeneminen epäonnistumisen kokemusten tai heikkojen oppimistulosten vuoksi. Joustavassa perusopetuksessa tukiopetusta saatetaan tarvita runsaasti myös oppilaan aikaisemman kouluhistorian vuoksi syntyneiden puutteiden ja tiedollisten aukkojen vuoksi. Näiden havaitseminen ja niihin puuttuminen parantaa myös oppilaan jatko-opiskeluvalmiuksia ja saattaa siten edistää nivelvaiheen sujuvuutta.

¹ Perusopetuslaki (628/1998) 16 §. Opetussuunnitelman perusteet 2004, 23.

Toisaalta pieni ryhmäkoko sinänsä mahdollistaa yksilöllisemmän opetuksen ja antaa opettajalle aikaa paneutua yksittäisten oppilaiden tukemiseen.

7.4 Oppilashuolto ja moniammatillinen yhteistyö

Opetussuunnitelman perusteissa oppilashuollolla tarkoitetaan huolehtimista lapsen ja nuoren oppimisen perusedellytyksistä, fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista. Oppilashuollosta säädetään perusopetuslaissa sekä kansanterveyslaissa ja lastensuojelulaisissa.¹ Myös opetussuunnitelman perusteissa on määräyksiä oppilashuollosta. Kansanterveyslain säännökset koskevat pääasiassa sellaisia oppilashuollon palveluita, jotka liittyvät kouluterveydenhuoltoon. Lastensuojelulain säännökset puolestaan käsittelevät lasten (alle 18-vuotiaiden) kasvuolojen kehittämistä ja kasvatuksen tukemista, ja siihen perustuvat koulukuraattori- ja koulupsykologitoiminta. Opetussuunnitelman perusteisiin sisältyy yhteistyövelvoite, jonka mukaan kunnan opetustoimen ja terveys- ja sosiaalitoimen viranomaisten on toimittava yhteistyössä opetussuunnitelman laatimisessa. Oppilashuoltolainsäädäntöä ollaan parhaillaan uudistamassa.³⁸

Opetussuunnitelman perusteiden edellyttämä oppilashuollon suunnitelma määrittelee oppilashuollon keskeiset tavoitteet ja sisällöt. Tavoitteena on luoda turvallinen oppimis- ja kouluympäristö, suojata mielenterveyttä, ehkäistä syrjäytymistä ja edistää kouluyhteisön hyvinvointia ja oppilaiden tasapainoista kasvua ja kehitystä. Oppilashuolto sisältää yhteisöllisiä, koko kouluun kohdistuvia opiskeluympäristön hyvinvointia tukevia toimenpiteitä, vaikkapa osallisuuden lisäämistä.³⁹ Tarvittaessa oppilashuollon toimenpiteet voivat olla yksilöllistä, yksittäiselle oppilaalle tarjottavaa yksilöllistä tukea.

Opetussuunnitelman perusteissa korostetaan oppilashuollon moniammatillista luonnetta, ongelmien ennaltaehkäisyä ja varhaista havaitsemista. Moniammatillisuus ilmenee muun muassa siinä, että oppilashuoltoryhmiin kuuluu eri alojen asiantuntijoita, jotka tuovat ryhmään erilaisia näkökulmia ja monipuolista osaamista. Huolenpito oppilaasta ja vastuu oppilaiden hyvinvoinnista kuuluu kaikille kouluyhteisössä työskenteleville aikuisille ja myös muille oppilashuoltopalveluista vastaaville viranomaisille.

Joustavassa perusopetuksessa voidaan puhua *tehostetusta oppilashuollosta*. JOPO-oppilaat tarvitsevat usein tavallista enemmän, monipuolisempaa ja yksilöllisempää tukea opiskelussaan ja koulunkäynnissään. Oppilashuollossa näihin haasteisiin on valmistauduttava ennakoita. Myös vanhempien tuen tarve saattaa olla tavallista suurempaa, johon myös koulussa on ennakoita valmistauduttava.

Tärkeimmät oppilashuoltoon liittyvät työmuodot joustavassa perusopetuksessa ovat *oppilashuoltoryhmän* tehostettu toiminta ja opettajan työparina työskentelevä *nuorisotyöntekijä* tai vastaava.

Oppilashuoltoryhmä

Joustava perusopetus kuuluu koulun oppilashuollon kokonaisuuteen. Oppilashuoltotyötä ohjaavat luottamuksellisuus, lapsen, nuoren ja heidän huoltajiensa kunnioittaminen sekä eri osapuolien tietojensaantia ja salassapitoa koskevat säädökset. Oppilashuoltotyötä voidaan koordinoita ja kehittää moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä.

Oppilashuoltoryhmä voi olla koko koulun yhteinen tai koottu erikseen joustavaa perusopetusta varten. Jälkimmäinen tapa voi olla perusteltu, jos joustavan perusopetuksen ryhmässä on sellaista tehostetun oppilashuollon tarvetta, että se vie liikaa huomiota koulun muulta op-

¹ Perusopetuslaki (628/1998) 31 a § ja 15 §; kansanterveyslaki (66/1972) 14 §; lastensuojelulaki (683/1983) 7 §.

pilashuolloilta. Koulutuksen järjestäjä päättää tästä oppilashuollon organisoimisesta hyväksymässään opetussuunnitelmassa.

Joustavassa perusopetuksessa oppilashuolto on nähtävä pikemminkin jatkuvana oppilaan tukiprosessina kuin yksittäisinä tilannekohtaisina puuttumisina. Oppilashuolto käynnistyy jo oppilasvalinnan vaiheessa, jolloin oppilashuoltoryhmä voi perehtyä oppilaaseen, hänen kouluhistoriaansa ja tilanteeseensa. Oppilashuollossa rakennetaan oppilaalle tukiverkosta, joka toimii koko kouluajan ja jonka tuki jatkuu vielä nivelvaiheessa ja ehkä sen ylikin. Käytännössä oppilashuoltoryhmä seuraa toimintaa taustalla, mutta tarvittaessa puuttuu tilanteisiin. Opettajan ja oppilashuoltoryhmän yhteistyö on kiinteätä, opettaja voi tuoda oppilashuoltoryhmään asiat varhaisessa vaiheessa oman tuntumansa ja näkemyksensä perusteella. Oppilashuoltoryhmä voi näin toimia opettajan tautukena luokan ongelmassa.

Oppilashuollon tukiverkosta voidaan rakentaa joustavan perusopetuksen oppilaille myös normaalin kouluopetuksen ohella kutsumalla kolmannen sektorin järjestöjen edustajia, poliisin, päihdeyksikön tai terveydenhuollon henkilöitä pitämään asiantuntijaesityksiä. Tarkoituksena on tietopuolisen osion ohella tutustuttaa oppilaita ao. tahojen edustajiin, tehdä paikkakunnan tukitoimintaa tutuksi mahdollista myöhempää tarvetta varten ja madaltaa kynnystä palvelujen käyttöön. Samalla kun poliisi antaa liikennetietoa tai kertoo nuorille tärkeistä ikärajoista luodaan myös luottamuksellisia suhteita oppilaiden ja viranomaisten välille.

7.5 Nuorisotyöntekijä opettajan työparina

Joustavassa perusopetuksessa edellytetään, että nuorisotoimi tai sosiaalityö osoittaa nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän ryhmän toimintaa varten. Nuorisotyöntekijä on läsnä luokkatilanteissa ja ryhmän muussa toiminnassa. Hän on jatkuvasti oppilaiden käytettävissä

ja pystyy normaalin koulutyön yhteydessä havaitsemaan mahdolliset ongelmatilanteet, antamaan yksilöllistä tukea, käymään keskusteluja oppilaiden kanssa ja toisaalta kiinnittämään huomiota myös koko luokkayhteisön toimintaan häiriötilanteissa. Opettaja puolestaan pystyy näin keskittymään opetukseen. Nuorisotyöntekijä ei siis toimi opettajana, vaan hänen vastuualueenaan on ryhmätoiminnan tukeminen sekä oppilaiden yksilöllinen ohjaus ja tuki.

Eri paikkakunnilla ja luokkayhteisöissä nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän toimenkuva voi muotoutua jossain määrin eri tavoin riippuen esimerkiksi henkilöiden koulutuksesta, osaamisesta jne. Olennaista on, että opettaja ja nuorisotyöntekijä muodostavat tiimin, jonka toiminta on saumatonta ja tukee oppilaan opiskelua sekä henkilökohtaista kasvua ja kehitystä. Koska nuorisotoimen osallistuminen tässä määrin koulun toimintaan on uutta, esitetään seuraavassa taulukossa yhden nuorisotyöntekijän toimenkuva.

Taulukko 11. Esimerkki nuorisotyöntekijän tehtävistä ja toimenkuvasta joustavassa perusopetuksessa.

- Yksilöllinen tuki: nuoren ja ohjaajan väliset keskustelut, fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen.
- Työpaikkaopiskelun järjestelyt: työpaikkaverkoston ylläpito, työpaikkaopiskelun seuranta ja arviointi yhdessä opettajan kanssa.
- Yhteistyö nuoren ja hänen vanhempansa kanssa nuoren asioissa sekä vanhempainryhmän suunnittelu- ja vetovastuu.
- Osallistuminen koulun toimintaan: oppilashuolto, oppilasvalinta, yhteistyö koulun muiden toimijoiden kanssa.
- Toimiminen osana nuoren muuta tukiverkosta.
- Nuorisotoimen sekä muiden virastojen ja kolmannen sektorin nuorille tarjoamien palvelujen tunteminen ja nuorien ohjaaminen niiden käyttöön.
- Uranvalinnanohjaus- ja ammatinvalintakeskustelut.
- Jälkiseuranta; yhteishaun tulokset ja jatko-opiskelupaikkojen saaminen, yhteistyö toisen asteen oppilaitosten kanssa, nuoren tukeminen tarvittaessa nivelvaiheessa.
- Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa: nuorisotoimi, koulutoimi, sosiaalitoimi jne.
- Leirit ja opintokäynnit; vetäminen ja ohjaus yhdessä opettajan kanssa.

8 Oppilaiden valinta joustavaan perusopetukseen

JOPO-ryhmään ei jouduta – sinne päästään!

Joustavassa perusopetuksessa on eri tavoin pyritty parantamaan oppilaan heikkoa koulumotivaatiota. Siksi käytäntönä on useimmiten ollut, että oppilasta ei siirretä tai sijoiteta joustavaan perusopetukseen, vaan hän voi hakea sinne itse. Joustavan perusopetuksen ryhmä ei siis ole paikka, jonne otetaan talteen ne oppilaat, joiden opiskelu tavanomaisessa yleisopetuksen ryhmässä ei suju. Ryhmään tuleminen on oppilaalta ja hänen huoltajaltaan aktiivinen ja haluttu päätös.

Tässä luvussa käsitellään seuraavia asioita:

- Kenelle joustava perusopetus sopii ja ketkä siitä hyötyvät
- Joustavasta perusopetuksesta tiedottaminen
- Oppilaiden valintaprosessi joustavaan perusopetukseen
- Yhteistyö kotien kanssa oppilaiden valinnassa.

8.1 Oppilasvalinnan edellytyksiä ja kriteereitä

Oppilasvalinnan edellytyksiä voidaan kuvata seuraavasti: Joustavassa perusopetuksessa oppilaat opiskelevat pääsääntöisesti yleisopetuksen opetussuunnitelman mukaan. Eroavuuksia tavanomaiseen opiskeluun on työmuodoissa ja opetusmenetelmissä, jotka valitaan ja sovelletaan oppilaiden yksilöllisten tarpeiden mukaan. Joustava perusopetus on siis tapa järjestää yleisopetusta yksilöllisemmin työmuodoin. Myös opetusryhmä on tavallista pienempi yksilöllisten järjestelyjen vuoksi. Tarkoitus on, että samanlaisia työmuotoja voidaan soveltaa missä tahansa perusopetuksessa muutoinkin. Joustavaan perusopetukseen voidaan integroida oppilaita, joilla on yksilöllistettyjä oppimääriä ja erityisoppilaan status.

Ketkä sitten hyötyvät joustavasta perusopetuksesta? Seuraavassa on esitetty joustavan perusopetuksen oppilasvalinnan kriteereitä:

- Oppilaalla on vaara jäädä vaille perusopetuksen päättötodistusta tai hänen koulunkäyntinsä ei suju perinteisellä mallilla.
- Oppilaalla on mahdollisuus hyötyä työpainotteisuudesta ja toiminnallisista työtavoista.
- Oppilas on riittävän aktiivinen ja pystyy jossain määrin itsenäiseen työskentelyyn, mikä on tarpeen erityisesti työpaikkaopiskelussa.
- Oppilas on riittävän motivoitunut ja sitoutunut aloittamaan opiskelun joustavan perusopetuksen ryhmässä.
- Oppilaat voivat tulla vuosiluokilta 7–9.
- Oppilaita voi olla myös lisäluokalta (10. lk.).
- Myös oppilaan perhe on sitoutunut asiaan.

Maahanmuuttajataustaisilla oppilaille kriteerinä voi lisäksi olla esimerkiksi seuraavat:

- Oppilaalla on riittävä kielitaito.
- Oppilaalla on vähäinen koulutustausta.

- Oppilaalla on omasta kotimaastaan aikaisempaa työkokemusta, jota voidaan hyödyntää opetuksessa.

Koulutuksen järjestäjä vahvistaa opetussuunnitelmassa oppilasvalinnassa käytettävät kriteerit. Niiden kirjaaminen opetussuunnitelmaan on tarpeen oppilaan oikeusturvan vuoksi, ja se myös selkeyttää koulujen oppilashuoltoryhmien työtä oppilaita valittaessa. Kriteerejä tarvitaan sellaisia tilanteita varten, joissa joustavan perusopetuksen ryhmään on hakemassa enemmän oppilaita kuin voidaan ottaa. Silloin joudutaan pohtimaan muun muassa sitä, ketkä oppilaat hyötyvät joustavan perusopetuksen toimintamalleista. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on esimerkkejä opetuksen järjestäjien oppilasvalinnalle vahvistamista perusteista.

8.2 Valintaprosessi

Toiminnasta tiedottaminen

Joustavan perusopetuksen alkamisesta on kunnissa tiedotettu yleisesti jo vuodenvaihteen jälkeen, mutta myös yksityiskohtaisempaa tietoa tarvitaan. Tiedotusmateriaalissa on kuvattava joustavaa perusopetusta ja sen erityispiirteitä, jotta oppilaat ja vanhemmat sekä koulujen henkilöstö saavat käsityksen uudesta toimintamuodosta ja sen perusteista. Kohdeyryminä tiedottamisessa ovat koulut, opettajat, oppilaat ja vanhemmat. Maahanmuuttajaoppilaille tarvitaan omakielisiä tai englanninkielisiä esitteitä. Esimerkkejä on kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä.

Koulut ovat tiedottaneet yleisesti joustavasta perusopetuksesta esimerkiksi vanhempainiltoissa tai reppupostina yleiskirjeellä. Oppilaiden ja huoltajien tiedottamisessa tarvittaneen toimintaa kuvaavia esitteitä, joissa selvitetään myös oppilaiden valintaa ja ryhmään hakeutumista.

Koulujen oppilashuoltoryhmien jäsenet, ku-

raattorit, oppilaanohjaajat ja/tai luokanvalvojat ottavat yhteyttä niihin perheisiin, joiden lasten he arvelevat hyötyvän joustavasta perusopetuksesta. Silloin on ollut mahdollisuus kuvata toimintaa yksityiskohtaisemmin ja vastata vanhempien kysymyksiin.

Useissa kunnissa ja kouluissa lähetetään JOPO-tiedotteita myös sidosryhmille, kuten seurakunnalle, vanhempainyhdistykselle, yrittäjäyhdistykselle tai muille alueen toimijoille.

Toinen keskeinen kohderyhmä joustavasta perusopetuksesta tiedottamisessa ovat koulut ja opettajat. Koska kysymyksessä on uusi toimintamuoto, saattaa se herättää opettajissa kysymyksiä muun muassa tavoitteista, työpaikkaopiskelusta jne. Joustavan perusopetuksen ryhmän toiminnan edellytyksenä on, että se pystyy liittymään kouluyhteisöön ja että kouluyhteisö toisaalta ottaa sen osakseen. Tästä tiedottamisesta vastaa koulun rehtori. Varsinkin joustavan perusopetuksen käynnistysvaiheessa ryhmän työparin eli opettajan ja nuorisotyöntekijän läsnäolo opettajainkokouksissa antaa mahdollisuuden perehtyä uusiin toimintamuotoihin perusteellisesti.

Oppilashuoltoryhmät oppilasvalinnassa

Oppilaiden valinnassa oppilashuoltoryhmät ovat keskeisessä asemassa. Niiden tiedossa ovat mahdolliset koulupudokkaat tai oppilaat, joilla on ollut poissaoloja ja joiden koulunkäynti on ollut epäsäännöllistä. Paikkoja joustavassa perusopetuksessa on rajatusti, jolloin joudutaan tarkoin pohtimaan, kenelle uutta toimintamuotoa edes ehdotetaan. Kunnan eri koulujen oppilashuoltoryhmät kokoontuvat keväällä selvittämään asiaa. Ne päättävät myös valintamenettelyn yksityiskohdista ja hakuajasta. Jos kunnassa on useita kouluja, voidaan valinta keskittää yhteen kouluun. Toinen vaihtoehto on, että kukin koulu esittää omat ehdokkaansa ryhmään. Varsinkin valintakriteerien tasapuolisuuden vuoksi keskitetty valinta saattaa olla

oikeudenmukaisempi menettely. Oppilashuoltoryhmien jäseniä osallistuu myös hakumenettelyyn. Haku aikaan ryhmään on yleensä keväällä, maaliskuuhuhtikuussa. Oppilasvalintaprosessia on kuvattu tarkemmin kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä.

Haastattelut

Kaikki joustavaan perusopetukseen tulevat oppilaat haastatellaan. Haastatteluun oppilaat valitaan esimerkiksi oppilashuoltoryhmän suosituksesta ja/tai oppilaan oman hakemuksen perusteella. Haastatteluun varataan yleensä aikaa ainakin tunti. Monissa kouluissa oppilaan huoltaja on mukana haastattelussa. Haastattelijana toimii ryhmän tiimi eli opettaja, nuorisotyöntekijä ja joskus myös rehtori, jotka myöhemmin vastaavat ryhmän toiminnasta.

Taustatietoina haastattelussa ovat oppilashuoltoryhmien lausunto tai kannanotot siitä, miten oppilas voi hyötyä joustavasta perusopetuksesta ja miten toimintamalli voisi sopia hänen tilanteeseensa. Haastattelua voi edeltää esimerkiksi haastateltavan oppilaan ja mahdollisesti myös huoltajan tutustumiskäynti joustavan perusopetuksen ryhmään, jolloin haastattelutavat tietävät jo paremmin, millaisesta toimintamallista on kysymys.

Haastattelun tavoitteena on ennakoida ja pyrkiä varmistumaan siitä, sopiiko oppilas joustavan perusopetuksen ryhmään, miten hän suhtautuu sen työmuotoihin ja -menetelmiin ja miten hän pystyy sitoutumaan ryhmän toimintaan. Samalla pyritään selvittämään nuoren motivaatiota, kiinnostuksen kohteita ja ryhmään sopeutumista. Yhtenä valintaperusteena on, että nuori pääsee ryhmään vain, jos hän itse haluaa aloittaa opiskelun siinä. Opettajan, huoltajan tai jonkun muun toive tai suositus ei yksin riitä.

Oppilaiden valinnassa joudutaan myös pohtimaan paitsi ryhmään otettavia oppilaita yksilöinä, myös sitä, miten he mahdollisesti toimivat ryhmän jäseninä. Joustava perusopetus on

tarkoitettu sekä tytöille että pojille. Käytäntö on osoittanut, että valintatilanteessa ei kannata muodostaa sellaista ryhmää, jossa on vain yksi jommankumman sukupuolen edustaja.

Vaikka joustavaan perusopetukseen on mahdollista ottaa oppilaita perusopetuksen vuosiluokilta 7–9 ja lisäopetuksesta, on ryhmän rakenteen ja toimivuuden vuoksi tarpeen pohtia, valitaanko oppilaita neljältä eri vuosiluokalta vai keskitytäänkö valitsemaan vain vuosiluokille 8 ja 9 tulevia oppilaita.

Oppilasvalinnan käytäntöjä kehitettäessä on myös päätettävä siitä, miten ja milloin ryhmässä vapaaksi tulevia paikkoja täytetään. Oppilashuoltoryhmällä ja ryhmän opetustiimillä tulee olla asiasta yhteinen käsitys siirtojen onnistumisen vuoksi. Hakumenettelyt voivat silloin poiketa yleisestä. Myös siihen tulee varautua, miten ryhmäytyminen uudessa kokoonpanossa hoidetaan.

Valinnasta tiedottaminen

Oppilaalle pyritään ilmoittamaan mahdollisimman nopeasti JOPO-ryhmään valinnasta. Mitä pidempi aika nuorelle jää valmistautumiseen, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä yleensä on sitoutua ryhmän toimintaan.

Oppilasvalinnasta tiedotetaan kirjallisesti, ja kotiin lähetettävässä kirjeessä on hyvä olla lyhyt, oppilasvalintakriteereihin perustuva perustelu päätöksestä. Kirjeessä kerrotaan myös, mitä JOPO-ryhmän oppilaan tulee tehdä ennen koulun alkamista, kuten oppilaspaikan varmistaminen ja yhteydenotto tulevaan opettajaan tai nuorisotyöntekijään ennen kevätlukukauden päättymistä. Lisäksi oppilaan kotiin voidaan lähettää ryhmän opettajan ja/tai nuorisotyöntekijän yhteystiedot siltä varalta, että kesän aikana huoltajalla tai oppilaalla tulee tarve ottaa yhteyttä.

Yhteydenpito kodin ja koulun välillä

Joustavan perusopetuksen toiminnasta tiedottaminen, haastattelut, oppilasvalinnat ja aktiivinen yhteydenpito oppilaan kotiin antavat mahdollisuuden rakentaa jo alusta lähtien sellaista koulun toimintakulttuuria, jossa koulusta otetaan yhteyttä kotiin ja kodista voidaan ottaa luontevasti yhteyttä kouluun. Joustavassa perusopetuksessa toiminnan tavoitteena on myös tukea vanhempia.

Esimerkkejä oppilasvalinnasta

Espoon Koulumäen koulussa pyydetään kaupungin opetustoimen oppilashuoltoryhmiltä ehdotukset niistä oppilaista, joille joustava perusopetus saattaisi sopia. Kevättalvella oppilaat ja heidän huoltajansa kutsutaan tutustumaan JOPO-ryhmän toimintaan. Samalla haastatellaan sekä oppilas että hänen huoltajansa. Tämän jälkeen oppilaalle annetaan aikaa vielä pohtia asiaa. Toinen haastattelu oppilaalle pidetään ns. harkintajakson jälkeen. Koulumäen koulun toimintamallissa vanhempainiltoja järjestetään erityisesti huoltajien sitoutumisen lisäämiseksi sekä oppimissuunnitelman tai HOJKSin laatimisen ja jatko-opintosuunnittelun yhteydessä.

Tampereella Tesoman koulussa oppilaan ja hänen huoltajansa haastatteluissa läsnä ovat ne, jotka tulevat työskentelemään oppilaan kanssa jatkossa, tavallisimmin ryhmän opettaja, nuorisotyöntekijä ja rehtori. Tesoman joustavan perusopetuksen ryhmään haastatellaan nuori myös ilman huoltajaa siitä syystä, että nuorella on mahdollisuus kertoa myös niistä asioista, joista hän ei välttämättä halua tai voi kertoa huoltajan kuullen. Joissakin tilanteissa huoltaja ei ole suostunut tulemaankaan haastatteluun.

Maahanmuuttajien oppilasvalinnassa vaaditaan paljon aikaa tiedottamiseen, koska maahanmuuttajataustaiset huoltajat eivät välttämättä aina koe, että työpainotteisuus on heidän lapsensa koulutuksessa etu. Työpaikkajaksoja saatetaan pitää poissulkevana vaihtoehtona koulutyölle, ja maahanmuuttajataustaisten oppilaiden vanhemmat ovat halunneet varmistaa useaan otteeseen, että joustavan perusopetuksen toimintamallissa oppilas saa oikean tai samanarvoisen päättötodistuksen kuin muutkin peruskoulun oppilaat.

Jyväskylän Huhtaharjun koulun maahanmuuttajataustaisille nuorille suunnatussa joustavassa perusopetuksessa on mahdollisuus hyödyntää esimerkiksi sitä, että nuorella saattaa olla entisestä kotimaastaan jo vuosien työkokemus esimerkiksi suutarina, leipurina tai räätälinä. Jyväskylän kaupunki on laatinut JOPO-ryhmän toiminnasta tiedotteita esimerkiksi kurdin ja persian kielillä, koska näitä kieliä puhuvia maahanmuuttajaoppilaita on paljon yhteisessä koulussa. Liitteenä CD-ROMilla.

9 Oppilaan saattaminen nivelvaiheiden yli

9.1 Koulutuksen nivelvaiheet

Perusopetukseen sisältyy siirtymävaiheita, joissa joillakin oppilailla on tavallista suurempi vaara menettää otteensa koulunkäyntiin tai jopa pudota pois koulutuksesta. Yksi nivelvaiheista ajoittuu *kuudennen ja seitsemännen luokan taitteeseen*, jolloin oppilas siirtyy pääosin luokanopettajan opetuksesta pääosin aineenopetukseen. Toinen, ehkä koulutuksen tärkein ja herkin nivelvaihe on *siirtyminen perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen*, joko lukioon tai ammatilliseen koulutukseen.

Nivelkohtia ei voida ajatella jyrkkinä tai tarkkarajaisina koulutuksen taitekohtina, vaan pikemminkin *pitkinä vaiheina*, joissa oppilasta asteittain valmennetaan tuleviin muutoksiin opiskelussa. Nivelvaiheet edellyttävät hyvää yhteistyötä osapuolten välillä. Alaluokilla valmennetaan oppilasta yläluokille siirtymiseen ja yläluokilla vastaavasti rakennetaan alaluokilla tehdylle työlle ja tuetaan oppilasta aineopiskelujärjestelmän tuomissa muutoksissa. Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen siirryttäessä tarvitaan vas-

taavasti toimivaa yhteistyötä peruskoulun ja lukioiden sekä ammatillisten oppilaitosten kanssa.

Siirtymävaiheita voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta. *Yksilön eli oppilaan näkökulmasta* on arvioitava, saako oppilas riittävästi tietoa ja tukea siirtymävaiheissa muun muassa niissä tehtäviä valintoja varten. Peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen siirtymävaiheessa voidaan kysyä lisäksi, miten hyvin oppilaan jatkosuunnitelmat ovat selkiytyneet.

Koulun näkökulmasta kysymykset kuuluvat, miten hyvin opiskelijaa pystytään tukemaan siirtymisessä ja miten koulu toiminnan järjestää sekä vielä missä määrin kodit ja vanhemmat saadaan mukaan pohtimaan siirtymävaiheiden kysymyksiä ja löytämään realistisia jatkovaihtoehtoja.

Erityisesti peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen siirtymävaiheessa korostuu myös *koulujärjestelmän näkökulma*: miten kitkatta siirtyminen toteutuu vai putoaako oppilas pois koulutuksen piiristä, jolloin vaarana on syrjäytyminen koulutuksesta ja sen seurauksena usein myös työelämästä.

Seuraavassa käsitellään selvitysten perusteella kumpaankin nivelvaiheeseen liittyviä kysymyksiä sekä yleisesti että erityisesti joustavan perusopetuksen kannalta. Tarkastellaan, miten niitä on kouluissa pyritty ratkaisemaan ja pohditaan, millaisin toimenpitein nivelvaiheiden toimuutta voitaisiin parantaa.

9.2 Alaluokilta yläluokille

Aikaisemmin tämä nivelvaihe oli selkeästi alaja yläasteen taitekohta. Viimeisimmässä yhteisnäiseen perusopetukseen tähtäävässä opetussuunnitelmauudistuksessa eri oppiaineiden nivelkohdat ajoittuvat eri vuosiluokille. Suuri osa oppilaista joutuu kuitenkin tässä vaiheessa vaihtamaan koulua, koska peruskoulun alaluokat ja yläluokat ovat vielä usein eri tiloissa. Oppilaan koulumatka ja siihen käytettävä aika voi pidentyä ja koulukuljetukset muuttua. Yläluokilla myös valinnaisuus lisääntyy.

Alaluokilta yläluokille: siirtymävaiheen ongelmia

Tutkimuksissa on viitteitä siitä, että alaluokilta yläluokille siirryttäessä innostus koulunkäyntiin hiipuu jonkin verran.⁴⁰ Pojat viihtyvät yläluokilla huonommin kuin tytöt. Huono viihtyminen koulussa liittyy koulukielteisyyteen.⁴¹ Siirtymävaiheeseen ajoittuu nuorilla myös murrosiän alkuvaihe. Ala- ja yläkoulujen rehtoreiden arvioiden mukaan 5–7 % oppilaista, tai joissakin arvioissa jopa 30 prosenttia, ei tässä vaiheessa ole riittävän kypsiä siirtymään yläkoulun opintoihin.⁴²

Alaluokilta yläluokille siirtymiseen liittyviä muutoksia on tarkasteltu myös terveystekijänä⁴³. Siirtymävaiheeseen liittyy muitakin riskejä, kuten päihde- ja tupakointiongelmat, joiden vuoksi on usein kehitetty myös koulun ulkopuolisten toimijoiden tukiverkostoja.⁴⁴

Oppilaan näkökulmasta keskeisiä siirtymävaiheen muutoksia on, että kaveripiiri, oma luokkayhteisö ja sen sosiaaliset rakenteet muuttuvat. Suurin muutos oppilaan kannalta on ehkä kuitenkin se, että opetusta antavat nyt useat aineenopettajat yhden luokanopettajan sijasta. Oppilaantuntemus on yläluokkien opettajilla usein vähäisempää kuin luokanopettajilla, opettajat tapaavat oppilaansa usein vain muutamalla oppitunnilla viikossa. Tämä saattaa johtaa siihen, että oppilaan vaikeuksia ei huomata niin helposti kuin alaluokilla, jolloin luokanopettaja pystyi seuraamaan oppilaan kehitystä ja toimintaa tavatessaan tämän päivittäin. Yläluokilla myös opetuksen oppiainekeskeisyys alkaa korostua alaluokkia enemmän. Viime vuosina onkin ryhdytty kiinnittämään opettajien taitoihin tunnistaa oppilaan ongelmat mahdollisimman varhain.⁴⁵

Alaluokilta yläluokille: siirtymävaiheen toimenpiteitä

Onnistuneen alaluokilta yläluokille siirtymisen kannalta olennaista on, miten oppilaita perehdytetään yläluokkien kouluihin ja oppilaille uusiin opetusjärjestelyihin. Siirtymisvaiheen toimenpiteitä on selvitetty muun muassa oppilaanohjauksen arvioinnissa ja kehittämishankkeissa ^{46 47}. Uusia hyviä käytäntöjä ovat muun muassa tiedonsiirtopalaverit, tutustumiskäynnit, opettajien oppilaantuntemuksen kehittäminen heti seitsemännän luokan alussa, erilaiset oppilaiden vastaanottotapahtumat, leirit jne. Ennestään tuttuja ovat vanhempainillat, -vartit jne. Tosin opinto-ohjauksen hankkeessa tode-

taan toisaalta, että kaikki opettajat eivät osallistu riittävästi ohjauksen antamiseen. ⁴⁸

Valtaosa oppilaista siirtyykin alaluokilta ylemmille sujuvasti. Silti kouluissa on otettava huomioon se osa oppilaista, joilla vaikeuksia esiintyy. Jotta ongelmat pystyttäisiin havaitsemaan nopeasti ja ehkäisemään niiden syntymistä, tarvitaan koko kouluyhteisön toimia. Kouluissa on rakennettava turvaverkkoa apua tarvitsevien oppilaiden varalta. Turvaverkko muodostuu jo siitä, jos koulussa on otettu käyttöön varhaiseen puuttumiseen perustuvia toimintamuotoja.

Taulukko 12. Siirtymävaiheen tehtävät alaluokilta yläluokille siirryttäessä. Kooste.

Koulutusvaihe	Toimenpiteet
Alakoulu	<p>Perehdyttäminen yläluokkien toimintaan</p> <ul style="list-style-type: none"> - tutustuminen opiskelutiloihin, vierailukäynnit - opettajien tapaaminen - aineenopiskelujärjestelmään tutustuminen - oppilaanohjaajan tapaaminen <p>Yhteistyö vanhempien kanssa</p> <ul style="list-style-type: none"> - yläkouluun perehdyttävät vanhempainillat ja vanhempien tutustumiskäynti yläkoulun tiloihin
Yläkoulu	<p>Koulutyön laiminlyöntiin liittyvät kysymykset</p> <ul style="list-style-type: none"> - poissaolojen seuraaminen ja niihin puuttuminen heti, ensimmäisestä päivästä lukien - myöhästelyyn puuttuminen - koulutehtävien laiminlyöntiin puuttuminen jokaisella tunnilla <p>Oppimisvaikeudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - aktiivinen oppimisvaikeuksien seuranta ja ohjauksen järjestäminen - tukiopetus, erityisopetus <p>Yhteistyö vanhempien kanssa</p> <ul style="list-style-type: none"> - yhteistyö vanhempien kanssa em. asioista, ilmoittaminen kotiin ja keskustelut vanhempien kanssa - keskustelut ja sopiminen oppilaan kanssa koulutyön säännöllisyydestä <p>Muu tuki</p> <ul style="list-style-type: none"> - luokanvalvoja- tai ryhmänohjaajatoiminnan vastuuttaminen oppilaiden aktiiviseen seuraamiseen - kiusaamisen ehkäisy - tehostettu oppilaanohjaus - tehostettu oppilashuoltoryhmän toiminta - terveydenhoitajan säännölliset vastaanottoajat koulun tiloissa - yhteistyö paikkakunnan päihde- ja huumetyötä tekevien yksiköiden tai hankkeiden kanssa
Yhteistyökysymykset	<p>Tiedonsiirto</p> <ul style="list-style-type: none"> - luokanopettajat ja oppilaanohjaajat - ala- ja yläkoulun oppilashuoltoryhmien yhteistapaamiset - vaihtokysymysten selvittäminen

Siirtymävaiheen sujumista voidaan edistää pohtimalla toimintojen kokonaisuutta ja turva-verkon rakentamista systemaattisesti:

- Mitä tehdään alaluokilla?
- Mitä tehdään yläluokilla?
- Miten nämä toiminnot sovitetään yhteen? Mil-laista yhteistyötä kouluissa tehdään siirtymävai-heen sujumiseksi?

Näitä kysymyksiä on yritetty jäsentää taulukos-sa 12. Siihen kirjatuiissa toimenpiteissä ei si-nänsä ole kouluille mitään uutta. Jäsennyksen tehtävänä onkin pääasiassa hahmotella niiden toimintojen kokonaisuutta, joista oppilaiden tur-vaverkkoa tai -verkkoja rakennetaan.

Lista on pitkä, mutta itse asiassa siinä mai-nitut asiat merkitsevät enemmän varhaiseen puuttumiseen perustuvan ajattelutavan omak-sumista kuin varsinaista uusien toimintojen käynnistämistä.

Alaluokilta yläluokille joustavassa perusopetuksessa

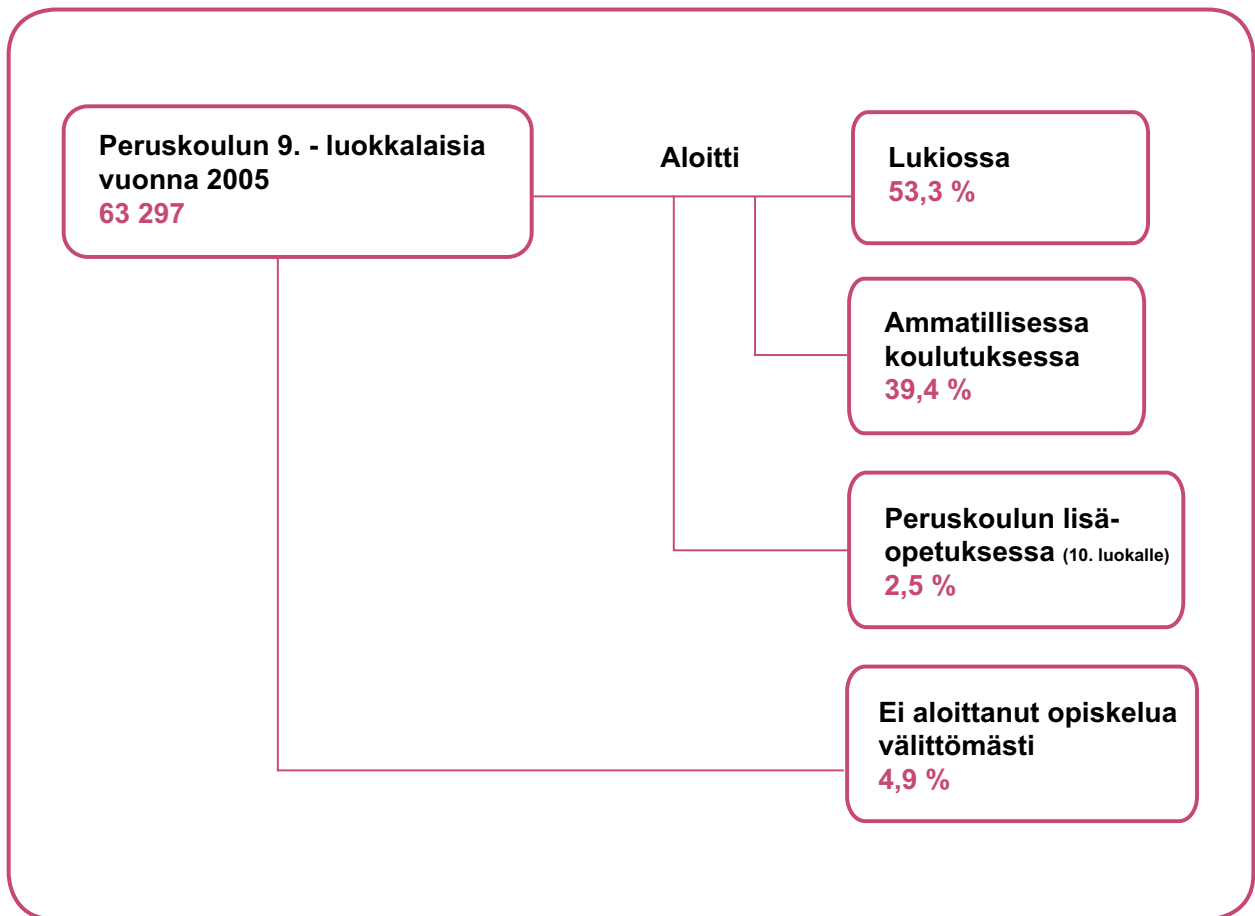
Joustavan perusopetuksen toimintamalli ajoit-tuu yleensä aikaisintaan seitsemännelle, mutta tavallisimmin vasta seuraaville luokille. Yksit-täisten oppilaiden kannalta tilanne kriisiytyy usein seitsemännellä luokalla, ja viimeistään tässä vaiheessa havaitaan ne oppilaat, jotka saattaisivat hyötyä joustavasta perusopetuk-sesta. Monissa kunnissa on tehty huolellista työtä nivelvaiheiden onnistumiseksi ja korostet-tu samalla osapuolten yhteistä vastuuta oppi-laasta tämän siirtyessä koulusta tai kolumuo-dosta toiseen.⁴⁹

9.3 Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen

Perusopetuksen yläluokilla oppilas valmistau-tuu muun opetuksen rinnalla koulutus- ja am-matinvalintaratkaisuihinsa. Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihe on ym-märrettävä pidempänä, jopa usean vuoden mittaisena siirtymävaiheena, jossa nuori alkaa asteittain selkiyttää omaa suuntautumistaan ja pyrkimyksiään ja päätyy vähitellen jonkinastei-seen varmuuteen elämänsä suunnasta.⁵⁰ Juk-ka Vehviläinen on todennut, että tämä nivelvai-heen laajempi määrittely lisää nivelvaiheeseen kuuluvien määrää ja laajentaa ohjauksen kä-sitettä ja ohjaukseen osallistuvien toimijoiden määrää.⁵¹ Osalle nuorista nivelvaihe tiivistyy yhteishakuun, osalla se kestää pidempään, käsittää haeskelua ja kokeiluja ja saattaa ajan-kohtaistua uudelleen, jos edessä on keskeyttä-minen tai koulutusväylän tai -alan vaihto. Silloin nuoret joutuvat arvioimaan uudelleen aikaisempia ratkaisujaan.

Seuraavassa kuviossa on esitetty perus-koulun päättävien jatkoväylät: lukioon, amma-tilliseen koulutukseen, lisäopetukseen. Niistä, jotka eivät jatka välittömästi koulutusta, osa menee työhön tai työharjoitteluun tai jää pitä-mään väli vuotta.

Vuonna 2005 peruskoulun päättäneistä si-joittui välittömästi jatkokoulutukseen 95,2 %. Opetusministeriön työryhmän ehdottaman ta-voitteen mukaan peruskoulun päättävistä 97 %:n tulisi sijoittua välittömästi jatkokoulutukseen vuonna 2008. Tavoitetta korotettaisiin edelleen vuonna 2009, jolloin se olisi 97,5 %.⁵²

Kuvio 4. Peruskoulun päättäneiden siirtyminen koulutukseen ja muualle vuonna 2005. (Lähde: Tilastokeskus).

Peruskoulusta toiselle asteelle: siirtymävaiheen ongelmia

Lähes kaikki peruskoulun oppilaat hakevat yhteisvalinnassa koulutukseen, mutta osa heistä ei kuitenkaan aloita opintoja. Valtaosa oppilaista siirtyy peruskoulusta lukioon tai ammatilliseen koulutukseen. Osalla heistä nivelvaiheen vaikeudet tulevat esiin vasta lukiossa tai ammatillisessa koulutuksessa esimerkiksi koulutusväylän tai koulutusalan valinnan epävarmuutena, koulutuksen keskeyttämisenä, oppimisvaikeuksina jne. Vaikka vaikeudet ilmaantuvat vasta toisen asteen koulutuksessa, on niiden syihin mahdollista pureutua jo peruskoulun aikana.

Nivelvaiheessa on tilanteita, joissa oppilailla

on tavallista suurempi riski pudota pois koulutuksesta. Riskejä ja riskiryhmien kokoa on edellä tarkasteltu taulukossa 1 (luku 1). Nivelvaiheen merkittävin haaste on se, että huolimatta oppilaanohjauksesta oppilaat *siirtyvät jatkokon selkiytymättömin suunnitelmin*. Opinto-ohjauksen arvioinnin mukaan ammatin valinta ei suinkaan ollut selvännyt kaikille oppilaille peruskoulun aikana, ei edes ammatillisen koulutuksen valinneille. Peruskoulussa ammatillisen koulutuksen valinneista vain neljäsosalla (23 %) ammatinvalinta oli ollut selvä, mutta heistäkin osa alkoi ammatillisen koulutuksen aloitettuaan pohtia valintaansa uudestaan. Juuri ammatillisen koulutuksen aloittaneista noin 4/5 oli vielä epävarma valinnastaan. Lukion valinneista puolet (49 %) perusteli lukion valintaa sillä, että siten saa lisää aikaa ammatinvalinnan tekemiseen.⁵³

Luvussa 1 kuvattiin nivelvaiheen ongelman suuruusluokkaa: kysymys olisi noin 10 000 oppilaasta, joilla on jonkinlaisia vaikeuksia peruskoulusta toisen asteen koulutukseen siirtymisessä. Em. opinto-ohjauksen arviointitulosten perusteella voidaan kysymyksen laajuutta edelleen haarukoida seuraavasti. Jos 4/5 ammatillisen koulutuksen aloittaneista on koulutuksensa alussa vielä epävarma valinnastaan, nousee luku paljon yli 20 000:n. Vastaavalla tavalla tarkastellen lukion alkaessa näitä valinnastaan epävarmoja olisi lähes yhtä paljon.

On kuitenkin huomattava, että monet ratkaisut, esimerkiksi väli vuoden pitäminen, keskeyttäminen ja tarve koulutusalan vaihtamiseen, voivat oppilaan kannalta olla tarpeellisia ja positiivisia ratkaisuja, tilanteita, joissa pohditaan uudelleen omaa suuntautumista. Silti monien kohdalla niihin liittyy selvä riski jäädä kokonaan pois koulutuksesta ja mahdollisesti syrjäytyä myös työelämästä. Miten tukea kaikkia nuoria peruskoulun jälkeisessä siirtymävaiheessa?

Peruskoulusta toiselle asteelle: siirtymävaiheen toimenpiteitä

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen siirtymävaiheeseen on kehitetty erilaisia ratkaisuja, kuten lisäopetus, ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava ja ohjaava koulutuskokeilu sekä erilaiset nuorten työpajat.

Suurin haaste on kuitenkin perusopetuksella: miten ohjata nuorta paremmin niissä ratkaisuissa, joita hän joutuu tekemään peruskoulun jälkeen. *Oppilaan kannalta* tähän siirtymävaiheeseen liittyy koulutuksen ja koulutusalan tai ammatin valinnan lisäksi paljon muitakin tärkeitä ratkaisuja, kuten koulun vaihto ja luokkayhteisön muutos, mahdollinen muuttaminen kotoa, taloudellisen vastuun kasvaminen ja muut itsenäistymiseen liittyvät kehitystehtävät. Myös näiden asioiden kohtaamiseen on paneuduttava peruskoulun yläluokilla ja pyrittävä varmistamaan tai rakentamaan oppilaalle turvaverkkoa, mikäli

oppilas ei saa riittävästi tukea omalta perheeltään.

Vastaavasti toisen asteen koulutuksessa on jatkettava ohjausta ja tuettava oppilasta alkuvaiheen läpi. Alkuvaiheen epävarmuudesta huolimatta ja ammatillisen kasvun myötä ammatin valinta ja oman koulutuksen arvostaminen vahvistuvat vähitellen.

Perusopetuksen keinoja oppilaan tukemiseksi siirtymävaiheessa ovat ennen muuta oppilaan ohjaus ja oppilashuolto sekä koulun ja kodin yhteistyö. Myös tukiopetus ja erityisopetus voivat olla tarpeen, kun pyritään varmistamaan siitä, että oppilaalla on riittävät perustiedot ja jatkoopinnoissa tarvittavat opiskelutaidot. Näitä teemoja käsiteltiin luvussa 7.

Myös tämän siirtymävaiheen sujumista voidaan edistää pohtimalla toimintojen kokonaisuutta ja turvaverkon rakentamista systemaattisesti:

- Mitä tehdään peruskoulussa?
- Mitä tehdään lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa?
- Miten nämä toiminnot sovitetaan yhteen? Millaista yhteistyötä oppilaitoksissa tehdään siirtymävaiheen sujumiseksi?

Näitä kysymyksiä on yritetty jäsentää seuraavassa asetelmassa. Siihen kirjatuihin toimenpiteisiin ei sinänsä ole oppilaitoksille mitään uutta ja toimenpiteet ovat useimmissa kouluissa käytössä. Jäsennyksen tehtävänä onkin pääasiassa hahmotella niiden toimintojen kokonaisuutta, joista oppilaille rakennetaan turvaverkkoa tai -verkkoja tukemaan siirtymistä toisen asteen koulutukseen.⁵⁴

Taulukko 13. Siirtymävaiheen tehtävät perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Kooste.

Vaihe	Toimenpiteet
Peruskoulussa	<p>Oppilaanohjaus</p> <ul style="list-style-type: none"> -oppilaanohjauksen suunnitelman laatiminen OPSiin, ajoituksen pohtiminen -kaikkien opettajien osallistuminen ohjaukseen -tehostetun oppilaanohjauksen tai uranvalinnanohjauksen tarpeen selvittäminen ja tunnistaminen -uranvalinnanohjaus, uusien työmuotojen kehittäminen uranvalinnanohjaukseen, materiaalit <p>Perehtyminen työelämään</p> <ul style="list-style-type: none"> -perehdyttäminen työelämään ja ammatteihin, TET-jaksot, pidemmät työelämäjaksot (joustavassa perusopetuksessa), kummiluokkatoiminta, oppilaiden kesätyön hyväksikäyttö ja reflektointi <p>Koulutusvalinnat</p> <ul style="list-style-type: none"> -koulutus- ja urasuunnittelu yhdessä oppilaan ja vanhempien kanssa, keskustelut, tehtävät -koulutusvalinnat, perehtyminen ammatilliseen koulutukseen ja koulutusaloihin -perehtyminen lukioon ja valintoihin lukion jälkeen, lukion ainevalinnat suhteessa myöhempisiin valintoihin (ainereaali) <p>Perehtyminen lukion ja ammatillisten oppilaitosten toimintaan ja opiskelun luonteeseen</p> <ul style="list-style-type: none"> -tutustuminen opiskelutiloihin, vierailukäynnit -opettajien tapaaminen -oppilaanohjaajan tapaaminen <p>Yhteistyöverkostot oppilaan tueksi siirtymävaiheessa</p> <ul style="list-style-type: none"> -eri koulumuotojen oppilashuoltoryhmien tapaamiset -oppilaiden tutustuttaminen erilaisiin nuorisotoimen, sosiaalitoimen ja seurakunnan toimintoihin ja työmuotoihin -oppilaiden tutustuttaminen työvoimatoimiston toimintaan ja henkilöihin, ammatinvalinnanohjauspalvelut <p>Yhteistyö vanhempien kanssa</p> <ul style="list-style-type: none"> -jatko-opintomahdollisuuksiin perehdyttävät vanhempainillat ja vanhempien tutustumiskäynti lukion tai ammatillisen oppilaitoksen toimintaan ja tiloihin <p>Yhteisvalinta</p> <ul style="list-style-type: none"> -yhteisvalintaan osallistumisen seuranta, valintojen varmistus -opiskelupaikkaa vaille jääneiden seuranta ja ohjaus -ohjaus ja jälkivalinta kesällä tehostetusti
Toisen asteen koulutuksessa: lukiossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa	<p>Opinto-ohjaus</p> <ul style="list-style-type: none"> -paneutuminen alkuvaiheen kysymyksiin -opinto-ohjaustarpeen havaitseminen ja tehostettu ohjaus tarvittaessa -koulutusalan tai koulutusmuodon vaihto joustavasti tarvittaessa kesken lukuvuotta ja sen edellyttämät työjärjestysratkaisut -kaikkien opettajien osallistuminen ohjaukseen erityisesti koulutuksen alkaessa <p>Koulutyön laiminlyöntiin liittyvät kysymykset</p> <ul style="list-style-type: none"> -poissaolojen seuraaminen ja niihin puuttuminen heti, ensimmäisestä poissaolopäivästä lukien -myöhästelyyn puuttuminen -koulutehtävien laiminlyöntiin puuttuminen, jokainen opettaja jokaisella tunnilla <p>Yhteistyö vanhempien kanssa</p> <ul style="list-style-type: none"> -yhteistyö vanhempien kanssa em. asioista, ilmoittaminen kotiin ja keskustelut vanhempien kanssa -keskustelut ja sopiminen opiskelijan kanssa koulutyön säännöllisyydestä <p>Oppimisvaikeudet</p> <ul style="list-style-type: none"> -opiskeluvedellytysten varmistaminen, mahdollinen lähtötason tarkistus keskeisissä oppiaineissa -aktiivinen oppimisvaikeuksien seuranta ja ohjauksen järjestäminen -tukiopetus, erityisopetus <p>Muu tuki</p> <ul style="list-style-type: none"> -luokanvalvoja- tai ryhmänohjaajatoiminnan vastuuttaminen opiskelijoiden aktiiviseen seuraamiseen -kiusaamisen ehkäisy -tutor-opiskelijatoiminta -tehostettu opinto-ohjaus -tehostettu opiskelijahuoltoryhmän toiminta -päihde- ja muihin vastaaviin ongelmiin puuttuminen nopeasti -terveydenhoitajan säännölliset vastaanottoajat koulun tiloissa -kuraattoritoiminta -yhteistyö paikkakunnan päihde- ja huumetyötä tekevien yksiköiden tai -hankkeiden kanssa
Yhteistyökysymykset	<p>Tiedonsiirto</p> <ul style="list-style-type: none"> -oppilaanohjaajien yhteiset tapaamiset -oppilashuoltoryhmien yhteiset tapaamiset

Joustava perusopetus ja toisen asteen siirtymävaihe

Joustavassa perusopetuksessa pyritään paljolti etsimään varhaiseen puuttumiseen perustuvia toimintamalleja toisen asteen siirtymävaiheen haasteisiin. Ensiksi tavoitteena on estää se, että oppilas jää ilman peruskoulun päättötodistusta. Toiseksi joustava perusopetus yleensä lisää opiskelumotivaatiota ja antaa monille mahdollisuuden löytää oma tapansa opiskella ja oppia.

Kolmanneksi joustava perusopetus antaa muuta opetusta paremman mahdollisuuden pohtia uranvalintaa. Oppilaat voivat pitkällä työpaikkajaksoilla perehtyä työhön tavallista syvällisemmin ja pääsevät yleensä osallisiksi myös työyhteisöihin ja niiden tapaan työskennellä. Työkokemuksia joustavassa perusopetuksessa voidaan saada 8–10 työpaikasta ja usealta eri ammattialalta. Työpaikkojen valinta riippuu oppilaan omasta kiinnostuksesta. Työpaikkaopetuksen rinnalla tapahtuva työkokemusten reflektointi ja uranvalinnanohjaus saattavat varmistaa oppilaan valintojen tavoitteisuutta.

Neljänneksi joustavassa perusopetuksessa pyritään varmistumaan siitä, että jokaisella oppilaalla on selvä jatkosuunnitelma koulun päättyessä. Yhteistyö nuorisotoimen kanssa mahdollistaa myös sen, että oppilaan suunnitelmien toteutumista pystytään seuraamaan ja tukemaan peruskoulun päättymistä seuraavan kesän aikana sekä pohtimaan hänen kanssaan myös mahdollisia suunnitelmien muutoksia. Nuorisotoimi voi tässä toimia oppilaan turvaverkkona.

Joustava perusopetus ei kuitenkaan ole ratkaisu kaikkiin siirtymävaiheen ongelmiin. Yhtä tärkeää on se, miten lukiossa tai ammatillisessa koulutuksessa otetaan oppilaat vastaan, millaista tukea he siellä saavat ja miten he pääsevät kiinnittymään opintoihin.

Kun oppilas on joustavassa perusopetuksessa ehkä löytänyt itselleen sopivan käytännölläheisen ja toimintaan perustuvan opiskelutyylin,

voivat perinteiset luokkamutoiset tai lukemalla tiedon hankkimista painottavat opiskelumuodot vierottaa opiskelijaa koulutyöstä. Myös opetusministeriön työryhmä kiinnittää huomiota asiaan korostamalla työ- ja käytännöllisesti painottuneiden opiskelumuotojen kehittämistä ja yksilöllisten koulutuspolkujen ja opetusjärjestelyjen kehittämistä ammatillisessa koulutuksessa.⁵⁵

9.4 Lisäopetus nivelvaiheen ratkaisuna

Perusopetuksen lisäopetusta eli 10. luokkaa voidaan pitää yhtenä siirtymävaiheeseen kehitettynä toimintamallina. Se on tarkoitettu oppilaille, joiden jatkosuunnitelmat eivät ole selkiytyneet peruskoulun aikana tai jotka haluavat parantaa lähtökohtiaan toisen asteen koulutukseen esimerkiksi arvosanoja korottamalla.

Lisäopetukseen osallistui 2 350 opiskelijaa vuonna 2004. Määrä on viime vuosina ollut laskussa. Opetusministeriön työryhmä on ehdottanut, että lisäopetuksen määrää lisätään, koska sen tarjonta ei vastaa kysyntää.⁵⁶

Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹ painottuu opiskelijan opiskeluohjelman yksilöllisyys; valtakunnallista tuntijakoa tai oppimäärää ei ole määritetty, vaan koulutuksen järjestäjä laatii opetussuunnitelman. Opiskelijalle laaditaan yksilöllinen opiskelusuunnitelma, ja lisäopetus voidaan järjestää ryhmässä tai periaatteessa myös yhdelle opiskelijalle. Opetusta ja ohjausta annetaan lukuvuoden aikana vähintään 1 100 tuntia. Opetussuunnitelmaan voi kuulua perusopetuksen oppimäärään kuuluvia yhteisiä ja valinnaisia aineita ja oppiainekokonaisuuksia, ammattiin valmentavia opintoja sekä työelämään tutustumista. Lisäopetusta voidaan järjestää muun perusopetuksen yhteydessä, erillisessä lisäopetusryhmässä ja muissa oppilaitoksissa sekä työelämässä, järjestöissä ja yhteisöissä ohjattuna opiskeluna. Koulutuksen järjestäjän ja työelämän edustajien kesken sovitaan työpaikoil-

¹ Opetussuunnitelman perusteet 2004, 313.

la tapahtuvan oppimisen tavoitteista, sisällöistä sekä työnjaosta koulun ja työelämän kesken. Tavoitteena on, että lisäopetuksen jälkeen jokaisella opiskelijalla on sekä jatko-opintosuunnitelma että valmiudet aloittaa jatko-opiskelu.⁵⁷

Lisäopetus voi siis olla muodoltaan ja rakenteeltaan joko perinteinen koulumuotoinen tai joustavan perusopetuksen tyyppinen. Ratkaisu riippuu koulutuksen järjestäjän laatimasta lisäopetussuunnitelmasta. Lisäopetuksesta on voitava siirtyä joustavasti opiskelijan suunnitelmien selkeydyttyä kesken lukuvuottakin ammatilliseen koulutukseen, ja lisäopetuksessa hankittu osaaminen olisi voitava lukea hyväksi ammatilliseen koulutukseen tai lukioon tullessa.⁵⁸

9.5 Ammatilliseen koulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus

Uusi nivelvaiheen tukemiseen tähtäävä ratkaisu on vuosina 2006–2009 järjestettävä ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen kokeilu. Kokeilua järjestetään ammatillisissa oppilaitoksissa 56 paikkakunnalla eri puolilla maata. Koulutus kestää 20–40 opintoviikkoa. Se on sisällöltään ja tavoitteiltaan ammatillisesti suuntautunutta; siinä painotetaan monipuolista tutustumista eri koulutusaloihin ja perehtymistä työelämään. Tässä suhteessa se eroaa selvästi perusopetuksen lisäopetuksesta.

Kokeiltava koulutus on tarkoitettu sellaisille perusopetuksen päättävillä nuorille, joilla ei ole vielä selkiintynyttä käsitystä ammatin valinnastaan tai joilla ei ole riittäviä valmiuksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen tai opinnoista suoriutumiseen. Koulutusta ei ole tarkoitettu erityisopetuksen tarpeessa oleville opiskelijoille.

Tavoitteena on madaltaa ammatilliseen koulutukseen siirtymiskynnystä ja vähentää keskeyttämistä opintojen alkuvaiheessa. Koulutuksessa pyritään selkiinnyttämään opiskelijoiden käsityksiä työelämän ammattitehtävistä ja parantamaan

valmiuksia koulutukseen hakeutumiseen ja opinnoista suoriutumiseen.

Opiskelijaa pyritään kannustamaan ja aktivoimaan muun muassa laatimalla hänelle henkilökohtainen opiskelusuunnitelma ja käyttämällä yksilöllisesti suunniteltuja monipuolisia ja työvaltaisia menetelmiä. Opiskelija voi siirtyä ohjaavasta ja valmistavasta koulutuksesta varsinaiseen ammatilliseen, tutkintotavoitteiseen koulutukseen joustavasti ammatinvalinnan selkiytyttyä. Ohjaavassa ja valmistavassa koulutuksessa suoritettut opinnot luetaan hyväksi.

Ohjaavan ja valmistavan koulutuksen kokeilussa on tarkoituksen kehittää ja hankkia kokemuksia em. toimintamuodoista. Kokeilussa käytettävän opetussuunnitelman perusteiden mukaan opintoihin voi kuulua:

- työelämään, ammatteihin ja koulutukseen perehtymistä
- opiskelu- ja elämäntaitojen hallintaan tähtäävää toimintaa
- ammatillisia opintoja ja työssäoppimista
- lähtötason perustietojen täydentämistä⁵⁹.

Joustavasta perusopetuksesta oppilaat voivat hakeutua ammatilliseen koulutukseen ohjaavaan ja valmistavaan koulutukseen, ellei koulutus- tai ammatinvalinta ole vielä varmistunut peruskoulun päättövaiheessa. Paikallisesti saattaa olla mahdollista myös sopia peruskoulun ja ammatillisen oppilaitoksen kesken, että joustavan perusopetuksen oppilas voisi osallistua jonkin jakson ajan ohjaavan ja valmistavan koulutuksen ryhmään eräänlaisena ammatillisena koulutuskokeiluna.

Maahanmuuttajataustaisille nuorille järjestetään erityisesti heille suunnattua ammatilliseen koulutukseen valmistavaa koulutusta.¹ Maahanmuuttajataustaiset nuoret voivat osallistua myös tässä luvussa kuvattuun ohjaavaan ja valmistavaan koulutukseen, jos he tarvitsevat nimenomaan sen antamia valmiuksia. Edellytyksenä on riittävä opetuskielen taito. Molempiin valmistaviin koulutuksiin ei voi osallistua.

¹ Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) 3 § ja vastaava asetus (811/98) ja (1139/1999). Opetussuunnitelman perusteet 2004, 309.

10 Henkilöstön kehittämisen

Joustava perusopetus asettaa opettajat ja koko kouluyhteisön – ja itse asiassa koko kunnan opetustoimen – uuteen tilanteeseen: muuttamaan itse ja kehittämään toimintoja. Miten tämä muutos saadaan aikaan?

Joustava perusopetus poikkeaa joissakin suhteissa tavanomaisesta perusopetuksesta. Selvimmin erottavia tekijöitä ovat toiminnallisten opetus- ja työmuotojen vahva painotus, työpaikkaopiskelu, leirikoulujen ja muiden luokahuoneen ulkopuolisten oppimisympäristöjen runsas käyttö, aktiivinen verkostotyö, ryhmään ja ryhmäytymiseen liittyvät sosiaaliset prosessit ja niiden hyödyntäminen opetuksessa ja kasvatuksessa, oppilaiden vaihtelevasta taustahistoriasta aiheutuva eriyttäminen ja yksilölliset opetusjärjestelyt jne. Myös työparin kanssa työskentely on opettajille uutta. Lisäksi joustavan perusopetuksen oppilaat saattavat olla hyvinkin haastavia, eikä moniongelmaisuus rajoitu pelkästään oppimiseen vaan oppilaat tarvitsevat paljon muutakin tukea. Moniammatillinen yhteistyö saattaa olla opettajille uutta.

Tässä luvussa käsitellään ensin koulussa tapahtuvaa henkilöstön kehittämistä, millaista osaamista ja valmiuksia joustava perusopetus edellyttää ryhmän opettajalta ja laajemmin koko kouluyhteisöltä sekä kunnan opetustoimessa. Toiseksi tarkastellaan eräitä valtakunnalliseen opettajien täydennyskoulutukseen liittyviä, joustavaa perusopetusta koskevia teemoja.

10.1 Henkilöstön osaamisen kehittäminen

Joustava perusopetus on kunnan opetustoimen, koko kouluyhteisön ja joustavan perusopetusryhmän opettajan ja työparin asia. Kaille asia on uusi, eikä osaamista ole voinut kertyä.

Kunnan opetustoimessa luodaan edellytykset joustavaa perusopetusta varten. Ainakin osittain uutta osaamista ja uudenlaisia ratkaisuja tarvitaan seuraavissa asioissa:

- Varmistetaan tilat ja muut resurssit joustavaa perusopetusta varten. Sijoitetaan joustavan perusopetuksen ryhmä kouluun, johon se parhaiten sopii. Otetaan huomioon myös se, miten muuta kouluyhteisöä valmistetaan uuteen toimintatapaan.
- Tarkistetaan ja vahvistetaan paikallinen opetussuunnitelma niin, että se tukee joustavaa perusopetusta.
- Varmistetaan yhteistyössä nuoriso- tai sosiaalitoimen kanssa nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän siirtyminen opettajan työpariksi joustavan perusopetuksen ryhmään. Se edellyttää hallinnollisia ratkaisuja ja sopimuksia, esimerkiksi työnjohtokysymyksissä.
- Tuetaan työpaikkaopiskelussa tarvittavien yritysverkostojen syntymistä.
- Selvitetään mahdolliset VES-kysymykset.
- Osoitetaan tarvittavat resurssit henkilöstön kehittämiseen, koulutukseen ja työnohjaukseen.

Myös kouluyhteisöltä joustava perusopetus edellyttää uutta osaamista: on suunniteltava joustavan perusopetuksen toimintamallit, integroitava joustava perusopetus muuhun kouluyhteisöön ja perehdytettävä muu kouluyhteisö uusiin toimintatapoihin.

Joustavan perusopetuksen toimintaa aloitettaessa järjestettiin valtakunnallista ja alueellista täydennyskoulutusta kunnille ja kouluille. Koulutus niveltä ajallisesti joustavan perusopetuksen suunnitteluun. Täydennyskoulutuksen teemoja olivat seuraavat:

- Hallintokuntien välinen yhteistyö
- Moniammatillinen yhteistyö koulutyön tukena
- Toiminnalliset ja työpainotteiset opiskelumuodot
- Työpaikkaopiskelu, sen suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi
- Työpaikkaverkostojen luominen
- Opetuksen suunnittelu ja arviointi
- Erilaiset oppimisympäristöt ja niiden hyödyntäminen
- Kodin ja koulun yhteistyö
- Arviointi joustavan perusopetuksen tukena
- Vertaistuki JOPO-ryhmien työskentelyn kehittämisessä
- Toiminnalliset ja työpainotteiset menetelmät koulutyön arjessa
- Nivelvaiheyhteistyön kehittäminen, teemaan sisältyvät muun muassa nivelvaiheen tukitoimet, oppilaan motivaation tukeminen, koulutuskokeilut ammatillisissa oppilaitoksissa, saattaen vaihtaminen, toisen asteen koulutukseen sijoittumisen seuranta
- Joustavan perusopetuksen vakiinnuttaminen osaksi koulun toimintakulttuuria.

Teemat kuvaavat myös sitä osaamista, mitä joustavan perusopetuksen ryhmässä ja koko kouluyhteisöltä edellytetään, kun koulussa aloitetaan joustavan perusopetuksen tyyppistä toimintaa.

Saattaa tuntua ylivoimaiselta edellyttää, että koko kouluyhteisöä ryhdytään kouluttamaan joustavan perusopetuksen vuoksi. Sillä on kuitenkin perustelunsa.

Ensiksi joustava perusopetus edustaa toisenlaista, tavanomaisesta koulutyöstä poikkeavaa toimintakulttuuria. Ellei näitä kahta kulttuuria saateta vuorovaikutukseen keskenään, on odotettavissa yhteentörmäyksiä. Opetusministeriö on pitänyt tärkeänä, että JOPO-ryhmän luokkatilat ovat muun koulun yhteydessä ja toiminta on osa kouluyhteisöä. Tarkoituksena on ollut tukea joustavan perusopetuksen ryhmän integroitumista muuhun kouluyhteisöön myös fyysisen läheisyyden kautta.

Toimintakulttuurien erot näkyvät niissä kysymyksissä, joita joustavasta perusopetuksesta esitetään. Kokemusten mukaan uudenlaiset toimintatavat kyseenalaistetaan helposti. Kysytään, voiko tällä tavoin oppia, mitä työpaikoilla opitaan, vastaako työpaikoilla annettava opetus tai opetustilanteet peruskoulun opetusta, saavutetaanko peruskoulun tavoitteet eri oppiaineissa, miten oppiminen arvioidaan, kuka arvioinnista työpaikkajaksoilla vastaa, sekä vastaako todistus peruskoulun päättötodistusta.

Tällaiset kysymykset koskettavat syvästi yleistä näkemystä kasvatuksesta, opetuksesta ja oppimisesta. Parhaimmillaan ne saavat pohtimaan yhteisesti koulun tehtävää, vastuuta koko ikäluokan koulutuksesta, oppilaiden erilaisten lahjakkuuksien tukemista, varhaista ongelmien havaitsemista ja niihin puuttumista, koulun vastuuta syrjäytymisvaarassa olevista nuorista, peruskoulun mahdollisuuksia kaikkien nuorten saattamisessa toisen asteen koulutukseen jne. Tämä ilmenee hyvin Timo Liikasen kuvauksessa : ⁶⁰

Tavoitteena on ollut kehittää yhteistyömalli syrjäytymisvaarassa olevien nuorten poimimiseksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, tukiverkon luominen nuoren ympärille, niin että nuori saisi suoritetuksi peruskoulun ja siirtyisi toisen asteen opintoihin ja suorittaisi ne menestyksellisesti. Samalla pyritään kehittämään nuoren itsetuntoa, motivaatioita opiskelulle ja elämähallintataitoja sekä hänen tietoisuuttaan omista kyvyistään.

Toiseksi joustavan perusopetuksen ryhmän oppilaat ovat nyt koulun yhteisiä oppilaita ja myös koulu yhteisönä kasvattaa heitä. Usein JOPO-luokan oppilaiden on ollut vaikea sopeutua sääntöihin. Siksi on kasvatuksellisesti perusteltua, että luokka on kiinteästi yhteydessä muun koulun kanssa, osa koulua. Laajemmassa kouluyhteisössä opitaan sääntöjä siitä, miten koulu toimii ja miten koulussa tai yleensä suuremmassa yhteisössä toimitaan onnistuneella tavalla.

Kolmanneksi koko koulua koskevassa täydennyskoulutuksessa voidaan kehittää yhtei-

söllisyyttä, työyhteisöä. Opettajankoulutuksen yhtenä kehittämishaasteena on pidetty nimenomaan työyhteisöjen kehittämistä ja työn yhteydessä tapahtuvaa oppimista sen sijaan, että aikaisemmin on uskottu vahvasti tai jopa pääosin kouluyhteisöstä irrallaan oleviin, usein melko lyhytkestoisiiin kursseihin ⁶¹.

Edelleen laajapohjainen koulutus on edellytyksenä joustavan perusopetuksen vakiinnuttamiselle. Vakiinnuttaminen merkitsee yhtäältä joustavan perusopetuksen pysyvyyttä koulussa. Toisaalta sen toimintamalleja voidaan soveltaa myös muussa perusopetuksessa.

Toiminnalliset menetelmät ja työpaikalla opiskelu voivat tuntua muista oppilaista houkuttelevilta. Jotkut vanhemmista saattavat toivoa tai pyytää työpaikkaopetusta omalle lapselleen, jos lapsen koulunkäynti näyttää takkuilevan. Tällöin koulussa joudutaan pohtimaan, miten joustavampien toimintamallien käyttöä laajennetaan muussakin opetuksessa. Mitään esteitä siihen ei periaatteessa ole, ja monet oppilaat saattaisivat hyötyä siitä. Käytännön kokemukset ovat osoittaneet, että monilla oppilailla koulumotivaatio paranee työpaikkaopiskelun myötä. Samalla nuoret saavat aikaisempaa paremmin tietoa eri ammateista ja yleensä työelämästä. Työpaikkaopiskelu on monilla oppilailla oppilaanohjauksen tukena, antaa tuntumaa työelämään TET-jaksoja syvällisemmin sekä selkiyttää jatkosuunnitelmia ja varmistaa jatko-opiskelupaikan valintaa.

10.2 Täydennyskoulutus

Rehtori koulun johtajana vastaa siitä, miten joustavan perusopetuksen ryhmä integroituu koulu yhteisöön ja miten sen erilaiset toimintatavat hyväksytään koulussa. Koulun tasolla suurimittaiseen koulukohtaiseen täydennyskoulutukseen ei useinkaan ole mahdollisuuksia. Pikemminkin kysymys on kouluttautumisesta toiminnan kautta, jossa joustavan perusopetuksen opettaja ja aineenopettajat esimerkiksi yhdessä suunnittelevat työpaikkajaksoja hyödyntäviä opintokokonaisuuksia. Joustavan perusopetuksen konkreettiseen suunnitteluun tulisi sitoa muitakin opettajia, aina siinä määrin, että voidaan puhua kriittisestä massasta, joka on perehtynyt uuteen toimintatapaan.

Toinen mahdollisuus on niveltää joustavaa perusopetusta koskeva koulutus tai kouluttautuminen laajempaan kokonaisuuteen. Kouluhyvinvointi on painotusalueena vuoden 2007 valtion budjetissa ja siihen suunnataan myös opetushenkilöstön täydennyskoulutusta. Koulu- ja oppilaitoksia kehitetään lasten ja nuorten hyvinvointia edistäviksi yhteisöiksi, joissa painottuvat varhainen puuttuminen, oppilashuollon kehittäminen, osallisuuden lisääminen ja koulupudokkuuden ehkäisy.

Kouluhyvinvointia koskevassa täydennyskoulutuksessa on tavoitteena:

- Tarjota perustietoutta lasten ja nuorten kehityksestä sekä oppimiseen ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä
- Antaa konkreettisia välineitä ja taitoja erilaisten ongelmien ennalta ehkäisyyn, varhaiseen tunnistamiseen ja varhaisen tuen mahdollisuuksiin
- Antaa valmiuksia koulu yhteisön yhteisöllisen ja osallistavan toimintakulttuurin kehittämiseen ja johtamiseen
- Tukea ryhmäprosessien ohjaamiseen liittyvän tiedon hyödyntämistä koulu yhteisössä
- Ehkäistä koulutuksellista syrjäytymistä toiminnallisia ja työpainotteisia opetusmenetelmiä hyödyntämällä sekä
- Kehittää oppilaskuntatoimintaa osaksi koulun yhteisöllistä toimintakulttuuria.

Kouluhyvinvoinnin täydennyskoulutusta suunnataan erityisesti työyhteisöille, erilaisille koulu yhteisön tiimeille, kuten koulujen ja oppilaitosten johto-, kehittämis- ja oppilashuoltoryhmille. Koulutukset rakennetaan 4–8 opintopistettä kattaviksi kokonaisuuksiksi, ja kaksipäiväisiä koulutusjaksoja järjestetään sekä alueellisesti että valtakunnallisesti. Täydennyskoulutuksessa hyödynnetään monipuolisesti erilaisia työskentelymuotoja, kuten lähi- ja etäopetusta, benchmarking-vierailuja ja vertaistukea sekä kouluttajien konsultaatiokäyntejä, joilla koulutus voidaan kohdentaa paikallisiin tarpeisiin.

11 Joustava perusopetus: toiminnan arviointi

Koulutuksen järjestäjien on vuoden 1998 opetustoimen lainsäädännön mukaan arvioitava järjestämänsä koulutusta ja sen vaikuttavuutta.¹ Koulutuksen arvioinnin tarkoituksena on varmistaa, että koulutukselle lainsäädännössä asetetut tavoitteet toteutuvat, tukea koulutuksen kehittämistä ja parantaa oppimisen edellytyksiä. Käytännössä arviointi voi olla osallistumista viranomaisten suorittamaan tai muuhun ulkoiseen arviointiin tai koulutuksen järjestäjän itse tekemää oman toimintansa arviointia. Myös yksittäiset oppilaitokset arvioivat usein itse omaa toimintaansa.

Arviointi on arvon määrittämistä asioille. Se tehdään suhteessa joihinkin kriteereihin, esimerkiksi toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin, aikaisempaan tilanteeseen tai vertailemalla vastaavaan toimintaan muualla (vertaileva arviointi). Ollakseen luotettavaa ja objektiivista arvioinnin on pohjauduttava toiminnasta saatavaan näyttöön.

¹ Perusopetuslaki (628/1998) 21 §.

Joustavaa perusopetusta voidaan arvioida osana koulutuksen järjestäjän muuta perusopetuksen arviointia, tai se voidaan periaatteessa ottaa aivan erilliseksi arvioinnin kohteeksi. Varsinkin joustavan perusopetuksen alkuvaiheessa saattaa olla hyvä tarkastella sitä erillisessä arvioinnissa, jolloin sille asetetut tavoitteet ja toiminnan erityispiirteet tulevat paremmin analysoituksi. Joustavan perusopetuksen toimintamuotoja arvioitaessa on selkiytettävä muun muassa se, mitä arvioidaan, miksi arvioidaan, kuka arvioi ja miten arvioidaan. Joustavan perusopetuksen arviointia voidaan järjestää eri syistä:

- Tarve kehittää toimintaa. Arviointi toimii tällöin kehittämävälteenä, jonka avulla turvataan ja parannetaan joustavan perusopetuksen toimintamalleja ja tuloksellisuutta.
- Tarve tehdä asiaa tunnetuksi tai korostaa sen tärkeyttä perusopetuksessa.
- Tarve kouluttaa henkilöstöä. Erityisesti itsearviointi voi lisätä henkilöstön osaamista. Hyvin toteutettu arviointi vaatii paneutumista toimintaprosesseihin ja niiden analysointiin. Samalla syntyy usein uusia näkemyksiä siitä, miten toimintoja voitaisiin kehittää edelleen. Joskus jo pelkkä prosessien kuvaaminen voi olla hyödyllistä toiminnan kehittämisen kannalta, vaikka toimintoja ei arvioitaisi suhteessa asetettuihin tavoitteisiin.
- Koulutuksen tilivelvollisuusajattelu ⁶². Joustavan perusopetuksen toimintamalli vaatii tavallista perusopetusta runsaammin resursseja, ja arvioinnilla halutaan selvittää erityisesti toiminnan tuloksellisuutta: kuinka kannattavaa joustava perusopetus on ja saadaanko siitä panostuksia vastaava hyöty sekä yksilötasolla että koulutuksen järjestäjälle.

11.1 Arviointimalleja

Joustavan perusopetuksen arviointiin voidaan soveltaa erilaisia käytössä olevia arviointimalleja. Jos koulutuksen järjestäjällä tai koululla on käytössään jokin laatujärjestelmä (kuten EFQM ⁶³), voi se toimia arviointikehikkona. Yhtenä vaihtoehtona on myös Opetushallituksen arvi-

ointimalli ⁶⁴, jota on käytetty valtakunnallisten arvioiden kehikkona, mutta sitä voidaan käyttää myös yksittäisen koulutuksen järjestäjän ja koulunkin arviointiin. Mallien tarkoituksena on varmistaa arvioinnin kattavuus ja systemaattisuus.

Opetushallituksen arviointimallissa toiminnan *tuloksellisuutta* arvioidaan tehokkuuden tai toimivuuden, vaikuttavuuden ja taloudellisuuden kautta. Tehokkuudella tarkoitetaan sitä, miten hyvin ja toimivasti opetus on järjestetty ja miten joustavasti koulutusjärjestelmä tai tässä tapauksessa joustava perusopetus toimii. *Vaikuttavuudella* tarkoitetaan sitä, miten hyvin koulutuksen tuottamat valmiudet edistävät yksilön oppimista ja toisaalta työelämän ja muun yhteiskunnan kehitystä. *Taloudellisuudella* tarkoitetaan sitä, miten optimaalisesti koulutukseen osoitetut varat on käytetty. ⁶⁵ Arviointimallin osa-alueet on esitetty liitteessä 1. Ne käyvät ilmi myös seuraavista taulukoista, joissa esitetään joustavaan perusopetukseen soveltuvia arviointikysymyksiä.

Kuten perusopetuksen arvioinnissa yleensäkin, myös joustavassa perusopetuksessa toiminnan tuloksellisuuden arviointikriteerit muodostetaan perusopetussäädösten ja opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Toisena lähtökohtana ovat täsmennetyt ne tavoitteet, jotka opetusministeriö on asettanut joustavaa perusopetusta koskevilla asiakirjoilla. Lisäksi paikallisessa opetussuunnitelmassa on toiminnalle asetettu tavoitteita, joiden toteutuminen on myös arvioitava.

Seuraavassa taulukossa on esitetty esimerkinomaisesti sellaisia arviointikysymyksiä, joita voidaan käyttää joustavan perusopetuksen arviointiin. Kysymykset on siis muotoiltu käyttäen lähtökohtana edellä mainittua arviointimallia, perusopetuksen lainsäädäntöä ja joustavaa perusopetusta koskevia tavoitteita. Jokainen koulutuksen järjestäjä tai koulu joutuneen lisäksi edelleen muokkaamaan kysymyksiä joustavalle perusopetukselle itse asettamiensa tavoitteiden mukaan.

Joustavan perusopetuksen *vaikuttavuutta* arvioidaan muun muassa sen tarpeen ja tarjonnan

Taulukko 14. Joustavan perusopetuksen arviointikysymyksiä. Esimerkkejä.

Joustavan perusopetuksen tehokkuutta ja toimivuutta arvioivia kysymyksiä	
Koulutustarjonta	Tarjotaanko kunnassa joustavaa perusopetusta tarvetta ja kysyntää vastaavasti? Pääsevätkö kaikki halukkaat tai ao. toimenpiteitä tarvitsevat tai siitä hyötyvät oppilaat joustavaan perusopetukseen?
Ajankohtaisuus ja reagointikyky	Miten kunnassa reagoidaan joustavan perusopetuksen tarpeisiin? Miten joustavassa perusopetuksessa reagoidaan oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin? Miten joustavan perusopetuksen tavoitteet on ilmaistu koulutuksen järjestäjän ja koulukohtaisessa opetussuunnitelmassa? Miten opetussuunnitelman kehittämisessä otetaan huomioon joustavan perusopetuksen toimintamuodot ja niiden (akuutit) kehittämistarpeet?
Pedagogiset järjestelyt ja opetuksen laatu	<i>Opetussuunnitelma</i> Miten joustavan perusopetuksen toimintamuodot on otettu huomioon opetussuunnitelmassa? Miten oppilaille laaditaan oppimissuunnitelmat tai HOJKSiit? Missä määrin laatimiseen osallistuvat vanhemmat ja oppilas itse? <i>Koulussa tapahtuva opetus</i> Miten joustavassa perusopetuksessa pystytään järjestämään oppilaan yksilöllisistä elämäntilanteista ja oppimishistoriasta lähteviä opetusjärjestelyjä? Miten hyvin pystytään järjestämään toiminnallisia ja työpainotteisia opetus- ja työmuotoja? <i>Työpaikkajaksot</i> Miten ohjaus työpaikoilla on järjestetty? Miten työpaikkatehtävät on johdettu opetussuunnitelmasta ja miten ne on määritelty? Miten työpaikkaopiskelun kokemuksia reflektoidaan ja miten niitä hyödynnetään luokkaopetuksessa?
Oppilaan tuki	<i>Tukipalvelut ja tukiverkostot</i> Miten ja millaisia tuki- ja neuvontapalveluja oppilaille pystytään järjestämään koulussa? Millaisia työmuotoja on kehitetty ongelmien ennalta ehkäisemiseen ja varhaiseen puuttumiseen? Miten moniammatilliset yhteistyömuodot on saatu toimimaan, mitkä eri hallinnonalat ja yhteisöt osallistuvat yhteistyöhön? Miten yhteistyötä perheiden kanssa tehdään? Miten perheitä tuetaan näiden kasvatustehtävässä? Miten hyvin huoltajat on saatu mukaan opiskelun tukemiseen?
Keskeyttäminen ja koulutuksen läpäisy, nivelvaiheet	<i>Keskeyttäminen</i> Missä määrin joustavassa perusopetuksessa tapahtuu keskeyttämisä? Mitä toimenpiteitä keskeyttämisen ehkäisemiseksi on tehty? <i>Nivelvaiheet</i> Miten nivelvaiheiden toimivuus on turvattu? Mitä toimenpiteitä perusopetuksessa on tehty toiselle asteelle siirtymisen turvaamiseksi? Miten toimivia yhteistyömalleja on nivelvaiheeseen kehitetty (ammattinvalinnanohjaus, työvoimapaalvelut jne.)? Kuinka suuri osa oppilaista siirtyy toisen asteen koulutukseen, lisäopetukseen, työhön tms.? Miten koulutuksen järjestäjä tai koulu seuraavat oppilaiden sijoittumista peruskoulun jälkeen? Mitä toimenpiteitä toisen asteen koulutuksessa on tehty joustavan perusopetuksen oppilaiden vastaanottamisessa?
Henkilöstövoimavarana	<i>Koulussa</i> Millainen tiimi osallistuu opetukseen ja oppilaiden tukemiseen? Onko joustavan perusopetuksen ryhmässä riittävästi ja kokopäiväisesti nuorisotoimen tai sosiaalitoimen tai vastaavaa asiantuntemusta? Millainen on opettajan ja nuorisotyöntekijän kelpoisuus tehtävään joustavassa perusopetuksessa? Missä määrin henkilöstö on osallistunut tai osallistuu täydennyskoulutukseen? Missä määrin henkilöstö voi osallistua työnohjaukseen? <i>Työpaikkajaksolla</i> Miten työpaikkajaksolla ohjaavia henkilöitä on perehdytetty tehtävään? Millaista tukea he saavat ohjaustyössään?
Tilat ja laitteet	Miten luokkatilat, välineistö ja materiaalit palvelevat joustavan perusopetuksen työmuotoja? Miten luokkatila mahdollistaa pienryhmän integroitumisen kouluyhteisöön? Miten työpaikkaverkostoja on pystytty kehittämään?
Säädökset ja sopimukset	Miten joustava perusopetus on otettu huomioon kunnan strategia-asiakirjoissa (opetus, hyvinvointi, nuorisotoimi, sosiaalitoimi, syrjäytymisen ehkäisy yms.)? Miten nuorisotyöntekijän tai vastaavan henkilön toimimisesta pienryhmässä on sovittu? Millaisia sopimuksia on tehty moniammatillisen yhteistyön varmistamiseksi? Millaisia sopimuksia on tehty työpaikkojen kanssa ja miten ne toimivat?
Koulun johtamis- ja toimintakulttuuri	Miten koulun johto suhtautuu joustavaan perusopetukseen ja miten toimintaa johdetaan? Miten joustava perusopetus integroituu kouluyhteisöön? Millaisia vaikutuksia joustavan perusopetuksen toimintamuodoilla on ollut koulun opetusikäntöihin ja muuhun toimintaan? Millaista yhteistyötä joustavan perusopetuksen ja muun opetuksen opettajat tekevät keskenään? Miten joustavan perusopetuksen vakiinnuttaminen on suunniteltu ja toteutunut? Millaista tukea koulun johto saa opetustoimen viranomaisilta joustavan perusopetuksen järjestämisessä?

kohtaamisella, oppimistulosten saavuttamisella ja edelleen miten oppilaiden oppimaanoppimisvalmiudet, kommunikaatiovalmiudet ja halukkuus itsensä kehittämiseen sekä yleiset elämänhallintataidot ovat edistyneet.

Vaikuttavuuden arvioinnissa koulujärjestel-

män tasolla käytetään tavallisesti tutkimuksellista otetta. Koulun tasolla arviointi voi olla laadullista, keskustelevaa, jolloin siinä tarkastellaan joustavan perusopetuksen oppilaiden yksilöllistä edistymistä. Seuraavassa taulukossa esitetään mahdollisia kysymyksiä arvioinnin tueksi.

Joustavan perusopetuksen vaikuttavuutta arvioivia kysymyksiä	
Koulustarpeen ja tarjonnan vastaavuus	Miten hyvin joustavan perusopetuksen tarjonta vastaa tarvetta ja kysyntää määrällisesti ja laadullisesti eli sisällön ja toimintamuotojen suhteen?
Oppimistulosten saavuttaminen	Miten hyvin joustavan perusopetuksen oppilaat ovat saavuttaneet oppimistulokset?
Oppimaan oppimisvalmiudet	Miten itsenäisesti he suoriutuvat opiskelustaan? Missä määrin he tarvitsevat opettajan tukea työskentelyssään? Millaisia oppimisvalmiuksia työpaikkajaksoilla on kehittynyt? Miten oppilaiden itse arviointitaidot ovat kehittyneet?
Kommunikaatiovalmiudet	Miten oppilaiden kommunikaatiotaidot ovat kehittyneet? Miten he kommunikoivat koulussa ja työpaikoilla?
Sosiaaliset valmiudet ja elämänhallinta	Miten joustavan perusopetuksen oppilaiden sosiaaliset valmiudet ovat kehittyneet? Miten elämänhallintataidot ovat kehittyneet (koulutyön säännöllisyys, vastuu opiskelusta jne.)
Itsensä kehittämishalukkuus	Miten oppilaiden koulumotivaatio on kehittynyt? Miten suhtautuminen koulutyöhön on kehittynyt? Miten oppilaat suuntautuvat, hakeutuvat ja sijoittuvat jatko-opintoihin?

Joustavan perusopetuksen *taloudellisuutta* arvioidaan kuvaamalla siihen kohdennettujen resurssien määrää, niiden kohdentumista ja sitä, miten tehokkaasti resursseja käytetään.

Joustavan perusopetuksen taloudellisuutta arvioivia kysymyksiä	
Opetusresurssien määrä	Miten paljon resursseja joustavaan perusopetukseen käytetään (kaikkiaan ja oppilasta kohden)? Miten työpaikkajaksoilla, leirikouluissa yms. tapahtuva toiminta resursoidaan? Missä määrin nuorisotoimi tai muut yhteistyöhön osallistuvat hallintokunnat ohjaavat resursseja joustavaan perusopetukseen (henkilöstöön)?
Opetusresurssien kohdentuminen, käytön tehokkuus ja taloudellisuus	Kohdentuvatko joustavan perusopetuksen määrärahat oikeisiin asioihin? Miten niillä edistetään opetuksen tavoitteita? Onko toiminta taloudellista?

11.2 Laadulliset ja määrälliset indikaattorit

Joustavan perusopetuksen arviointia varten on sovittava myös arviointikriteereistä. Ne johdetaan perusopetuksen ja erityisesti joustavan perusopetuksen tavoitteista. Kriteerit voivat olla määrällisiä tunnuslukuja tai laadullisia kuvauksia. Joustavassa perusopetuksessa arviointikriteereinä voidaan käyttää kunnan tai koulun perusopetuksen arvioinneissaan muutoinkin käyttämiä kriteereitä, jolloin joustavan perusopetuksen tuloksellisuutta verrataan muuhun perusopetukseen.

Joustavassa perusopetuksessa on kehitettävä kuitenkin myös omia kriteereitä sellaisiin toimintamuotoihin, joita ei tavanomaisessa perusopetuksessa ole käytetty. Esimerkiksi työpaikkajaksojen toimivuutta varten on pohdittava tai kuvattava jonkinlaisen hyvän työpaikkaopiskelun ominaispiirteitä, joihin toteutuneita jaksoja, niissä saatua ohjausta ja saavutettuja oppimistuloksia verrataan. Leirikoulujen arviointikriteereissä saattavat korostua yleinen sujuvuus, ryhmän toiminnan kiinteytyminen tms. seikat, jotka leirikoululle on ennakolta asetettu tavoitteeksi.

Varsinkin joustavan perusopetuksen alkuvaiheessa kriteerit ovat laadullisia, ja toimintamallien uutuuden vuoksi niitä joudutaan kehittelemään ehkä useammankin vuoden ajan. Laadullisina indikaattoreina voidaan käyttää paitsi havaintoja ja tuotoksia myös erilaisia palvelu- tai tyytyväisyyskyselyitä, selvityksiä tms.

Myös määrällisiä indikaattoreita joustavaan perusopetukseen kannattaa ajan kuluessa kehitellä, vaikka yksittäiset ryhmät ovat pieniä eivätkä siten anna paljonkaan mahdollisuuksia tavanomaisille tilastollisille analyyseille. Tunnusluvut antavat kuitenkin mahdollisuuden seurata toiminnan kehittymistä eri vuosina. Määrällisiä indikaattoreita voisivat olla esimerkiksi joustavaan perusopetukseen hakeutuneiden määrät, keskeyttäneiden määrät, poissaolojen määrät, keskeytyneiden työpaikkajaksojen määrät, jatkokoulutukseen sijoittuneiden määrät jne.

Arvioinnissa toimintaa kuvaavien indikaattoreiden kehittäminen vaatii hyvää paneutumista joustavan perusopetuksen tavoitteisiin ja toimintamuotoihin, mutta siitä voi olla myös hyötyä. Samalla joudutaan uudelleen pohtimaan toimintoja, niiden laatua ja toimivuutta ja mahdollisesti myös edelleen kehittämistä.

Viitteet

1. Komonen 2001, Vehviläinen 2005, 2006.
2. Numminen ym. 2002.
3. Komonen 2001.
4. Koulukiusaamisen vähentäminen, koulupudokkaiden aktivointi, peruskouluikäiset maahanmuuttajat, Koululaiset liikkeelle, osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu, peruslukutaidon ja matematiikan oppimis- ja arviointiympäristön kehittäminen ja koulupäivän eheyttäminen. Ks. myös http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/koulupudokkaiden_aktivointi/index.html
5. Kouluhyvinvointiryhmän muistio 2005.
6. Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio 2005.
7. Sivustoja ovat mm. International Network of Productive Schools INEPS (www.ineps.vilafrancavirtual.org/) ja Institute for Produktive Learning IPLE (www.iple.de)
8. Böhm & Schneider 1996.
9. Koulupudokkaiden aktivointi perusopetuksessa ja toisen asteen nivelvaiheessa. Liitemuistio koulupudokkaiden hakukirjeeseen 24.10.2006. Ks. myös www.minedu.fi
10. Edellinen viite.
11. Keltikangas-Järvinen 2006.
12. Opetushallitus 2004.
13. SeutuOPS 2004.
14. Säädökset L 628/1998, A 852/1998, A1435/2001.
15. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 16.
16. Vauras 2004, 28–47, Lehtinen 2004b.
17. Vitikka ym. 2004.
18. Lehtinen 2004a, 48–64.
19. Yrjönsuuri, R. & Yrjönsuuri, Y. 2003, 45.
20. Manninen 2000, 29.
21. Lehtinen 2004a, 48–64.
22. Oppimisympäristöjen tutkimus ... 2004.
23. <http://www.internetix.ofw.fi/uutiset/netixpress/nettilehti/edunetix/ropohtm.htm>
24. Ed. viite. s. 35.
25. Böhme ym. 1996, 39.
26. Olkinuora ym. 2001, 124–13.
27. Seikkailupedagogiikan tunnetuin kehittäjä lieinee 1800-luvulla elänyt saksalainen Kurt Hahn. Hän kiinnitti huomiota luonnossa liikkumisen ja luontoelämysten tärkeyteen, kädentaitojen ja “selviytymistaitojen” ylläpitämiseen sekä ryhmän yhteisiin sosiaalistaviin elämyksiin luonnossa.
28. Nurmi 1988; Syväoja 2004.
29. Dewey 1957.
30. Volanen 2006, 73.
31. Tämä esimerkki on Volasen (2006) kirjasta s. 59.
32. Ed. viite.
33. Ed. viite 68–74.
34. Lisää oppimissuunnitelman laatimisesta Pirilä-Tarkiainen 2003, 117–123.
35. Reppu-toiminta liittyy Jyväskylän kaupungin maahanmuuttajapalveluihin. Ks. www.jkl.fi/sote/maahanmuuttajat/maahanmuuttajapalvelut
36. Peltonen 2005, 16–
37. Lastensuojelulain (683/1983) 40 §:n mukaan: jos sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa oleva henkilö on virkaa tai tointa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun

- tarpeessa olevasta lapsesta, hänen on ilmoitettava asiasta viipymättä sosiaalilautakunnalle.
38. Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio 2006.
39. Peltonen & Laitinen 2005, 78–81.
40. esim. Liinamo ym. 1995.
41. Pirttiniemi 2000.
42. Numminen ym. 2002.
43. Valtioneuvoston periaatepäätös 2001.
44. Esimerkiksi Rovaniemen Korkalovaaran asiantuntijaverkon hanke ala-asteelta yläasteelle siirtymisen tukemiseksi www.huumereititahoitoketjuun.fi/roi_aluetyo/ tulostettu 5.10.2006
45. Karjalainen & Kasurinen 2006, 169.
46. Numminen ym. 2002.
47. Karjalainen & Kasurinen 2006, 49–50.
48. Ed. viite.
49. Esimerkkinä Valkeakosken SARANA-projekti: http://www.valkeakoski.fi/portal/suomi/opetus_ja_koulutus/koulutoimi/
50. Perusopetuksen ... 2005.
51. Vehviläinen 2006, 31.
52. Perusopetuksen ... 2005.
53. Numminen ym. 2002.
54. Ks. myös Perusopetuksen ... 2005.
55. Ed. viite, 82.
56. Ed. viite, 77.
57. Opetussuunnitelman perusteet 2004, 316.
58. Perusopetuksen ... 2005, 83.
59. Opetushallituksen päätös 2/420/2006; 15.5.2006. Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen kokeiluohjelma. Ks. myös www.oph.fi.
60. Timo Liikanen on Pudasjärven Omaura-luokan opettaja ja joustavan perusopetuksen hankkeen kouluttaja.
61. Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta. 2006.; Piesanen ym. 2006.
62. Laukkanen 1994, 78.
63. The EFQM Excellence Model 2003.
64. Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli 1998.
65. Ed. viite.

Lähteet

Böhm, I. & Schneider, J. 1995. Productive Learning – an Educational Opportunity for Young People in Europe. Schibri Verlag. Berlin.

Dewey, J. 1957. Koulu ja yhteiskunta. Otavan filosofinen kirjasto no 5. Otava. Helsinki.

Enqvist, A. (toim.) 2006. Mitä mä teen? Omaura-työntekijöiden kokemuksia työpainotteisesta ja toiminnallisesta opetuksesta. Omaura ry. Opetusministeriön Uraa uurtamaan-hanke. Yliopistopaino. Helsinki.

Enqvist, A. & Onttonen, J. (toim.) 1998. Mitä se meille kuuluu mitä me tehdään?

Omaura – syrjäytymisen ehkäisyä koulussa ja koulutuksesta. ESR. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Omaura ry. Helsinki.

Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.) 2003. HOJKS II. Yksilölliset opetussuunnitelma ja opetus. Opetus 2000. PS-kustannus. Juva.

Joustava perusopetus-hankkeen lähtötilanteen arviointi. Luonnos 29.1.2007. Helsingin yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Helsinki. (Julkaisematon)

Keltikangas-Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys. WSOY. Helsinki.

Karjalainen, M. & Kasurinen, H. (toim.) 2006. Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Tutkimuslaseja 31. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä.

Komonen, K. 2001. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 47. Joensuun yliopistopaino. Joensuu.

Koulupudokkaiden aktivointi perusopetuksessa ja toisen asteen nivelvaiheessa. Liitemuistio koulupudokkaiden hakukirjeeseen 24.10.2006. Ks. myös www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/koulupudokkaiden_aktivointi/index.html

Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli. 1998. Arviointi 7. Opetushallitus. Helsinki.

Kouluhyvinvointityöryhmän muistio. 2005. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:27. Opetusministeriö.

Laukkanen, R. 1994. Koulutuksen tuloksellisuuden arvioinnin keskeiset kysymykset ja trendit keskushallinnon näkökulmasta. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

Lehtinen, E. 2004a. Oppimisympäristöt. Kirjassa Vitikka ym. Ks. edempänä.

Lehtinen, E. 2004b. Yleiset taidot ja uusi tutkintorakenne. <http://www.uta.fi/itpeda/esitykset/lehtinen080104.pdf>

Liinamo, A. & Kannas, L. (1995). Viihdynkö, pärjääkö, selviydynkö turvallisesti: Koulunkäynti oppilaiden kokemana. Teoksessa L. Kannas (toim.), Koululaisten kokema terveys, hyvinvointi ja kouluviihtyvyys. WHO-koululaistutkimus. Opetushallitus. Helsinki.

Loukola, M-L. (toim.). 2004. Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Opetushallitus. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Manninen, J. 2000. Kurssikoulutuksesta oppimisympäristöihin - Aikuiskoulutuskäytäntöjen kehityslinjoja. Teoksessa Matikainen, J & Manninen J. 2000. Aikuiskoulutus verkossa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Nikander, L & Tuominen, E. (toim.) 2006. Hyvät käytännöt. Innovatiivisissa hankkeissa kehitettyjä hyviä käytäntöjä. Hyviä käytäntöjä ammatilliseen koulutukseen aktivoimiseksi 2 -projekti. 2005–2007. ESR-hanke. Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämeenlinna.

Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. 2002. Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtävävaiheessa. Arviointi 8/2002. Opetushallitus. Helsinki.

Nurmi, V. 1988. Uno Cygnaeus. Suomalainen koulumies ja kasvattaja. Valtion painatuskeskus ja kouluhallitus. Helsinki.

Nyysölä, K. & Pajala, S. 1999. Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Gaudeamus. Tampere.

Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta. Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelman 2001–2005 loppuraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:32. Opetusministeriö. Helsinki.

Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio. 2006. Selvityksiä 2006:33. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Oppimisympäristöjen tutkimus ja alan tutkimuksen edistäminen Suomessa. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:38. Opetusministeriö.

Peltonen, H. (toim.) 2005. Opiskelun tuki esi- ja perusopetuksessa. Virikkeitä ja toimintamalleja yleisen ja erityisen tuen järjestämiseksi. Opetushallitus. Saarijärven Offset Oy. Saarijärvi.

Peltonen, H. & Laitinen, K. 2005. Oppilashuolto. Julkaisussa Peltonen, H. (toim.) 2005. Ks. edellä.

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. 2005. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33.

Piesanen, E, Kiviniemi, U. & Valkonen, S. Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelman seuranta ja arviointi 2005. Opettajien täydennyskoulutus 2005 ja seuranta 1998–2005. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Pirilä-Tarkiainen, H. Oppimissuunnitelma – askel opetuksen yksilöllistämiseen. Kirjassa Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.) 2003. Ks. edellä.

Pirttiniemi, J. 2000. Koulukokemukset ja koulutusratkaisut. Peruskoulun vaikuttavuuden tarkastelu oppilasnäkökulmasta. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 168. Helsingin yliopisto.

Pölkki, P. 2001. Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. WSOY. Porvoo.

Ropo, E. <http://www.internetix.ofw.fi/uutiset/netixpress/nettilehti/eduneetix/ropohtm.htm>. Tulostettu 2004.

Sarha, M-L. (toim.) 2005. Nuorisotyötä koulussa. Sarja C. Oppimateriaalit 13/2005. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Suolahden koulutusyksikkö.

Sarlin, H-M. 2001. Nuorten Omaurasta omalle uralle. Työelämäpainotteinen peruskouluopiskelu osana elämäntulkua ja koulu-uraa Omauranuorten kokemana. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisu B:17. Helsinki.

Syväoja, H. 2004. Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866 – 1977. PS-kustannus. Jyväskylä.

Tarvainen, E. (toim.) 2004. SeutuOPS 2004. Perusopetuksen seudullinen opetussuunnitelma. Gummerus. Saarijärvi.

The EFQM Excellence Model 2003. Laatuokeskus. Helsinki.

Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 -kansanterveysohjelmasta. Julkaisuja 2001:4. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

Vauras, M. 2004. Oppimiskäsitys. Kirjassa Vitikka ym. Ks. alla.

Vehviläinen, J. 2005. Rajatonta palvelua? Nuorten osallisuushankkeen väliraportti. Opetushallitus.

Vehviläinen, J. 2006. Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Nuorten osallisuushankkeen raportti. Opetushallitus.

Vitikka, E. & Saloranta-Eriksson, O. (toim.) 2004. Uudistuva perusopetus. Näkökulmia opetuksen ja opetussuunnitelman kehittämiseen. Opetushallitus. Helsinki.

Volanen, M. V. 2006. Filoteknia ja kysymys sivistävästä työstä. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Yrjönsuuri, R. & Yrjönsuuri, Y. 2003. Opiskelu, oppiminen, osaaminen. Oppilo. Hamina.

Säädökset ja määräykset

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.
2004. Opetushallitus. Helsinki.

Perusopetusasetus A 852/1998.

Perusopetuslaki L 628/1998.

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitettujen opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta. A1435/2001.

Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet.
Opetushallituksen määräys 3/011/2004.

Laki ammatillisesta koulutuksesta L 630/1998.

Lukiolaki L 629/1998.

Asetus ammatillisesta koulutuksesta A
811/1998.

Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen kokeiluohjelma 2006–2009. Opetushallituksen päätös 2/420/2006; 15.5.2006. Liite 2 Opetussuunnitelman perusteet; luonnos.

Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli

(Opetushallitus 1998.)

Työpaikat oppimisympäristöinä; tuotannollinen työ

Liite 2

Opetussuunnitelma ja opiskelu työpaikalla

Esimerkki 2. Tuotannollinen työ

Tämä teksti liittyy lukuun 5.3 Työpaikat oppimisympäristöinä. Taulukossa esitetään oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien ja toisaalta työpaikan, tässä tapauksessa konepajatehtaan toimintojen yhteyksiä. Tämän analyysin pohjalta oppilaalle laaditaan työpaikkatehtävät eli oppimistehtävät eri oppiaineissa, jotka oppilas tekee työpaikkajakson aikana. Tehtävät laaditaan niin, että hän saa niihin aineksia työpaikalta. Yhdellä työpaikkajaksolla tehtäviä on yleensä vain muutamasta oppiaineesta.

Oppilaan työpaikkajakso on tehtaassa, jossa valmistetaan vaihteita muun muassa kuljettimiin ja nostureihin. Yritys on osa kansainvälistä koneenrakennuksen konsernia. Tehdas sijaitsee osittain vanhassa ruukkirakennuksessa joen ja pienen kosken rannalla. Lähellä on tehtaan museo.

Oppiaine	Työpaikan toiminnot
Äidinkieli ja kirjallisuus	Esittäytyminen, osallistuminen työpaikan ohjaukseen, viestintä, työohjeet ja tehtäväksi annetot (lukeminen, kuunteleminen, ohjeiden noudattaminen). Kirjallisuutta esim. Pekkanen: Tehtaan varjossa. Referaatin tekeminen aihetta koskevasta elokuvasta.
Vieraat kielet	Lukeminen, puhuminen. Työkuvat ja valmistuspiirustukset ovat englanniksi tai saksaksi. Työpaikalla on ulkomaisia työntekijöitä ja koulutettavia.
Matematiikka	Koneiden ohjelmointiin liittyviä tehtäviä (kaavioiden, diagrammien lukeminen ja tulkinta, yhtälöt)
Biologia	Vesi, joen eliöt ja kasvit, oman paikkakunnan joen kalojen tai kasvien tutkiminen
Maantieto	Yrityksen yhteydet muihin maihin (toimii neljässä maanosassa), raaka-aineet, tuotteiden toimitusmaat: Suomi, muut maat, globalisaatio, globaali logistiikka. Miksi tehtaata perustettiin tai perustetaan vesireittien varrelle? Suomalaisen teollisuuskaupunkien sijainnit.
Fysiikka ja kemia	Vaihteiden mekaniikan ja toimintaperiaatteen ymmärtäminen, hammaspyörät ym. Työstökoneiden lastuamisnopeus, pyörimisnopeus, pinta-alat, metallin käyttäytyminen eri lämpötiloissa. Koneiden arvojen säätäminen ja vaikutukset. Laadunvarmistukseen kuuluva mittaus käsin. Työstökoneiden lastuamislaitteiden analysointi (rasvaprosentit ym.).
Terveystieto	Ergonomia, työasennot. Työturvallisuus, kuulosuojaimet, suojalasit, turvakengät, työvaatteet. Työpaikkahygienia, työpaikkaruokailun terveellisyys yms. Vuorotyön vaikutukset.
Uskonto/Elämäntutkimustieto	Työn etiikka, eettiset kysymykset. Vieras työvoima, ulkomaiset asentajat ja kulttuurierot.
Historia ja yhteiskuntaoppi	Koneenvalmistuksen historia. Valmistusmenetelmien kehittyminen kautta aikojen, käsityö, teollinen työ, tietotekniikan osuus valmistustyössä. Ihminen ja työ. Tehtaan museo voi myös toimia oppimisympäristönä. Miksi tehtaata perustettiin tai perustetaan vesireittien varrelle? Suomalaisen teollisuuskaupunkien sijainnit.
Musiikki	Tehtaan äänimaailma. Työstökoneiden ohjaus ja tarkkailu kuulon avulla. Työpaikan taustamusiikki.
Kuvataide	Kappaleiden 2D- ja 3D-hahmotus. Työpiirustusten lukeminen. Tehdasrakennuksen arkkitehtuuri ja ympäristö (vanha ruukkirakennus kosken partaalla)
Käsityö	Käden taidot: purseiden poistaminen kappaleista, kokoonpanotehtävät
Liikunta	Työpaikkaliikunta, ergonomia ja työskentelyasennot
Kotitalous	Omien työvaatteiden huolto
Oppilaanohjaus	AmmatINVALINTAVAIHTOHTOJEN pohtiminen, osallistuminen työnopastukseen ja työpaikkakoulutukseen
Valinnaiset aineet	Ehetyttyjä opintokokonaisuuksia tms.
Aihekokonaisuudet	Työpaikan toiminnot
Ihmisenä kasvaminen	Toimiminen työyhteisössä: miten töitä tehdään, sosiaaliset suhteet työpaikalla
Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys	Vieras työvoima (työpaikalla usein ulkomaisia asentajia opissa), suomalainen vs. vieraat kulttuurit
Viestintä ja mediataito	Työpaikan sisäinen viestintä, laatujärjestelmät
Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys	Perehtyminen yritystoimintaan, tuottavuus, kannattavuus, tulos- ja aloitepalkkiot
Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta	Kierrätys ja jätehuolto, lajittelu: energijätteet, öljyt, liimat, lakat, romurauta
Turvallisuus ja liikenne	Koneiden käyttöturvallisuus, turvalaitteiden käyttö, trukkiliienne, nosturit, tuoteturvallisuus
Ihminen ja teknologia	CNC-koneet, koneiden ohjaus tietotekniikan avulla, ohjelmointi ihminen koneen ohjaajana

Opetusministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2007 ilmestyneet

- 1 Ammattikorkeakoulujen verkostohankkeet
- 2 Bibliometrinen aineistojen käytettävyys yliopistojen julkaisujen laadun ja tuottavuuden arvioinnissa
- 3* Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma 2008–2011
- 4 Lähtö ja Loitsu; Suomen ja Viron nuorisoyhteistyöstä–Tundeline teekond; Eesti ja Soome noorsookoostöö
- 5 Utvecklingsprogram för bibliotek 2006–2010
- 6 Towards Sustainable Development in Higher Education – Reflections
- 7 Toimenpideohjelma tutkijankoulutuksen ja tutkijanuran kehittämiseksi vuosille 2007–2011
- 8 Kulttuuriomaisuuden uhat ja suojele; Työryhmän esitys Haagin vuoden 1954 yleissopimuksen toimeenpanosta Suomessa ja osana kansainvälistä kriisinhallintaa
- 9 Onko kulttuurilla vientiä? ON!; Esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämissuunnitelmaksi 2007–2011
- 10* Opintotuen kehittämissuunnitelma 2007
- 11 Kansainvälisyyskasvatus 2010 / Fostran till internationalism 2010
- 12 Global education 2010
- 14* Improving School Leadership, Finland, Country Background Report

---

* Ei painettu, vain verkossa

** Maksuton julkaisu, tilaukset opetusministeriö, EU-rakennerahastot, puhelin (09) 160 77263

Julkaisut sähköisenä osoitteessa www.minedu.fi/OPM/Julkaisut

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet

PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)

00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet

puhelin / telefon (09) 7010 2363

faksi / fax (09) 7010 2374

books@yopaino.helsinki.fi

www.yliopistopaino.helsinki.fi

ISBN 978-952-485-358-3 (nid.)

ISBN 978-952-485-359-0 (PDF)

ISSN 1458-8110

Helsinki 2007